

ისტორიანი

სტალინი

და უკრაინის
ავსტოკავადიური
ეკლესია

სამეზღველო
მთავრის
აკადემის
საიდუმლო

რინეთის
ერთაღიერთი ქალი
იპარეაქორი

„50 პარსონა —
მათ უმეზნეს ისტორია“
ტორი XXXI
„ზიგმუნდ
ფროიდი“

ნიგნი „ისტორიანთან“ ერთად — 8 ლარი

ელისაბედ I-ის
ბეჭდის საიდუმლო

რანაკპური —
მსოფლიოში უდიდესი
ბანისტური ტაძარი

როგორ მგაღდებოდა
2008 წლის
აგვისტოს ომი

მსოფლიოში ყველაზე
ძველი ყველი მგვიპტეში

ქართველი მეფეები

პატრონი და მსახური ქვეყნისანი

24
თმად

ბაგარი ყლით

სპეციალური
ფასი 5.50 ლ
ბაგათთან
ერთად 7 ლ

უკვე გამოვიდა:

შედეგი:

ტომი 10

ბაგათ „კვირის პალიტრასთან“ ერთად
ისტორია, რომელიც კვირფასია!

გამოდის
თვეში ერთხელ

იკითხეთ წიგნის მალაზიებსა და პრესის გავრცელების წერტილებში ან დარეკეთ ნომრებზე:
0(32) 238 26 73; 0(32) 238 26 74 და www.elva.ge ადგილზე მისაგორებლად.

Palitra.L.Publishing www.palitra.ge

სახიჩუი

მოხალე
 ელისაგაფ I-ის ბეჭდის საიდუმლო 6

ახალი აზბუი
 გერმანიის უკველესი გიგლიოთეკა
 როგაშულია..... 8

მსოფლიოში ყველაზე კველი ყველი
 ეპიკატეშია..... 9

უსსოილი ჩაითველორეზი
 აკადემიკოსი იანის სტრადინი — 85 10

მოხალე აზბუი
 კველეგვიკტელი ქურუმი კვირვასი
 ნილაიტი..... 11

ჩაითუ-თუჩელი ჩაითეითორეზი
 გერმანულ-ქართულ-ოსგალური
 დიკლომატიური საგკუთხედი 12

ჩაითველები სულუჩიხეით
 თეორი „გიორგანელის“ უცნობი
 ჳირილეზი..... 20

საჩაითველო-აშშ
 „გაიცანით, მს საქართველოა“ 27

ჯანხეი ისტოჩი
 როგორ გზადღეგოღა 2008 ჳლის
 აგვისტოს რეზი 36

საჩაითველოს ისტოჩი
 აკლდაგ საგმერელოს მისჳრისთვის 44

50

57

68

74

82

84

სახიჩვი

მოგზაუბი ეთნოლოგის ჩანაწეხი
 ვრცელი „ქვეყანა“ არტანანი 50

ჩინეთის ისტორიიანი
 „ჭინისქვეყნეთის“ ქალბატონი
 იმპერატორი 57

მოხალ აბაბი
 მილიონობით ჭელიწადი ქარვის
 ტყვეობაში 65

უხიინის ისტორიიანი
 სტალინი და უკრაინული
 აბტოკეფალიური ეკლესია 68

მსოფლიოთი ბანთეაღი ტაძეხი
 რანაკპური 74

ფუხიეხი ნახიიანი
 ამონარიდები კველი ჭურნალ-გაჭეიფიდან... 82

ჯიხისასის თაბაქანაველი
 500 დღე და ღამე მტრის ჭურბში 84

სკანდორლი 90

ჟურნალ „ისტორიანის“ ქველი ნომრების შექენა შეგიძლიათ „ბიბლუსის“ მაღაზიათა ქსელში

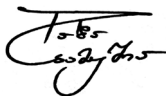
ჩვენს სვეტი

საქართველოს მწიგნობრობამ, ისტორიულ-მაქარტეზილებმა და მტრის მრავალრიცხოვანმა შემოსევებმა ჩვენი წინაპრების არაერთი განსასვენებელი წარხოცა და სამუდამოდ დაკარგა. ამ მხრივ გამონაკლისია წალენჯიხის ტაძრის მთავარი კარიბჭის სამხრეთით მდებარე ეკვდერი. ლეკან დადიანი სამეგრელოს ისტორიაში ყველაზე ძლიერი მთავარი იყო. აკლდამაც ისეთი მოიწყო, რომელსაც მასშტაბითა და სიძლიერით საქართველოში ანალოგი არ ეძებება. მთავარმა იმქვეყნიურ ცხოვრებაზე ზრუნვა, ჩანს, სიცოცხლეშივე დაიწყო და დიდი სამუშაოც გასწია. ამ საშხადისის შესახებ ეკვდერში შემორჩენილ წარწერებშია მოთხრობილი...

1917 წლის ოქტომბერში მომხდარი გადატრიალების შემდეგ, რის შედეგადაც ბოლშევიკები რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიის დიდ ნაწილს დაეპატრონენ, კავკასიის ფრონტი ინტენსიურად ირღვეოდა. ოსმალეთის შეიარაღებული ძალები შეტევაზე გადმოვიდნენ და ამიერკავკასიის სამხრეთ-დასავლეთის დაკავება სცადეს... საქართველო-თურქეთის უახლესი პერიოდის ურთიერთობის ისტორიისთვის საგულისხმოა 1918-1921 წლებში მოღვაწე ქართველ და გერმანელ დიპლომატთა მოგონებანი იმდროინდელი ოსმალეთის სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეთა შესახებ — ამ უკანასკნელთა საქმიანობა ხელახლა დაბადებულ ქართულ სახელმწიფოზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენდა.

ანტიკური და შუა საუკუნეების მსოფლიო ცივილიზაციების უმრავლესობაში ქალის სოციალური როლი მამაკაცთან შედარებით დაბალი იყო. თუმცა, ისტორიამ შემოგვინახა რამდენიმე მაგალითი ჭკვიანი და ამბიციური ქალებისა, რომელთაც ხელისუფლების სათავეში მოსვლა შეძლეს. ჩინეთის ხანგრძლივ ისტორიაში რამდენიმე ქალი იყო, რომლებიც, ფაქტობრივად, ქვეყანას დროებით მართავდნენ — ძირითადად, ახალგაზრდა იმპერატორების დედები. თუმცა, ჩინეთში მხოლოდ ერთმა ქალმა — უ წი თინმა მოახერხა ძალაუფლების კიბის სათავემდე ასვლა, ჩრდილიდან გამოსვლა და იმპერატორის ტიტულის მიღება.

ყურნალი კვლავაც გთავაზობთ წერილებს საქართველოსა და მსოფლიოს ისტორიიდან, აგრეთვე ტრადიციულ რუბრიკებს — „ქართველები საზღვარგარეთ“, „მოგზაური ეთნოლოგის ჩანაწერები“, „ჯარისკაცის თვგადასავალი“ და სხვ.

ოსმალეთის სახალმწიფო და სახელმწიფო მოღვაწეთა საქმიანობა დიდ გავლენას ახდენდა ხალხსა და ბადაბაშულ ქართულ სახალმწიფოზე 1918-1921 წლებში

ისტორიულ-შემეცნებითი ყურნალი „ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯანა მამუია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტ-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი, ოქროპირ ჯიქური, ნინო ჯაფარიძე, დიმიტრი სილაქაძე, მიხეილ ბარნოვი, შოთა მათათაშვილი, კახაბერ ყალიჩაია, ნიკოლოზ ხოფერია

კორექტორები:
ნანა მაჭკაურიანი
ნინო აბუსაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებების ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45
e-mail: istoriani@palitra.ge

სარეკლამო განყოფილება
ტელ.: 237-78-07, 238-78-70

ყურნალი გამოდის თვეში ერთხელ
რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

„პალიტრამედის“ ცხელი ხაზი: 219-60-13; 219-60-53
e-mail: contact@palitra.ge

ყურნალის გამოწერა შეგიძლიათ ინტერნეტით, ვებ-გვერდზე: www.elva.ge
ან სატელეფონო შეკვეთის საშუალებით:
(+995 32) 2 37 50 03; (+995 32) 2 38 26 74
ადგილზე მითანა უფასო!

ელისაბედ I-ის ბეჭდის საიდუმლო

ულამაზესი, ლალისთვლებიანი ბეჭედი, შუაგულში დედოფალი ელისაბედის ინიაციული „E“, რომელიც ექვსი ბრილიანტისგან შედგება და მის გვერდით ჩასმულია თეთრი მარგალიტი, ელისაბედს 1603 წელს, 24 მარტს, მისი გარდაცვალების დღეს მოხსნეს თითიდან.

არავინ იცოდა, მაგრამ თურმე ბეჭედი საიდუმლოს ინახავდა. ამასთან, იგი ერთდროულად ბეჭედიც იყო და მედალიონიც. როცა გახსნეს, მის შიდა ზედაპირზე ორი ქალის პორტრეტი აღმოჩნდა გამოსახული. ერთი თავად დედოფალი იყო, მეორე კი უცნობი ქალი, ფრანგული სტილის სამოსით, რომელიც განსაკუთრებით მოდური იყო ჰენრი VIII-ს, ელისაბედის მამის მმართველობისას. ისტორიკოსები და მკვლევრები ერთნმად თანხმდებიან, რომ ეს უცნობი ქალი სხვა არავინ შეიძლება იყოს, თუ არა ელისაბედის დედა ანა ბოლეინი, რომლის ტრაგიკული ბედიც დღემდე ფართო განხილვის საგანია.

ანას 1536 წელს, 19 მაისს ჰენრის ბრძანებით თავი მოკვეთეს, მიიჩნიეს რა დამნაშავედ ინცესტში (საკუთარ ძმასთან, ჯორჯთან) და მეფისა და სახელმწიფოს დალატში. ანას ბრალი არასოდეს უდღარებია. ისტორიკოსთა უმრავლესობის აზრით, ბრალდებები გამოგონილი იყო. ერთადერთი „დანაშაული“, რომელიც ანას ბრალი მიუძღოდა, ის იყო, რომ მან ჰენრის ნანატრი ვაჟი ვერ აჩუქა, რომლის გაჩენის იმედითაც მეფემ ურთიერთობა გაწყვიტა კათოლიკურ ეკლესიასთან, გაეყარა პირველ ცოლს — ეკატერინე არაგონელს, სიკვდილით დასაჯა მისი ახალი კურსის მოწინააღმდეგენი, მათ შორის, უახლოესი მეგობარი თომას მორი და დაქორწინდა ქალზე, რომლის მიმართაც წლების განმავლობაში უდიდესი ვნებით, მეტიც, სიყვარულითაც იყო აღვსილი. მასზე იმედს ამყარებდა, რომ სწორედ იგი აჩუქებდა ტახტის მემკვიდრეს. თუმცა შეცდა, ნანატრი ვაჟის ნაცვლად ელისაბედი დაიბადა.

ანა ბოლეინი

პრინცესა ელისაბედი, ინგლისის მომავალი დედოფალი

იმედგაცრუებას ანას ეჭვიანობაც დაერთო. ჰენრი ხომ ცნობილი იყო მექაღმისეობით... ამის შესახებ თავად ანა ამბობდა საკუთარ სასამართლოზე, რომ მას ბრალი არაფერში მიუძღოდა, გარდა საკუთარი ემოციურობისა და ეჭვიანობისა მეფისადმი. ამას ემატებოდა პოლიტიკური ინტრიგებიც, რომლებშიც ანასა და მეფის მინისტრის, თომას კრომველის გზები გადაიკვეთა. თუ ანა მონასტრების დაზურვით მიღებული შემოსავლის ქველმოქმედებაში დაზარჯვას ითხოვდა, თომასი მისი მეფის ხაზინაში შეტანის მომხრე იყო. თუ ანა საგარეო ურთიერთობებში საფრანგეთისკენ იხრებოდა, თომასს გეზი ესპანეთისკენ ჰქონდა და მიზნად ისახავდა ამ ურთიერთობებში მეფის პირველი შვილის, მერის გამოყენებას, როგორც ესპანეთის ტახტის მემკვიდრის, ეკატერინე არაგონელის შთამომავლისა. ლოგიკურია, მერის ინტერესების წინა პლანზე წამოწევა ანას დისკომფორტს შეუქმნიდა, რადგან შესაძლოა საფრთხეში აღმოჩენილიყო მისი შვილის — ელისაბედის ინტერესები, როგორც მემკვიდრისა.

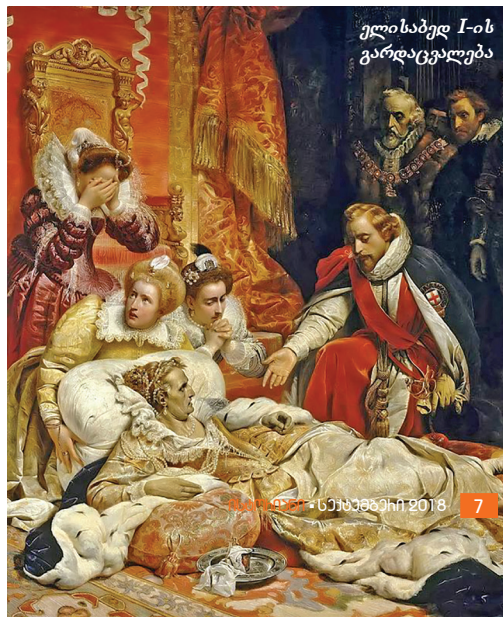
როცა ანას თავი მოკვეთეს, ელისაბედი 3 წლისაც არ იყო. ამიტომ საგარეოდ, რომ მას დედა არ დაამახსოვრდებოდა. თუმცა ცხადია, მის შესახებ მთარული ამბები, რომლებმაც დროთა განმავლობაში ნახევრად მითური სახე მიიღო, ელისაბედის ყურამდეც მიაღწევდა. ანას სიკვდილის შემდგომ მეფესთან მისი ქორწინება ანულირებულად, ხოლო ელისაბედი ბასტარდად (მეფის უკანონო შვილად) გამოცხადდა და მან სასახლე დატოვა.

ბევრი მოსაზრება არსებობს, თუ რა გავლენა მოახდინა დედის ბედმა ელისაბედზე. ერთ-ერთი ვერსიით, ის, რომ დედოფალი არასოდეს დაქორწინებულა, სწორედ მშობლების გამოცილების გავლენის შედეგი იყო. თავად ელისაბედი არასოდეს საუბრობდა დედის შესახებ, თუმცა, როგორც ჩანს, ტრაგიკულად აღსრულებულ დედას მის გულში დიდი ადგილი ეჭირა და მთელი ცხოვრება ამას საიდუმლოდ ინახავდა. ამის უტყუარ მოწმედ სწორედ მისი ბეჭედი გამოდგება, რომელსაც მართლაც ბევრი რამის თქმა შეუძლია დედოფლის დამოკიდებულებაზე ანასადმი. ელისაბედს მთელი ცხოვრება მედალიონით დაჰქონდა დედის სახე და ამის შესახებ არაფერი იცოდა.

▲ ინგლისის დედოფალ ელისაბედის I-ის ბეჭედი თან მედალიონსაც წარმოადგენდა. როცა დედოფლის გარდაცვალების შემდეგ ის გახსნეს, ორი ქალის პორტრეტი გამოჩნდა. ერთი თავად ელისაბედის I იყო, ხოლო მეორე — უცნობი ქალი

▼ ბეჭედი დაზურულ მდგომარეობაში

ელისაბედ I-ის გარდაცვალება

გერმანიის უძველესი ბიბლიოთეკა რომაულია

ეკლესიის ეზო, სადაც რომაულ ბიბლიოთეკას მიაკვლიეს

გერმანიის ქალაქ კიოლნში, პროტესტანტული ეკლესიის სარეკონსტრუქციო სამუშაოების დროს, ქვეყანაში უძველესი ბიბლიოთეკა აღმოაჩინეს. ის ახ.წ. 150-200 წლებით თარიღდება და რომაელთა აგებული უნდა იყოს.

ლიკ შმიტცი, ექსპედიციის წევრი: „თავიდან გვეგონა, რომ ეს მხოლოდ სახალხო შეკრების ადგილი იყო, მაგრამ მერე ისეთი რაღაცები აღმოვაჩინეთ, რითაც ეს შენობა ძალიან ჰგავდა ბიბლიოთეკას, კერძოდ, ეფესოში არსებულ ბიბლიოთეკებს. შენობა, სავარაუდოდ, 20 ათასამდე გრაგნილსა და პაპირუსს ინახავდა“.

მეცნიერთა ცნობით, ბიბლიოთეკა ორ-სართულიანი უნდა ყოფილიყო, ზომით 20 მეტრი 9 მეტრზე.

კიოლნი განთქმულია თავისი გოტიკური ტაძრით, მაგრამ ქალაქში ბევრია რომაული მემკვიდრეობაც. ამ ადგილას ძვ.წ. 38 წელს დააარსა დასახლება არა უბიორუმი რომაელმა სარდალმა. სამხედრო ფორპოსტი გაფართოვდა და კოლონიის სტატუსი რამდენიმე ათწლეულის შემდეგ იმპერატორმა კლავდიუსმა მიანიჭა. მან სახელიც გადაარქვა დასახლებას და კოლონია კლაუდია არა აგრიპინენსიუმი უწოდა, რადგან აქ დაიბადა მისი მეორე ცოლი აგრიპინა-უმცროსი. ქალაქში შემორჩენილია რომაული კედლები, კარიბჭეები და აკვედუკები.

მოშაადებულია „ლოიჩე ველეს“ მიხედვით

მსოფლიოში ყველაზე ძველი ყველი ებვიპტეშია

ეგვიპტეში უძველესი ყველი აღმოაჩინეს. მას დედაქალაქ მემფისის ქალაქისთავის, პტამესის ნეკროპოლისში, იტალიელმა მეცნიერებმა მიაგნეს. მკვლევართა ვარაუდით, ყველი, სულ მცირე 3200 წლისაა.

ერთი ქილა შეიცავდა გამყარებულ მოთეთრო მასას, აგრეთვე ტილოს ქსოვილს, რომელიც შესაძლოა ჭურჭელს ფარავდა, ან მასში მოთავსებულ მასას იცავდა.

ენრიკო გრეკო, კატანიის უნივერსიტეტის ქიმიკოსი: „მასალის შესწავლისა და გაანალიზების შემდეგ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს ყველის პირველი ყველაზე მყარი არქეოლოგიური მტკიცებულებაა, რომელიც კი აქამდე მოგვიპოვებია“.

როგორც ირკვევა, ძველ ეგვიპტეში ყველის დასამზადებლად ერთდროულად იყენებდნენ ძროხის, ცხვრისა და თხის რძეს. ლაბორატორიული კვლევის შედეგად ყველში ბაქტერიაც აღმოაჩინეს, რომელიც ე.წ. სმელთაშუა ზღვის ციებ-ცხელებას იწვევდა.

ეს დაავადება, რომელიც უმრავლეს შემთხვევაში ლეტალური შედეგით სრულდებოდა, ცხოველებიდან ადამიანებზე, როგორც წესი, არაპასტერიზებული რძის პროდუქტებით ვრცელდებოდა.

„დეილი მეილის“ მიხედვით

ყველის არსებობის ყველაზე ძველი მტკიცებულება

პტამესის ნეკროპოლისის ორი სვეტი ნიდერლანდებში, ლეიდენის მუზეუმშია გადატანილი

ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით

(კითხვა, შენიშვნა, სურვილი, პრეტენზია, შეთავაზება...)

პალიტრა მედია გისმენო!..

☎ დარეკეთ: 219 60 13

✉ მოგვწერეთ: contact@palitra.ge

ან: „**კვირის პალიტრის**“ („სიტყვა და საქმის“)

საფოსტო ყუთების საშუალებით

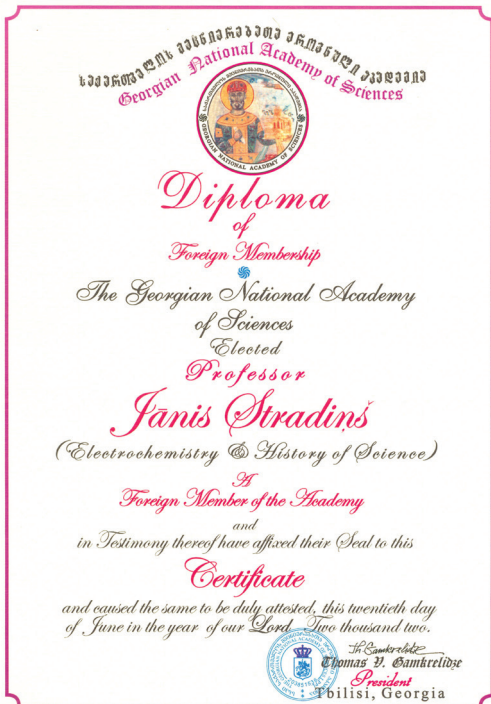
აკადემიკოსი იანის სტრადინი

საქართველოსთან და ქართველ მეცნიერებთან მჭიდრო კავშირი აქვს გამორჩენილ ლატვიელ მეცნიერს, აკადემიკოს იანის პაულის ძე სტრადინს, რომელსაც წლეულს 85 წელი უსრულდება. იგი გახლავთ ლატვიის მეცნიერებათა აკადემიის სენატის თავმჯდომარე, ამავე აკადემიის ყოფილი პრეზიდენტი (1998-2004), ქიმიისა და ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, მრავალი საპატიო ჯილდოს კავალერი.

1952 წელს იანის სტრადინში პირველად ჩამოვიდა საქართველოში, სადაც ნიკოლოზ სიმონის ძე ჯანაშიას ოჯახში ცხოვრობდა. ის დაუახლოვდა ქართველ მეცნიერებს, მეგობრობდა რაფიელ აგლაძის სახელობის არაორგანული ქიმიისა და ელექტროქიმიის ინსტიტუტის დირექტორთან, აკადემიკოს ჯონდო ჯაფარიძესთან (1933-2008).

სტრადინში მონოგრაფიულად გამოიკვლია მოლეკულა ქიმიკოს პეტრე რევაზის (რომანის) ძე ბაგრატიონისა (1818-1876), რომელიც 1870-

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის უცხოელი წევრის იანის სტრადინის დიპლომი

აკადემიკოსი იანის სტრადინში — ფანე ჯავახიშვილის მედლის კავალერი

1876 წლებში ლიფლანდიის, ესტლანდიისა და კურლანდიის გენერალ-გუბერნატორად მსახურობდა. იგი იყო სახელგანთქმულ გენერალ პეტრე იანეს ძე ბაგრატიონის (1765-1812) ძმისწული. იანის სტრადინშის გამოკვლევებში ამომწურავად არის შესწავლილი ბაგრატიონის განსაკუთრებული წვლილი როგორც ქიმიის დარგში, ასევე რიგის პოლიტექნიკური სასწავლებლის განვითარებაში.

აკადემიკოსმა სტრადინშიმა სამეცნიერო რედაქტორობა გაუწია ლატვიის მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო დოქტორ ნიკო ჯავახიშვილის მონოგრაფიას „ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორიის ნარკვევები“, რომელიც გამოცემულია ქართულად, ლატვიურად და რუსულად, როგორც თბილისში, ასევე რიგაში.

იანის სტრადინშის წვლილი ქართული მეცნიერების წინაშე სათანადოდ არის დაფასებული. იგი არჩეულია საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის უცხოელ წევრად (2002) და დაჯილდოებულია უმაღლესი სამეცნიერო ჯილდოებით: „ფანე ჯავახიშვილის მედლით“, „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მედლით“ და გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „იაკობ გოგებაშვილის მედლით“.

გულითადად ვულოცავთ აკადემიკოს იანის სტრადინს ამ იუბილეს და ვუსურვებთ, კიდევ დიდხანს ეღვაწოს ლატვიისა და საქართველოს საკეთილდღეოდ.

„ისტორიანი“

ქვედავიხბანი ქეხეში ქვიფასი ნიღბით

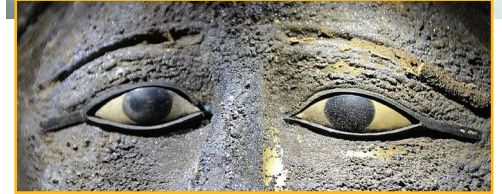
ეგვიპტეში, საქარას ნეკროპოლისის ტერიტორიაზე აქამდე უცნობი სამარხების კომპლექსს მიაკვლიეს, რომელიც რამდენიმე კამერისგან შედგება. კომპლექსის შუაგულში კი აღმოჩნდა ტალახის აგურისა და კირქვისგან აგებული სპეციალური ნაგებობა, სადაც გარდაცვლილთა სხეულების მუმიფიცირება ხდებოდა. შენობა მოიცავს ორ ვრცელ აუზს, გარს კი ტალახის აგურით ნაგები კედლები აკრავს. სწორედ აუზებს იყენებდნენ, საგარაუდოდ, ცხედრების მუმიფიცირებისთვის. ამისთვის საჭირო ქირურგიულ ინსტრუმენტებს, ჭურჭელს, ზეთებს ბალზამირებისთვის და სხვა ნივთებს მიწის 30-მეტრიანი ფენა ფარავდა.

ეგვიპტურ-გერმანული ექსპედიციის წევრებმა სარკოფაგსაც მიაგნეს, რომელიც, წარწერის მიხედვით, ქალღმერთ მუტის ქურუმს ეკუთვნოდა. თუმცა მისი სახელის დადგენა ვეღარ შეძლეს, რადგან თაბაშირის ის ნაწილი, რომელზეც მისი სახელი უნდა ყოფილიყო ამოტვიფრული, გატეხილია. ჯგუფმა მხოლოდ იმის გარკვევა შეძლო, რომ ქურუმის სახელი მოიცავს ღვთაება ნეიტის სახელსაც და ის XXVI დინასტიის პერიოდში, ძვ.წ. 664-404 წლებში ცხოვრობდა.

ქურუმის მუმიას სახეს მოოქრული ვერცხლის ნიღაბი უფარავდა. თვალების ადგილი ამოვსებული იყო კალციტით, ოსიდიანითა და შავი ქვით, რომელიც შესაძლოა ონიქსი იყოს. ამ ტიპის ნიღაბი არქეოლოგებს 1939 წლის შემდეგ აღარ აღმოუჩენიათ. არტეფაქტები ექსპედიციის წევრებმა 3D ლაზერით სკანირების მეთოდით შეისწავლეს.

რამადან ბადრი ჰუსეინი, ექსპედიციის ხელმძღვანელი: „ამ ნიღბის აღმოჩენას თამამად შეიძლება სენსაცია ეწოდოს. ძვირფასი ლითონის ნიღბები ძალიან ცოტაა შემორჩენილი, რადგან ეგვიპტურ სამარხთა უმეტესობას უძველეს ხანაშივე ძარცვავდნენ. ამას გარდა ხელთ გვაქვს ზეთების შესანახი ლარნაკები და ასარწყავი თასები. ყველა მათგანი ეტიკეტირებულია. ახლა უკვე შეგვიძლია ამ ზეთების ქიმიური შემადგენლობაც კი გავარკვიოთ“.

sciencealert.com-ის მიხედვით

ქურუმის მუმიას სახეს მოოქრული ვერცხლის ნიღაბი უფარავდა. თვალების ადგილას შავი ქვა შესაძლოა ონიქსი იყოს

ბალზამირებისთვის საჭირო ზეთების შესანახი ჭურჭელი შესაბამისი ეტიკეტებით

საქარას ნეკროპოლისი

გერმანულ-ქართულ-ოსმალური დიპლომატიური სამკუთხედი

ბათუმი XX საუკუნის დასაწყისში

ოსმალეთის მოღვაწენი ქართვად და ბეჰმანად დიპლომატიის თვანით (1918-1921)

ნაწილი I

საქართველო-თურქეთის ურთიერთობის ისტორიის უახლესი პერიოდის სრულყოფილად შესწავლის თვალსაზრისით საყურადღებოა 1918-1921 წლებში მოღვაწე ქართველ და გერმანულ დიპლომატთა მოგონებანი იმდროინდელი ოსმალეთის სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეთა შესახებ. ამ უკანასკნელთა საქმიანობა მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენდა ხელახლა დაბადებულ ქართულ სახელმწიფოზე.

1917 წლის ოქტომბერში მომხდარი გადატრიალების შემდეგ, რის შედეგადაც ბოლშევიკები რუსეთის ყოფილი იმპერიის ტერიტორიის დიდ ნაწილს დაეპატრონენ, კავკასიის ფრონტის რღვევამ ინტენსიური ხასიათი მიიღო. რუსი ოფიცრები და ჯარისკაცები მასობრივად ტოვებდნენ ფრონტის ხაზს და სამშობლოში ბრუნდებოდნენ. მოწინააღმდეგის ჯარების სტიქიურმა უკან დახევამ ოსმალეთის შეიარაღებული ძალების გააქტიურება გამოიწვია. ისინი შეტევაზე გადმოვიდნენ და ამიერკავკასიის სამხრეთ-დასავლეთის დაკავება სცადეს.

1918 წლის 3 მარტს ბრესტ-ლიტოვსკში დაიდო საზავო ხელშეკრულება საბჭოთა რუსეთსა და ოთხთა კავშირის წევრ ქვეყნებს (გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი, ოსმალეთი, ბულგარეთი) შორის. რუსეთის მთავრობამ ივალდებულა ბათუმის, არდაგანისა და ყარსის ოლქებიდან თავისი ჯარის გაყვანა.

ამიერკავკასიის კომისარიატის დელეგაციებმა 1918 წლის მარტ-აპრილში — ტრაპიზონსა და მაისში — ბათუმში გამართულ საზავო კონფერენციებზე სცადეს ზემოხსენე-

ბული ოლქების შენარჩუნება, მაგრამ ამაოდ. ოსმალეთის არმია შეუჩერებლად მიიწვედა წინ და რუსთა ჯარის მიერ დაცლილ ტერიტორიას იკავებდა.

ტრაპიზონის კონფერენციის მასალებიდან ჩანს, რომ იმ პერიოდის ოსმალეთის საგარეო პოლიტიკაში ბათუმის ოლქი მუდმივად ფიგურირებდა და მის ოკუპაციას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა.

იმხანად შექმნილმა ვითარებამ ამიერკავკასიისა და ოსმალეთის სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეთა ინტენსიური კონტაქტები აუცილებელი გახდა. დიპლომატები აქტიურად ჩაერთნენ მიმდინარე პროცესებში.

1918 წლის აპრილში, პეტროგრადიდან სამშობლოში დაბრუნდა მეცნიერი და დიპლომატი ზურაბ ავალიშვილი (1875-1944), რომელიც საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ დაინიშნა რუსკუბლიკის მთავრობის მთავარ მრჩეველად საგარეო პოლიტიკის საკითხებში. იგი უშუალოდ მონაწილეობდა ბათუმის კონფერენციაში. მის ნაშრომში „საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო

პოლიტიკაში“ წარმოდგენილია ამიერკავკასიაში იმხანად არსებული ურთულესი პოლიტიკურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ობიექტური სურათი. ნაშრომი მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს ოსმალეთის სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეთა შესახებაც.

ზურაბ ავალიშვილი მოგვითხრობს: „ფრონტი საბოლოოდ იშლებოდა. „სადემარკაციო ხაზი“, რომელიც ამ მხრიდან დაუცველი იყო, უკვე აღარ ზღუდავდა თურქებს და იმ ძალადობის საბაბით, რომელიც სომხურმა სამხედრო ნაწილებმა მუსლიმანური მოსახლეობის მიმართ ჩაიდინეს, თურქებმა 1918 წლის იანვრის ბოლოს დაიწყეს შეტევა“.

გულის მოკვლეულია ზურაბ ავალიშვილის მიერ აღწერილი ბათუმი, რომელიც 1918 წლის 1-ლი აპრილიდან ოსმალეთის შემადგენლობაში მოექცა: „ერთი თვეც არ გასულა იმ დღეებიდან, რაც სეიმში მხურვალე სიტყვები წარმოითქმებოდა: ბათუმი ან სიკვდილი! უბათუმოდ ჩვენი სიცოცხლე არ ღირს! — და, აი, დამოუკიდებელი ამიერკავკასიის დეპუტატებიც აღმოჩნდნენ ბათუმში, მაგრამ არა როგორც საკუთარ სახლში, არამედ თურქების სტუმრად (1918 წლის 6 მაისი)... წარმოვიდგინოთ თურქების გრძნობებიც... ისინი, თითქოს ბრუნდებოდნენ აქ, 40-წლიანი განშორების შემდეგ. და თუმცა, რაც აქ 1918 წელს დახვდათ, ნაკლებად ჰგავდა 1878 წელს მათ მიერ დატოვებულ ბათუმს. ბრესტ-ლიტოვსკში მათთვის დათმობილ პრო-

ვინციებს ისინი აღიქვამდნენ თურქულ ელზას-ლოტარინგიად, რომელიც, კუთვნილები-სამებრ მათვე დაუბრუნდა. ამ განსაკუთრებულ გრძნობას დამატა რაღაც უფრო ზოგადი რამ: დიდი ხანია ოსმალეთი მიიჭვია პროვინციების დაკარგვასა და ქალაქების დათმობას. მას შემდეგ, რაც სულთნების ძლიერებამ იკლო, ეს პირველი შემთხვევა გახლდათ, როცა თურქთა ჯარმა დაიკავა საკმაოდ ცნობილი და მნიშვნელოვანი ქალაქი და ეს წარმატება სტამბოლის პატემოყვარეობაზე მოქმედებდა. ეს მაინც რაღაც ნუგეში იყო ბაღდადისა (1917 წ. მარტში) და იერუსალიმის (1917 წ. დეკემბერში) დაკარგვის შემდეგ! აი, რატომ უბრწყინავდათ სახეები თურქ ოფიცრებსა და მოხელეებს ბათუმში 1918 წლის გაზაფხულზე, რატომ ხასხასებდნენ წითელი ლეინის (ქსოვილია ერთგვარი. — ნ. ჯ.) თურქული ბაირალები ყველა საზოგადოებრივ და სახაზინო შენობაზე!“

ზურაბ ავალიშვილი შთამბეჭდავად აღწერს იმხანად ბათუმში მყოფ ოსმალეთის სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეებს: „კონფერენციაზე მთავარი დელეგატი იყო იუსტიციისა და (დროებით) საგარეო საქმეთა მინისტრი პალილ-ბეი, „ერთობისა და პროგრესის“ ჯგუფის თვალსაჩინო წარმომადგენელი (მოგვიანებით — კონსტანტინოპოლის პარლამენტის თავმჯდომარე), აპოპლექსიური წყობისა და თურქებისათვის დამახასიათებელი ცრუფრანგული ჰეწის მქონე კაცი. ბათუმშივე იმყოფე-

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამთავრობო დელეგაცია ვერმანიის იმპერიის დელაქალაქში. მარცხნიდან სხედან: ნიკო ნიკოლაძე, აკაკი ჩხენკელი, ზურაბ ავალიშვილი. დგანან: სპირიდონ კეღია, გიორგი მაჩაბელი, მიხეილ (მიხაკო) წერეთელი (ბერლინი, 1918 წელი)

ისმაილ
ენვერ-ფაშა
(1881-1922)

აკმედ
ჯემალ-ფაშა
(1872-1922)

მეჰმედ
თალათ-
ფაშა
(1874-1921)

ბოდა იმ დროს კავკასიის ფრონტის თურქი მთავარსარდალი ვეჰიბ-ფაშაც, მხარბეჭიანი, თვალსისხლიანი, საომარი ველიდან უბრძოლველად წასულ ჯარებზე იოლად მოპოვებულ გამარჯვებათა გმირი. ჩვენ დროს ჩამოვიდა კონსტანტინოპოლიდან იახტით საზღვაო მინისტრი ჯემალ-ფაშაც, ცნობილი ტრიუმფირატის წევრი (თალათი-ენვერი-ჯემალი), წარმოსადეგი და თვალსაჩინო ფიგურა. ჩვენს ჩამოსვლამდე ენვერ-ფაშა ბათუმში ყოფილიყო, დიდი ზარ-ზეიმით შეხვედროდნენ“.

მოგონებებში ზურაბ ავალიშვილი იხსენებს ჯემალ-ფაშას, ვეჰიბ-ფაშასა და პალილ-ბეის ვიზიტს ბათუმში, რომელიც საზავო კონფერენციის მსვლელობისას შედგამათ „მოისურვეს გაცნობოდნენ ჩვენს დელეგატებს... მოგვართვეს ყავა. აქეთა მხარეს, პატარა სასტუმრო ოთახში, მთელ არქიპელაგად განლაგდა ამიერკავკასიის დელეგაცია. მე მიწვეული ვიყავი „თანამშრომლად“. ჯერ თავისუფალი საუბარი; შემდეგ ჩვენი სტუმრები გვთხოვენ, ყოველმა ეროვნულმა სექციამ გულწრფელად გამოთქვას თავისი აზრი.

აკაკი ჩხენკელი ყოველთვის აღფრთოვანებულია, როცა შემთხვევა ეძლევა გააბას „საერთაშორისო“ საუბარი. აქ მის წინაშე ოთომანის პორტას სამი ბურჯი აღმართულა. სამი კავკასიური ერის ქადაგთა პირისპირ დამდგარან ისინი. ციფრმა „სამმა“ მისტიკურად იმოქმედა ჩხენკელზე და მან, როდესაც წინ ედგა სამი მუსლიმანი და ორიც თავისივე დელეგაციაში ჰყავდა, დაიწყო იმით, რომ „თუმცა როგორც სოციალისტი, დიდ მნიშვნელობას არ ვანიჭებ რელიგიურ დოგმატებს, მაგრამ როგორც ღმერთთა სამსახროვანი, მაგრამ ერთია, ისევე ამიერკავკასია, თუმცა შეიცავს სამ ერს, მაგრამ“ და ა.შ.

ნიკო ნიკოლაძემ უბრალოდ, მოკლედ, დასაბუთებულად ილაპარაკა თვით ოსმალეთისთვის ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის სარგებლობაზე, მნიშვნელოვანია დასაწყისშივე არ წავართვათ ამიერკავკასიას ის ელემენტები, რომლებიც მის სასიცოცხლო აუცილებლობას წარმოადგენსო და ა.შ.

ალექსანდრ ხატიასოვმა (ხატიანიანმა) თემად აირჩია სომხეთის საკითხი, ჯემალ-ფაშას მოაგონა მისი სარდლობა პალესტინაში და ქრისტიანებისადმი კეთილი დამოკიდებულება, სომეხი მეგობრები, რევოლუციაში მისი თანამებრძოლები. ეტყობა, ჯემალ-ფაშას მტ-

კენეულ ადგილს შეეხო. მან სერიოზული სახე მიიღო და ურჩია, ამ საკითხზე არ ელაპარაკათ — ყველაფერ იმის შემდეგ, რაც მოხდაო (თურქთა ღრმა რწმენით, 1914-1915 წლების ომში სომხებმა ზურგში მახვილი ჩასცეს)“.

ზურაბ ავალიშვილი შემდეგნაირად ახასიათებს ვეპიბ-ფაშას, რომელიც საღვურზე ამიერკავკასიის დელეგაციის წევრთა გასაცილებლად მოვიდა: „მისი თქმით, იგი მხოლოდ 42 წლისაა, მაგრამ გარეგნობა ხანში შესული კაცისა აქვს. რამდენი დამის გათევა მომიხდა მე, მეთაურს, ავტომანქანაშიო, — ამბობს იგი, — რამდენჯერ დავჯერებულვარ სადილად მოხარშულ კვერცხსა და ჭიკა რძეს! წარმოშობით ალბანელია იანინიდან, მაგრამ დედა ქართველი მუსლიმანი ჰყოლია ახალქალაქიდან. ჩვენს ოჯახში 17 ოფიცერია, 3 სარდალიო. იურისკონსულტი ნუსრეთ-ბეიც ალბანელია“.

ქართველი დიპლომატი წარმოაჩენს გერმანიის როლს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა-განმტკიცებაში და წერს: „1918 წლის ზაფხულში, შავი ზღვის რაიონში გერმანიის სამხედრო და პოლიტიკური უპირატესობისა და თურქეთის მიმართაც აშკარა ჰეგემონობის უეჭველობის გამო, ერთადერთი, რისი გაკეთებაც ჩვენ შეგვიძლო — ეს იყო თურქების მგლური მადისთვის გერმანიის კონტროლის დაპირისპირება. ჩვენც შევეცადეთ, რაც შეიძლებოდა მეტად გვესარგებლა თვით გერმანია-თურქეთის სამოკავშირეო დისციპლინის

არსით... გერმანია აღმოჩნდა საქართველოს დამოუკიდებლობის მიმრქმელი. ამ დროს ამ როლის შესრულება ხელეწიფებოდა მხოლოდ მას. მისი მხარდაჭერით ეს საკითხი საერთაშორისო მნიშვნელობას იძენდა“. ამასთანავე, გერმანიის მხარდაჭერით, „საქართველო, კავკასია შევიდა ევროპულ პოლიტიკასა და ისტორიაში. დადგა ჩვენი არსებობის პროვინციულ-რუსული ფაზის აღსასრული!“

ზურაბ ავალიშვილი იხსენებს საქართველოს დელეგაციის შებენდრას თალაათ-ფაშასთან, რომელიც 1918 წლის 24 სექტემბერს, ბერლინში, სასტუმრო „ადლონში“ შედგა: „დიდი ვეზირის კაბინეტში იმყოფებოდა აგრეთვე კავკასიურ-თურქული იერსახის ახალგაზრდა კაცი, ფაქიზად ჩაცმული, პეწიანი, რომელსაც კრემწასმული თმიდან დაწყებული და ლაიკის ფეხსაცმლით დამთავრებული, ყველაფერი უბრწყინავდა. იგი ტახტის მემკვიდრის ვაჟი გახლდათ, მაშასადამე, სულთან ფარუხ-ფენდის ძმისწული. ყმაწვილი უსიტყვოდ ისმენდა ჩვენს საუბარს. სახელგანთქმულმა ტრიუმვირმა, რომელმაც ფოსტის წვრილი მოხელის თანამდებობიდან ვეზირობას მიაღწია და ამით „უმაღლესობაც“ შეიქმნა, ხაზგასმული თავზიანობით მიგვიღო“.

საყურადღებოა ნაშრომში მოცემული თალაათ-ფაშას გარეგნული დახასიათება და მისი გასაუბრება საქართველოს დელეგაციასთან: „ეს მოსული, შავგერმანი,

ისტანბული (ყოფილი კონსტანტინოპოლი) XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე

ოსმალეთის სულთანი მეჰმედ V რეშადი (1844-1918), მეფობდა 1909-1918 წლებში

ოსმალეთის ბოლო სულთანი მეჰმედ VI ვაჰიდდინი (1861-1926), მეფობდა 1918-1922 წლებში. უმცროსი მმა სულთან მეჰმედ V რეშადისა

ელვარეთვალებიანი პომაკი (გათურქებული ბულგარელი. — ნ. ჯ.), არასენტიმენტალური გამომეტყველებით სხვადასხვანაირად გამუდმებით იმეორებდა: „ჩვენ ყველაფერს მოვაგვარებთ, ყველა სადავო საკითხს გადავჭრით ორივე მხარისთვის სასარგებლოდ... ჩვენ ერთმანეთს მხარში უნდა ვუდგეთ კავკასიაში. აი, დღეს რუსმა ელჩმა იოფემ მითხრა, რომ ისინი, რუსები, თვით საქართველოსაც კი არ ცნობენ, თუმცა დათანხმდნენ გერმანიის მიერ მის აღიარებაზე! ხედავთ თუ არა, რომ ჩვენ მოკავშირეები უნდა ვიყოთ: შემდეგ კი ერთად წარვმართავთ იქ, აღმოსავლეთში დიდ პოლიტიკას“... ამაში იგულისხმებოდა კავკასიის კონფედერაცია, განსაკუთრებით კი — თურანული აღმოსავლეთის პოლიტიკური ორგანიზაცია, ანატოლიიდან თურქესტანამდე. „თავი დაანებეთ გერმანიას — ჩვენთან იყავით“

— ასე უნდა გაგვეგო თალათის წინადადება“.

1918 წლის 4 ოქტომბერს ზურაბ ავალიშვილი ბერლინიდან ისტანბულში გაემგზავრა. გზად მან გაიცნო გადამდგარი გენერალი მეჰმედ-ფაშა, რომლის შესახებაც წერს: „შეშინებული ლაპარაკობდა პოლიტიკურ მდგომარეობაზე; მილოცავდა საქართველოს დამოუკიდებლობას, მთავაზობდა შაქარსა და პურს... გამაცნო ახლახან გარდაცვლილი სულთან მეჰმედ-რეშადის გენერალ-ადიუტანტი სალეჰ-ფაშა. ეს უკანასკნელიც სასოწარკვეთილებით აქნევდა თავს“.

ისტანბულში ჩასული ზურაბ ავალიშვილი შეხვდა სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეებს, რომლებმაც ქართველი დიპლომატები კარგად მიიღეს.

14 ოქტომბერს ქართული დელეგაცია ეწვია მაჰმედ-ფაშას, წარმოშობით ქობულეთელ თავდგირიძეს (ე.წ. ჩურუქსულუს).

ზურაბ ავალიშვილი წერს: „თოფ-ხანის მოედნის ზემოთ ერთ-ერთ აღმართზე მდებარე ნახევრად ვეროპულად მორთულ სახლში ძალიან თბილი შეხვედრა მოგვიწყვეს. ფაშა ადრეც ყოფილა მინისტრი და ახლაც უნდა შესულიყო თეფთიკ-ფაშას მთავრობაში, თუ იგი შედგებოდა. მისი სიტყვებით, იგი მზად იყო გაეკეთებინა საქართველოსთვის ყველაფერი, რაც არ ეწინააღმდეგებოდა ოსმალეთის ინტერესებს. მათი მხრივ, ახლა უნდა ველოდეთ უფრო თავშეკავებულსა და ზომიერ პოლიტიკას. თვითონ მას არაერთხელ უცდია დაერწმუნებინა ისინი, ვისაც ეს საკითხი ეჭებოდა, ბათუმსა და საქართველოს შორის კავშირის შენარჩუნების აუცილებლობაში. იგი დაგვიპირდა მოლაპარაკებოდა ახალ ვეზირს, რომ სასურველი იყო დაუყოვნებლივ, ახლავე გადაწვევტილიყო ყველა სადავო საკითხი საქართველოსა და თურქეთს შორის. მსახური-მეზღვაურის მიერ მორთმეული ტრადიციული ფინჯანი ყავის შემდეგ, ჩვენ გამოვეთხოვეთ თავაზიან მასპინძელს. საუბრის თავი და კუდი ქართული იყო, ტანი კი — ფრანგული“.

16 ოქტომბერს ქართველი დიპლომატები შეხვდნენ ახალ დიდ ვეზირს — იხეთ-ფაშას, რომელმაც განაცხადა: „ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულს გარდა, საქართველოში მათ მიერ დაკავებული ყველა ტერიტორია განთავისუფლდება. რაც შეეხება ამ ხელშეკრულებით მიღებულ პროვინციებს (ბათუმი), თუ მისი დაბრუნება აუცილებელი

გახდა („ვილსონის პრინციპის“ მიხედვით), თურქები ამხეც თანახმა იქნებიან. ამასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა წვრილმან საკითხებზე საგარეო საქმეთა მინისტრ ნაბი-ბეისთან უნდა შევეთანხმდეთ“.

ზურაბ ავალიშვილი იგონებს: „განუგრძეთ მოლაპარაკება მინისტრთან და მის ამხანაგრემად-ჰიქმეთ-ბეისთან. ამ დიპლომატს... დიდი სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი. მათ დაადასტურეს, რომ თანახმანი არიან დაუყოვნებლივ განთავისუფლონ ახალციხისა და სხვა მანრები (ე.ი. ბრესტ-ლიტოვსკის ზავით მიღებულს გარდა), თუმცა აღნიშნეს „ახისკას“ (ახალციხის) მუსლიმური ხასიათი და სხვ.

„მიუხედავად ამისა, — განაცხადა რემად-ჰიქმეთმა, — ჩვენ უარს ვამბობთ იმაზე, რაც სცილდება ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების ხაზს და სურვილს გამოთქვამთ, საუკეთესო მებრძოლური ურთიერთობა გვქონდეს ქართველებთან, რომელნიც კავკასიაში წარმოადგენენ ყველაზე უფრო...“ და ა.შ. ამას მოჰყვა „დათაფლული“ სიტყვები. შემდეგ დაწვრილებით განვიხილეთ ამ ტერიტორიების გაწმენდის საკითხი და მივიღეთ დაპირება, რომ ამის შესახებ დეპეშით გაიცემოდა განკარგულება“.

იარაღის ძალით მიერთებული ქართული და სომხური ტერიტორიების დათმობა ოსმალეთის ხელისუფლებას ფრიალ უმძიმდა.

ავალიშვილი შენიშნავს: „შემდეგ გადავედით ბათუმის საკითხზე და ყურადღება გავამახვილეთ იხეთ-ფაშას მიერ გამოხატულ გუშინდელ, ძალიან პირობით თეზისზე, რომ „თუ თურქეთი იძულებული გახდება განთავისუფლოს სამი სანჯაყი (ბათუმი, არდაგანი, ყარსი), მაშინ იგი მზად არის საქართველოს დაუთმოს ამ ტერიტორიის ქართული ნაწილი“. ამ თემას ჩვენი თანამოსაუბრენი თავს არიდებდნენ და რაღაც პირქუშად ლაპარაკობდნენ. ისინი, მგონია, იმედს არ კარგავდნენ „ვილსონის თანახმად“ შეენარჩუნებინათ ის, რაც მიიღეს ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებით“.

* * *

საქართველოში გერმანიის შეიარაღებული ძალების ნაწილების ყოფნის (1918 წლის ივნისი-ნოემბერი) პერიოდში მათ სამხედრო-დიპლომატიურ მისიას ხელმძღვანელობდა გენერალი, ბარონი ფრიდრიხ კრეს ფონ კრუსენშტაინი (1870-1948). მის მოგონებებში „ჩემი მისია კავკასიაში“, რომელიც 2002

წელს ქართულად გამოიცა, საყურადღებო ცნობებს ვხვდებით ამიერკავკასიაში ჩამოსულ ოსმალეთის მოღვაწეთა შესახებ.

1918 წლის 29 ივნისს კრუსენშტაინი ბათუმში ჩავიდა. ნოე ჟორდანიას თხოვნით, მან მოლაპარაკება გამართა კავკასიის ფრონტის ხაზზე განლაგებული ოსმალეთის ჯარის სარდალ ვეჰიბ-ფაშასთან. მოლაპარაკების მიზანს იმხანად სოხუმთან გადასხმული 800-კაციანი დესანტის უკან გაწვევა წარმოადგენდა.

ქართველთა მიმართ სიმპათიით გამსჭვალული გერმანელი გენერალი და დიპლომატი საკმაოდ ცივად მოიხსენიებს თავისი ქვეყნის მოკავშირე ოსმალეთის სამხედრო მოღვაწეებს. მის მოგონებებში ვკითხულობთ: „ავად-სახსენებელი ვეჰიბი, დაბალი, დაახლოებით 42 წლის სქელი კაცი, მართლაც ცბიერი, მოლაპარაკებებში გაქნილი აზიელი, თავისი გარეგნობითაც მხეცურად მოძალადე, უაღრესად არასიმპათიური, მაგრამ უდავოდ ძლიერი პიროვნება, მართალია, ძალიან მეგობრულად შეგვხვდა, თუმცა საქმისადმი საყსებით უარყოფითი დამოკიდებულება გამოამჟღავნა. მან გადაჭრით თქვა უარი სამხრეთ საქართველოში თურქების მიერ ტყვედ აყვანილი გერმანელი ჯარისკაცების განთავისუფლებაზე. შევიტყვეთ, რომ სოხუმში დესანტის გადასხმა მას კონსტანტინოპოლისთვის უცნობებლად გაუკეთებია, რადგან აფხაზებს მისთვის დახმარება უთხოვიათ. სინამდვილეში, აფხაზეთის მიუღი მოსახლეობა ქართველების მხარეს

ოსმალეთის
იმპერიის
გერბი

ზურაბ ავალიშვილი

იდგა. მხოლოდ ზოგიერთმა მსხვილმა მიწათმფლობელმა, რომელთაც თბილისის სოციალისტური მთავრობის მიერ მათი სამფლობელოების კონფისკაციის ემინოდან, მიმართეს ვეჭიბის დანმარებისთვის. ჩემს კითხვაზე, სწორ მისამართზე მოგზავდით თუ არა მასთან, ვეჭიბმა გვაცნობა, რომ იგი 5 საათზე მთავარსარდლობას თავის ძმას ესად-ფაშას გადასცემდა. ენვერს იგი უკვე გადაეყენებინათანამდებობიდან“.

კრესენშტაინის მოგონებებში მოთხრობილია მისი მოლაპარაკების შესახებ ვეჭიბ-ფაშას ძმასთან — ესად-ფაშასთან. შემუარებში ვკითხულობთ: „გარეგნული შეხედულებით ესადი პირდაპირ მისი ძმის საპირისპირო კაცი გახლდათ — სასიამოვნო, კეთილშობილური სახის პიროვნება, რომელიც კარგად ლაპარაკობდა გერმანულად და გუგლია, პატიოსანი კაცის შთაბეჭდილებას ტოვებდა, მაგრამ ისევე ცბიერი და თავნება იყო, როგორც მისი ძმა, თუმცა არა მასავით მოხერხებული და ცინიკური. საუბარში იმ საბაბს იშველიებდა, რომ ოფიციალური მოლაპარაკებებისთვის რწმუნებანი არ გააჩნია. მან მამინვე განაცხადა უარი გერმანულ ტყვეთა განთავისუფლებაზე და ამტკიცებდა, რომ მისი ლტოლვილებს თავიანთ სამშობლოში ვერ შევუშვებთ, რადგან მათ იქ საშინელებანი

აქვთ ჩადენილი; თქვა, რომ მას არ შეუძლია განთავისუფლოს თურქების მიერ უკანონოდ დაკავებული ტერიტორიები, რადგან საამისო უფლებამოსილებანი არ მაქვსო. სოხუმთან დაკავშირებული დესანტის გამო მას საჭიროდ მიაჩნია ამ ცნობის, როგორც არასწორის, საერთოდ უარყოფა და ა.შ.

თუმცა, ჩვენ საბოლოოდ მართლაც ენერგიულად და პირდაპირ გამოვთქვით ჩვენი მოსაზრება, მაგრამ ბათუმი უშედეგოდ დაეტოვებოდა. სამაგიეროდ, ფოთისკენ გამგზავრებულიებმა, გზაში ესადის რადიოგრამა მივიღეთ, რომ იგი — ალბათ ენვერის ბრძანების საფუძველზე, — მზადაა გაათავისუფლოს ტყვე გერმანელები და როცა ფოთში ჩავედით, დაგვხვდა ცნობა, რომ სოხუმთან გადასმულ თურქების ჯარს საქართველოს ტერიტორია უკვე დაეტოვებინა. მაშასადამე, ჩვენი მისია მთლად უნაყოფო არ ყოფილა“.

კრესენშტაინი აღნიშნავს: „გენერალურმა ინტენდანტმა ისმაილ ჰაკი-ფაშამ, უჭკვიანესმა და ამავე დროს, გაიძვერა ყალთაბანდმა, დეპეშით მოწიწებით მთხოვა შეამდგომლობა ქართველებთან, რათა მათ ნება დაერთოთ აზერბაიჯანში შექმნილი ბაზა საქართველოს რკინიგზით გადაეტანათ“.

1918 წლის 16 ივნისს გერმანელი გენერალი აზერბაიჯანის იმდროინდელ დედაქალაქ ელიზავეტპოლში (განჯა) შეხვდა ოსმალეთის მთავრობის წარმომადგენელს, გენერალ ნური-ფაშას, რომელიც ენვერ-ფაშას ძმა იყო. მას კრესენშტაინი აზერბაიჯანის „ფაქტობრივ დიქტატორს“ უწოდებს და წერს: „ნური-ფაშა 28-დან 30 წლამდე ასაკისაა. ენვერით ლამაზი არაა, მაგრამ საკმაოდ კარგი იერისა... თუმცა ძალზე თავზიანი იყო, მაგრამ მისი ნდობა მაინც არ შეიძლებოდა“.

1918 წლის 4 აგვისტოს თბილისში ჩამოვიდა ოსმალეთის არმიათა ჯგუფის უმაღლესი მთავარსარდალი ჰალილ-ფაშა. მის შესახებ კრესენშტაინი წერს: „დაახლოებით 35 წლის, იშვიათად კარგი შესახედაობის და თავზიანი თურქი, ენვერ-ფაშას ბიძაა. ჭკვიანი და მოხერხებული — ხალისიანი ბუნებისა და გერმანელთა მიმართ, არა ამკარად, მტრულად განწყობილი. ვინაიდან „ახალგაზრდა თურქ“ ოფიცერთა უმეტესობის მგავსად ისიც ძალიან სწრაფად დაწინაურდა — საფუძვლიანი პროფესიული ოსტატობა და ცოდნა აკლდა. ჩანდა, მას საკმარისი კეთილი ნება გააჩნდა

ჩვენთან და ქართველებთან ურთიერთგაგების მიღწევისთვის. მისი შტაბის უფროსი, ძალიან უნარიანი და საქმის მცოდნე, ბავარიის გენშტაბის პოდპოლკოვნიკი პარაქენი, აშკარად მისი ნდობით სარგებლობდა და კეთილისმყოფელ ზეგავლენას ახდენდა მასზე. საქართველოს მთავრობამაც და მეც თავმოქმედებდა მისი ვასიამოვნებით. თავის მხლებლებთან ერთად იგი ორჯერ იყო ჩემთან სუფრაზე და საქართველოს მთავრობამაც გამართა მის პატივსაცემად თავისი ერთ-ერთი დიდი მიღება“.

გერმანელი გენერალი, რომელიც განჯაში ჰალილ-ფაშასთან ერთად ჩავიდა, აღნიშნავს, რომ ამ სარდლის უკმაყოფილება გამოიწვია მისი ძმისწულის — ნურის მიერ ბაქოს ასაღებად განხორციელებულმა წარუმატებელმა ოპერაციამ. იგი საუბრობს ოსმალეთის გენერალიტეტისთვის დამახასიათებელ უარყოფით თვისებებზეც.

მოგონებებში ვკითხულობთ: „ჰალილი განჯაში დარწმუნდა, რომ მისი ძმისწული ნური, რომელმაც, მართალია, თავი გამოიჩინა, როგორც პროპაგანდისტმა და ორგანიზატორმა, მხედრული თვალსაზრისით უნიჭო კაცი იყო და არ შეეძლო, სამხედრო მდგომარეობა ემართა. მან შუამდგომლობა აღძრა მთავრობის წინაშე, რომ მისი მეთაურობისთვის დაექვემდებარებინათ ე.წ. ისლამის არმია, ანუ აზერბაიჯანში განლაგებული თურქეთის ჯარები. თავის უფროსებთან ურთიერთობა ჰალილს განსაკუთრებით გაურთულა იმან, რომ თავდაჯერებულ ესად-ფაშას ბათუმში, ჩემი და ჰალილის პროტესტების მიუხედავად, აქამდე არ ჩაუთვლია საჭიროდ ნატანებში საქართველოს სატელეგრაფო ქსელთან კავშირის აღდგენა. ჰალილს, საერთოდ, ყველა თავის ღონისძიებაში სიძნელე იმანაც შეუქმნა, რომ ესად-ფაშას მე-3 თურქული არმია მას არ დაუქვემდებარეს.

თურქ გენერლებში განსაკუთრებით თვალსაჩინო მიდრეკილება, იფიქრონ მხოლოდ პირად ინტერესებზე და უშუალოდ მათზე დაქვემდებარებული ჯარების მოთხოვნილებებზე. აქაც ისევე უარყოფითად იგრძნობოდა, როგორც ამ ჯარების პოლიტიკური პოზიციის ზეგავლენა გენერლების მიღწევებსა და მორჩილებასზე. სომხებისადმი ფანატიკური სიძულვილი და მათი სრული ამოწვევების სურვილი თურქული გენერალიტეტის შიგნით მრავალი უთანხმოებისა და ინტრიგის საბაბს იძლეოდა.

იმ დროს, როცა თურქების ყველა ინს-

ფრიდრიხ კრუს ფონ კრუსენშტაინი

ტანციას მთელი თავისი ძალა ბაქოსთან მდგომარეობის გამოსასწორებლად უნდა გამოეყენებინა, ესად-ფაშამ სწორედ ეს მომენტი მიიჩნია ხელსაყრელად, რომ თურქულ სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი 600-მდე ჯარისკაცი, რამდენიმე ტყვიამფრქვევით, საქართველოს სანაპიროზე, სოხუმთან ახლოს გადმოესხა მცირე რაზმებად.

საქართველოს მთავრობის თანხმობით მე იქ გავგზავნე მოიერიშეთა ბატალიონის მეთაური რამდენიმე ასეულით და დაავალე, ხელთ ეგდოთ თურქი ჯარისკაცები, რამდენადაც შესაძლებელი იქნებოდა, იარაღის გამოუყენებლად, განეიარაღებინათ და როგორც შეპყრობილი დეზერტირები, უკანვე გავგზავნათ ესადისთვის. ეს წმენდის აქცია სწრაფად და ინციდენტის გარეშე ჩატარდა“.

ამდენად, ზურაბ ავალიშვილისა და გენერალ კრუსენშტაინის შემუარები ძვირფასი წყაროა როგორც საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და ოსმალეთის იმპერიას შორის 1918 წელს არსებული დამაბუღი ურთიერთობის ისტორიის შესასწავლად, ასევე იმავე პერიოდში არსებული გერმანულ-ქართულ-ოსმალური დიპლომატიური სამკუთხედის გასაანალიზებლად. (დასასრული იქნება)

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

თეთრი „გიორგანელის“ უსნობი წარჩილები

სტუდენტური ორგანიზაცია „ფერია“. დროში ხელში ნესტორ მაღალაშვილი, მარცხნივ ზის მიხაკო წერეთელი, ცენტრში ზის ლეო კერესელიძე, მის გვერდით, თეთრ ჩოხაში — გიორგი კერესელიძე

ბიორები კპრესელიძის აკისტოლემების მიხედვით

„არის ორი ტიპი დიდი ადამიანებისა: ერთნი არიან უმთავრესად მოქმედებისა, მეორენი — აზროვნებისა. პირველნი დიდ როლს ასრულებენ თავის დროისთვის, მაგრამ მათ ფიზიკურ სიკვდილთან ერთად მათი როლიც თავდება.“

სულ სხვაა მოაზროვნე, იდეოლოგი. მისი აზრები ავტორის სიკვდილის შემდეგაც ისე აღელვებს, ამოძრავებს ხალხს, როგორც მისი სიცოცხლის დროს. განსაკუთრებით ეს ითქმის იდეოლოგზე, რომელიც ორ მხარეს — აზრსა და მოქმედებას ერთმანეთს უკავშირებს. ასეთია არჩილ ჯორჯაძე, რომლის პიროვნება და აზრი დღესაც უნათებს ჩვენს პარტიას და ქართველ საზოგადოებას.“

არჩილ ჯორჯაძის ირგვლივ თავი მოიყარეს შემოქმედებითმა და ესთეტიურად მოაზროვნე ახალგაზრდებმა საქართველოს ყოველი კუთხიდან. მათ შორის იყვნენ ძმები კერესელიძეები.

„ემუშაობდით „სოციალისტ-ფედერალისტების“ პარტიასთან — ლეოც, გიორ-

გიც და მეც (თუმცა პარტიის წევრები არ ვიყავით), რათგანაც მხოლოდ ამ პარტიას ეჭირა ეროვნული დროშა და ჩვენც იმედი გვქონდა, რომ რევოლუცია რუსეთის თვითმპყრობელობას დაამხოდა და საქართველოც თავისუფლებას მოიპოვებდა.“

ლეო და გიორგი შვილები იყვნენ მათე კერესელიძისა, მის დროს ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და პატრიოტისა, და შვილებს მამის სახლითგან მოჰქონდათ მოვალეობა სამშობლოსათვის ბრძოლისა, აღტყინებული სიყვარული მისი“, — წერდა ჟურნალ „ბედი ქართლისას“ ფურცლებზე მიხაკო წერეთელი.

დუშეთის ხაზინის ექსპროპრიაციის ცნობილი საქმის გამო 1906 წელს ძმები ლეო და გიორგი კერესელიძეები, ასევე მათი დეიდაშვილი ნესტორ მაღალაშვილი მოსალოდნელი დაჭერის შიშით შვეიცარიაში გაიხიზნენ.

რუსეთის მთავრობამ მათ კვალს მალე მიაგნო და შვეიცარიის მთავრობისგან სისხლის სამართლის დამნაშავეთა გად-

მოცემა მოითხოვა. შვეიცარიის მთავრობამ ისინი დააპატიმრა, რომელთა საქმეს სასამართლოზე მიწვეულმა საერთაშორისო სამართლის ბელგიელმა მეცნიერმა ერნესტ ნისმა ამგვარი მსჯავრი დასდო: „რუსეთი მოტყუებით დადებული და დამტკიცებული 1783 წლის ხელშეკრულების დარღვევით გაბატონდა საქართველოში. მისი ბატონობა უკანონოა და წინააღმდეგომი საერთაშორისო სამართლისა. ამიტომ ყოველი მოქმედა ქართველთა ქვეყნის განთავისუფლებისთვის უკანონო უცხო ბატონობისგან პოლიტიკური აქტია, და დუშეთის საქმეც. კერესელიძეებისა და მაღალაშვილის გადაცემა რუსეთისთვის ამიტომ უკანონო იქნებოდა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, რადგანაც ისინი სისხლის სამართლის დამნაშავენი კი არ არიან, არამედ პატრიოტულ-რევოლუციონური აქტის ჩამდენნი“.

საერთაშორისო სამართლის ძალით განთავისუფლებული ძმები კერესელიძეები ჟენევაში დამკვიდრდნენ. უფროსმა ძმამ ლეო კერესელიძემ ჟენევის უნივერსიტეტი დაამთავრა და მეცნიერ-იურისტი გახდა, ხოლო გიორგი ქიმიის ფაკულტეტზე სწავლობდა. იგი უკვე ცოლშვილიანი იყო და მის მეუღლე თამარ ციციშვილს პირველი ვაჟი მათე საქართველოში, ხოლო მეორე ვაჟი ლეო (ლულუ) ჟენევაში შეეძინა.

ძმებმა კერესელიძეებმა ჟენევაში პეტრე სურგულაძესთან ერთად „სეპარატისტთა ჯგუფი“ დააარსეს, რომლის ჟურნალი იყო „თავისუფალი საქართველო“. ჟურნალის რედაქტორი იყო პეტრე სურგულაძე, ხოლო თანამშრომლებად და ავტორებად ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მიხაკო წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი და ნესტორ მაღალაშვილი. პაპიროსის ქაღალდზე დაბეჭდილი ყოველთვიური ჟურნალი 24 გვერდიანი იყო. სულ 1913-1914 წლებში ჟურნალის 4 ნომერი გამოვიდა.

ამ ჯგუფმა და მისმა ჟურნალმა მოამზადა ქართული აზრი მომავალ დიდ საქმეთა გასაგებად. „სეპარატისტთა ჯგუფი“, 1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე „საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტად“ გადააკეთეს.

კომიტეტის წევრებთან ერთად გიორგი კერესელიძე ხან სტამბოლში, ხან ლაზისტანში, ბოლოს ბერლინში მუშაობდა. 1916 წელს

გიორგი
კერესელიძე

არჩილ
ჯორჯაძე

პეტრე
სურგულაძე

ლეო და გიორგი კერესელიძეები

ლეო კერესელიძის მშობლები მათე კერესელიძე და მარია ვანჩაველი (ალექსანდრე როინაშვილის ფოტო)

ბერლინში „საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ „ქართული გაზეთი“ დააარსა, რომელსაც 1917 წლის დეკემბრიდან მის დახურვამდე, 1918 წლის სექტემბრამდე რედაქტორობდა გიორგი კერესელიძე.

1918-1919 წლებში გიორგი კერესელიძე მუშაობდა ბერლინში, დამოუკიდებელი საქართველოს საელჩოში. საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის წლებში იგი სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა...

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ, აქტიურ პარტიულ საქმიანობას ჩამოშორებული გიორგი კერესელიძე, გერმანიიდან საბოლოოდ საფრანგეთში დამკვიდრდა და ფართო ლიტერატურული მოღვაწეობა განაგრძო.

როგორც ემიგრანტი ვახტანგ ღამბაშიძე 1947 წლის 24 ივლისს შოტლანდიიდან გამოგზავნილ წერილში აღნიშნავდა: „...მაინც რამდენი მასალა დაიღუპა ამ შეჩვენებული ომის წყალობით: ლეო კერესელიძის ნაწერები და წიგნები, გიორგი კერესელიძის, ზურაბ ავალიშვილის, რეზო გაბაშვილის და რამდენი სხვა. აკაკი პაპავას წიგნთსაცავი მგონი გადარჩენილა, მაგრამ შეუძლია კი ვისმე მათი სარგებლობა? — მეეჭვება“.

გასული საუკუნის 60-იან წლებში, როცა „რკინის ფარდა“ ჩამოიხსნა, ქართულმა პოლიტიკურმა ემიგრაციამ სამშობლოში მიწერ-მოწერა განაახლა. 1956 წელს გიორგი კერესელიძე თბილისში მცხოვრებ დას, ელენე გლურჯიძეს წერდა: „შენი ბოლო წერილი ბერლინში, დაახლოებით, ამ 20-22 წლის უკან მივიღე. დღეს 8 ამ თვის ბარათით უადრესი ბედნიერება მივიღე. შენ და მეღა დავრჩით ჩვენი დედამამიშვილებიდან. ლეომ, იასონმა და ვახტანგმა დაგვაობლეს.“

მომწერე ხოლმე ყველა ამბები. აკოცე ყველას ჩვენებს და სთხოვე ხანდახან მაინც ორიოდ სიტყვით გამომეხსენებინა. ჩვენი იასონის შვილები რომ დიდად ღამაზნი იყვნენ, ამას ხშირად მიაძობდა ხოლმე ლეო ჩერქეზიშვილი. ერთი პირობა იასონის ბავშვების ბერლინში ჩამოყვანას ვაპირებდი, ხოლო ბევრმა ჩემგან დამოუკიდებელმა გარემოებამ ხელი შემიშალა. ეხლა არა ვნანობ. საქართველოს თავისი შვილები თვითონ სჭირიან და მათ გაფანტვა დედამიწის ზურგის სხვადასხვა კუთხეებში დიდი ეროვნული დანაკლისია“.

ცრემლნაკურებ პირველ წერილში სიტყ-

ვები ძლიერად იკითხება. ამდენი ხნის მონატრებულ ძმას სურდა, ყველაფერი გაეგო მისი ახლობლების შესახებ: „შენი 3 თებერვლის წერილი დიდი ხანია მივიღე და უღრმესი ბედნიერებით წაიკითხე.

მართალია, ბევრი სამწუხარო ცნობებია შიგ (ვახტანგ ქართველიშვილის, სამა ნათიშვილის, ვანო უთნელიშვილის, ტიტო გურამიშვილის, ნესტორ მაღალაშვილისა და კოხტას შესახებ), მაგრამ შენი სიტყვები კვლავ მიბრუნებენ ბავშვობისას განცდილ გრძობებსა და სურათებს. რამდენი ტკბილი და რამდენი მწარე მოგონებანი აღსდგებიან ხოლმე ჩემ თვალთა წინაშე და ჩემი გულის სიღრმეში. ხო, ჩემო ელენე, 13 აპრილს შესრულდება 51 წელი, რაც მე უცხოეთში დაეხეტები ქვეყნიდან ქვეყანაში. მაგრამ განა უკეთესთა უკეთესი ქვეყანა სამშობლოს ადგილს დაიჭერს?!

მწერ — თბილისს ვეღარ იცნობო. და, განა, საერთოდ საქართველოს კიდევ ვიცნობ, ღმერთმა რომ მისი ნახვა მაღირსოს?! ფიზიკურად შეიძლება ესა თუ ის კუნჭული კიდევ მეცნობოს, მაგრამ მორალურად? ე.ი. ნათესავ-მეგობრები და საერთოდ მთელი ერი და მე, 51 წლის დამორების შემდგომ კიდევ ვიცნობთ ერთი-მეორეს?!

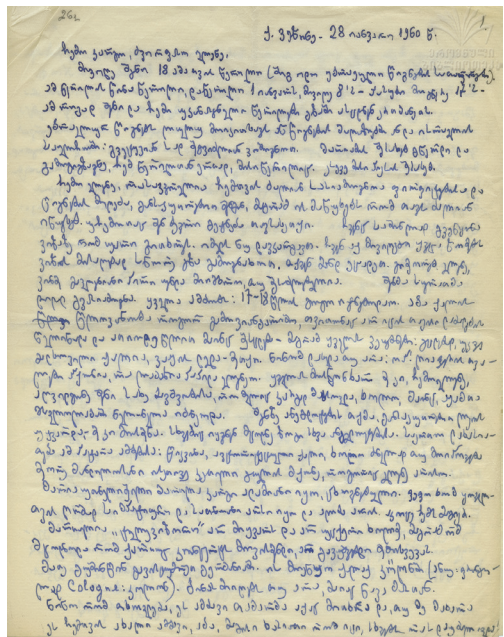
გავიგე ღიზა თურმე კერესელიძის ქუჩაზე ცხოვრობს. ალბად ივანე კერესელიძის სახელობის ქუჩა იქნება. გიგზავნი ერთ ჩემს სურათს 18 წლის უკან გადაღებულს. მას აქვთ დრომ თავისი მსვლელობა განაგრძო და კვლიც დიდი დასტოვა.

შენი ერთგული და მოსიყვარული ძმა გიორგი კერესელიძე“.

მიუხედავად ნახევარ საუკუნეზე მეტის გასვლისა, გიორგი კერესელიძე, როგორც ყველა ემიგრანტი, ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად, ღრმა ფესვებით იყო დაკავშირებული სამშობლოსთან, მის ყოფასაც სდევდა დარდი და მონატრება: „მომავონდება ხოლმე გორი, სადაც შენ, ლეო, ვახტანგი და მე დავიბადენით. მახსოვს ის სახლი, გორში, იქ სადაც ფშანი ღიახეხა და ღიახევი მტკვარს ერთვიან. მაგონდება ხშირად ჩვენი აღშრდელი აკვანი, გადაზოხილი, ღარიბი, ჭუჭყიანი აზრისი და ვერ ავიწერ, რამდენ პოეზიასა ვპოულობ თუნდაც შემდეგ სურათში: წყლის „ბოჭკა“, საღორესთან ახლოს, „ბოჭკის“, „კრანთან“ გობი, სადაც წინწკალ-წინწკალ

გიორგი კერესელიძე (ზემოთ) და მისი წერილი საკუთარ დას, ელენეს (ქვემოთ)

ლეო კერესელიძის მეთაურობით ბერლინში მოქმედი „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“

წყალი გროვდებოდა, გადმოდიოდა და ქმნიდა პატარა წუმპეს, იხვისა და ბატის ჭუკების საბედნიეროდ. მასსოვს დედა, ახალგაზრდა, ლამაზი, ტანადი, კოხტა, ეშხით, მიმზიდველობით, საოცარი კეთილის დიმილით დიდად დაჯილდოებული. მისი ლიტერატურული და პოლიტიკური „სალონი“.

სტუმრობა, სახლი მთაწმინდაზე — იმედები მომავლისა. მამა, ილიასა და აკაკის რომ აღფრთოვანებით გვიკითხავდა და გვაყვარებდა. ყოველივე ეს და სხვა ბევრი რამ ღრმად და დიდის სილამაზით აღბეჭდილი არიან ჩემს გრძნობებში“.

გიორგი კერესელიძის წერილებში, სამშობლოსა და ახლობლების მონატრებასთან ერთად, საინტერესო ლიტერატურული პასაჟებიც არის წარმოდგენილი, რომლებიც ერთგვარ წარმოდგენას გვიქმნიან მის განსწავლულობასა და კრიტიკულ, ესთეტიკურ შეხედულებებზე: „ჩემო ელენე,

ვამაყობდი და ვამაყობ შენით, და როდესაც წარმომიდგები ხოლმე, როდესაც შენ მომეჩვენები, — ჩვენი ღვთაებრივი ნიჭის გრიგოლ ორბელიანის ლექსი, რუსეთიდან თავის დას ეფეშიას რომ სწერდა გაიელვებს ჩემს გულში:

„...დაო სასურველ! ამა სოფელს
შენ დამშთი მხოლოდ...
მისთვის ვლოც ცასა, შავნი დღენი
ჩემთვის შთომილნი
არ შეწყდენ, ვიდრე კვალად ჩემთა
თვალი არ გიხილონ,
და მაშინ, ოდეს საუკუნოდ
მივლულო თვალინი
მშობლიურ მიწა ხელთა შენთა
გულს დამაყარონ...“

გრიგოლ ორბელიანი, ჩემო ელენე, მე მიმანია მსოფლიო პოეზიის ერთ ულამაზესს ნიჭთაგან: ქართული სიტყვის სრულმპყრობელი, — დიდი ბატონი პოეზიისა, მუსიკა-

ლობისა, მხატვრობისა. მახსოვს, როდესაც მისი პოეზიისა და მამულიშვილობის დაფასებასა ვწერდი — გარკვეულად მესმოდა ძახილი ჩემი სამშობლოსა. თითქოს მიკვივოდა მისი ნიადაგი მორწყული მამა-პაპათა სისხლით, გაპოხიერებული მათი ძვლებით: „შენი გვამები მე მეკუთვნის, ისევე როგორც შენი აზრნი, შენი სული, შენი სიცოცხლე“. მრავალტანჯულ გრიგოლს (სულიერად) — შვილთა იმედიც აღარა ჰქონდა, — სასტიკად შეუტია თერგდალეულებს. თაობამაც ვეღარ იცნო უცხო სამოსელში გამოწყობილი პატრიოტი; შეშინდა უებარი ვაჟკაცი: „ვაჰ თუ რაც წახდეს — ვეღარა ახსდგეს, — სასოწრკვეთილი მგოსანი ღრმად ამოიხრებს:

„დაებერდი, ბედს ვერ მოვესწარ,
დაემხო ჩემი სამშობლო,
გულს მიკლავს უიმედობა,
საფლავს ჩავდივარ სიმწარით“.
და განუტყუა სული თვისი.

მე გრიგოლზე ბედნიერი ვარ, რათგან ღრმად მრწამს, რომ ჩვენნი შვილის შვილნი „ლამაზი და ვაჟკაცი ახალგაზრდობა“ მოუვლის ჩვენს ქვეყანას და მომავალს შეპქმნის წარსულის ღირსად. აბა, სხვა ვინა ჰყავს პატრონად ჩვენს მშვენიერ ქვეყანას!“

ყურადღებას იქცევს ილიას პიროვნებისა და მისი შემოქმედების მიმართ გიორგი კერესელიძის დამოკიდებულება. იგი დას წერდა: „ცისკარის“ რამდენიმე წერილმა („ცისკარი“ №5, 1957) ილიას შესახებ დიდათ დამაინტერესა. ილია ჩემთვის ღვთაებრივი მოვლენაა. მან გადაგვირჩინა სიკვდილის პირზე მისული საქართველო. სამწუხაროდ, კიდევ მთელი სიღრმით ვერ ჩავწვდით მისი შემოქმედების უსაზღვრო განძს. ზოგიერთა ნაწერი, როგორც აქაური, ისე მანდაური ქართველებისა მცდარია, ღარიბი. თუნდ მისი „განდევილი“ ავიღოთ მაგალითად. აქამომდე არ შემხვედრია არც ერთი ისეთი განხილვა, რომელსაც ესმოდეს, თუ რა რელიგიურ-ფილოსოფიური აზრი სდევს ამ გენიოსურ ნაწარმოებში.

ესეთი ორიგინალური, წმინდა ილიასებრი განხილვა კუთილსა და ბოროტს შორის ბრძოლისა ვგონებ არავისა აქვს. არც Flaubert'ს, არც Zola'ს, არც ტოლსტოის, არც ლერმონტოვს, არც Anatol France'ს და არც სხვას“ (გუსტავ ფლობერი, ემილ ზოლა. — მ.მ.).

„წინასწარ კოცნით გიხდი მადლობას

ილიას საიუბილეო წიგნისთვის. ილიას ხსოვნა აქაც ვიდღესასწაულეთ. და განა შეიძლება ქართველმა, ვინც ამ სახელის ღირსია, ილია დაივიწყოს?“

* * *

საფრანგეთში დამკვიდრების შემდეგ გიორგი კერესელიძე ფართო ლიტერატურულ-პუბლიცისტურ მოღვაწეობაში ჩაება. მისი კრიტიკული წერილები ლიტერატურაზე ევროპაში გამომაგალ ჟურნალ-გაზეთების გარდა, იბეჭდებოდა ამერიკაში დაარსებულ ჟურნალ „კრებულში“: „როცა ჩვენ გორიდან თბილისში გადავდიოდით, მამაჩემის პატივსაცემლად გორის პატრიოტულმა წრემ მის გარშემო გადააღებინა სურათი. მამა ზის შუაში. გარშემო: ზის მამას მარჯვნივ ნიკოლოზი; მარცხნივ პავლე ბურჯანაძე; უკან დგანან (მარცხნიდან მარჯვნივ) კონსტანტინე ცხევაძე, სიმონ გოგლიჩიძე, ა. თოხაძე, ა. დავითაშვილი, სურათის წინ წამოწოლილია ს. მგალობლიშვილი. ეს სურათი მოთავსებულია ჩრდილოეთ ამერიკაში დაბეჭდილ „კრებულში“ გრიგოლ (გიგო) დიასამიძის მოგონებებთან ჩართული. დიდი სიმპათიებით იხსენებს გიგო დიასამიძე მამას, ჩვენს ოჯახს, ისევე როგორც ლეოს და მე.

გიგო დიასამიძე და მისი ასული ლოლა ჩრდილოეთ ამერიკაში არიან. ნიუ-იორკში ერთი ქართული ჟურნალი გამოდის. ამ ჟურნალმა წერილი მთხოვა. მივწოდე ვრცელი განხილვა გრიგოლ ორბელიანის პოეზიისა და მისი პატრიოტიზმისა. ამას წინათ მივიღე

გრიგოლ
(გიგო)
დიასამიძე

გენერალი ლეო კერესელიძე, სამხედრო და პოლიტიკური მოღვაწე, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი

კადრი ფილმიდან „მაგდანას ლურჯა“ (1955 წ.), რომელმაც ნიუ-იორკში მყოფი გიორგი კერესელიძე ალტაცებამო მოიყვანა

ხუთი ცალი. ჩემი წერილი ცოტა დამახინჯებულია. ამავე ნომერში მოთავსებულია გიგო დიასამიძის მოგონება გორის ეპოქისა.

ამავე ნომერში მოთავსებულია გიგოს და ლოლას სურათი. გიგო 87 წლისაა, მაგრამ კარგად გამოიყურება“.

ნიუ-იორკში ცხოვრების პერიოდში, ხანდაზმულობის მიუხედავად, გრიგოლ დიასამიძე არ წყვეტდა ლიტერატურულ საქმიანობას. მისი საყურადღებო წერილები და მოგონებები იბეჭდებოდა იქაურ ქართულ პრესაში — „ჩვენი გზა“ და „კრებული“.

ასევე საყურადღებოა გიორგი კერესელიძის ეპისტოლეები მთარგმნელობითი

მუშაობის რაობაზე: „ნუცუბიძის თარგმანის შესახებ რა გითხრა, ჩემო ელენე! იქნებ ყველა თარგმანებს სჯობდეს, მაგრამ ნუცუბიძე რუსთაველი არ არის და ლექსად შოთას თარგმნა შეუძლიან მხოლოდ გენიოსს პოეტს. ბალმონტსაცა აქვს თარგმნილი შოთას პოემა. ნუცუბიძისა უკეთესია, მაგრამ შოთას პოემას შორეულად თუ ჰგავს.

დანტეს „ღვთაებრივი კომედია“ სამი თუ ოთხი უკეთესი თარგმანი რუსულად მაქვს წაკითხული, ამდენივე და მეტიც გერმანულად, ესევე ფრანგულად. ხოლო, დანტეს პოემის სიღრმეს და მშვენიერებას რომ ჩავწვდნოდი, იტალიური ენა საგანგებოდ ვისწავლე. ყველა ჩემს მიერ წაკითხულ თარგმანებს არ ძალუძდათ ჩემთვის დანტე ეგრძნობინებინათ. და მთარგმნელებმა 30, 40 და 50 წელიწადი მონადრომეს ამ ძნელ საქმეს. ესევეა გოეტე, ვირგილიუსი, მილტონის „დაკარგული სამოთხე“ და სხვა გენიოსური ქმნილებანი. ფრანგთა დიდმა მწერალმა შატობრიანმა თარგმნა „დაკარგული სამოთხე“ და ამბობს: ნახევარი ჩემი სიცოცხლისა ამ თარგმანს მოვანდომეო. თარგმნილია პროზით“.

შემდგომ წერილში გიორგი კერესელიძე დის შეკითხვაზე პასუხობს: „მეკითხები თუ აქ დასდგეს „ვეგენი ონგინი“ და თუ ვნახე. დიდად აქებენ. არ ვიცი თუ დასდგეს. ორიოდ რუსული ფილმი ვნახე მე აქ. უნდა გითხრა, რომ ჩემზე დასტოვეს უხეირო შთაბეჭდილება. ნამდვილი ჩამორჩენილი პროვინციაა. ქართული ფილმებიც (ორიოდ) ვნახე და გული გამისკდა. რაღაც ნაცარ გადაყრილად მომეჩვენა — მტვრიანი, უნიჭო, უხეირო. ერთად ერთი ფილმი რომელმაც ალტაცებამო მომიყვანა, არის ეკატერინე გაბაშვილის მოთხრობიდან აღებული „ვირის ამბავი“. გამოაცა განსაკუთრებით ბავშვების ნიჭიერმა თამაშმა. სხვა მსახიობებიც ნიჭიერნი არიან. კარგი ფილმი იმიტომაა რომ უბრალოა, უპრეტენზიო, გულწრფელი“.

ამ ეპისტოლეში იგულისხმება თენგიზ აბულაძისა და რეზო ჩხეიძის რეჟისორობით გადაღებული ფილმი „მაგდანას ლურჯა“, რომელმაც 1965 წელს კანის საერთაშორისო ფესტივალის პრიზი მოიპოვა.

(გაგრძელება მომდევნო ნომერში)

მარიამ მარჯანიშვილი,

ფილოლოგიის დოქტორი

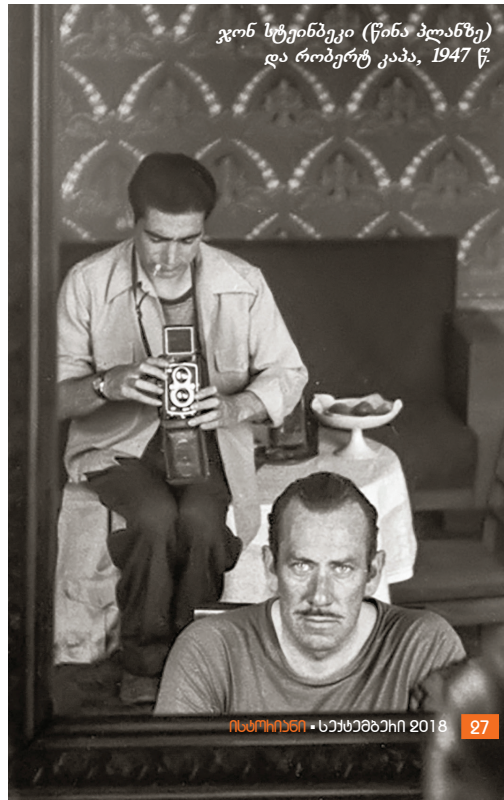

„გაიცანით, ეს საქართველოა“

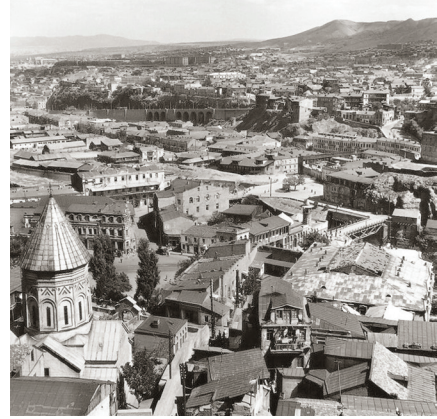
თბილისი.
რობერტ კაპა (1947)

ჯონ სტეინბეკისა და რობერტ კაპას თვალით დანახული საქართველო XX საუკუნის 40-იან წლებში

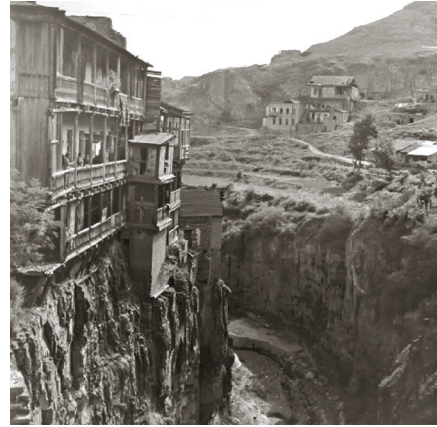
ქართულ-ამერიკული ურთიერთობების ისტორიაში გამორჩეული ადგილი უჭირავს ცნობილი ამერიკელი მწერლის, ჯონ სტეინბეკის მოგზაურობას საქართველოში. 1947 წელს, როცა მეორე მსოფლიო ომი ახალი დამთავრებული იყო, მომავალი ნობელიანტი მწერალი საბჭოთა კავშირს ეწვია. მას თან ახლდა რობერტ კაპა, ფოტოგრაფი უნგრეთიდან — დოკუმენტური ფოტოგრაფიის კლასიკოსი, სამხედრო ფოტოჟურნალისტიკის ფუძემდებელი და მსოფლიოში პირველი ფოტოსააგენტოს, „მაგნუმის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი. მოგზაურებმა მონახულეს მოსკოვი, კიევი, მაშინდელი სტალინგრადი, უკრაინის რამდენიმე სოფელი, აგრეთვე, თბილისი, გორი და ბათუმი. მოგზაურობა, რომელიც არ ყოფილა განპირობებული მხოლოდ უცხო ქვეყნის დათვალიერების სურვილით, ორ თვეს გაგრძელდა. მისი შედეგი გახლდათ 1948 წელს სტეინბეკის მიერ გამოქვეყნებული ნაწარმოები. „რუსული დღიური“ — ასე უწო-

ჯონ სტეინბეკი (წინა პლანზე) და რობერტ კაპა, 1947 წ.

თბილისი, რობერტ კაპას ფოტოები (1947)

და მან წიგნს, რომელშიც თავისი შთაბეჭდილებები ამერიკელ მკითხველს გაუზიარა და აქვე გვამცნო იმ დროისთვის საკმაოდ სარისკო და უჩვეულო გადაწყვეტილების მიზანი.

ამერიკაში, მართალია, იმ დროს ბევრი იწერებოდა საბჭოთა კავშირზე, მაგრამ თითქმის არავინ არაფერი იცოდა ამ უზარმაზარ სახელმწიფოში შემავალი ერების, რიგითი მოქალაქეების ცხოვრების შესახებ. არც მათი ყოველდღიური ყოფის ამსახველი ფოტოები იბეჭდებოდა არსად. აქედან გამომდინარე, სტეინბეკსა და კაპას სურდათ, ამერიკელი საზოგადოებისთვის საბჭოთა კავშირი განსხვავებული მხრიდან ეჩვენებინათ, მიეწოდებინათ ინფორმაცია იქ მცხოვრებ ადამიანებზე — როგორ ჭამდნენ, რა ეცვათ, რით ერთობოდნენ, რაზე ლაპარაკობდნენ და სხვ. წიგნის შესავალ ნაწილში სტეინბეკი წერდა: „იყო რაღაც-რაღაცები რუსეთის შესახებ, რაზეც არავინ წერდა და რაც ჩვენ ყველაზე მეტად გვინტერესებდა. როგორც ეცვათ იქ? სადილად რას ჭამდნენ? წვეულებებს თუ მართავენ და რით უმასპინძლებოდნენ სტუმრებს? როგორი სექსი ჰქონდათ ან როგორ კვდებოდ-

ნენ? რაზე ლაპარაკობდნენ? თუ ცეკვავდნენ, მღეროდნენ და თამაშობდნენ? ბავშვები სკოლაში დადიოდნენ თუ არა? ვიფიქრეთ, კარგი იქნებოდა, ეს ამბები გაგვერკვია, ფოტოები გადაგვეღო და ამაზე დაგვეწერა“. ეს სიტყვები ნათლად წარმოაჩინეს ამ მოგზაურობის მიზანს და რა თქმა უნდა, მწერლის ინტერესის საგანი საქართველოც იყო, რომელმაც განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე.

1947 წელს სტეინბეკი და კაპა ერთმანეთს ნიუ-იორკში შეხვდნენ, სადაც მწერალმა თავის ძველ მეგობარს ამცნო, რომ საბჭოთა კავშირში მოგზაურობას აპირებდა. ამ უჩვეულო იდეით აღფრთოვანებულმა ფოტოგრაფმა სტეინბეკს მეგზურობა შესთავაზა. „რუსული დღიურის“ შესავალ ნაწილში მწერალი მოგვითხრობს, როგორი გულმოდგინებით ემზადებოდნენ ისინი მოგზაურობის დასაწყებად. იმავე 1947 წელს ისინი მოსკოვში ჩაფრინდნენ.

სტეინბეკის ნაწარმოების მე-7 და მე-8 თავები საქართველოში მოგზაურობას შეეხება.

ჩვენს ქვეყანაზე საუბარს სტეინბეკი ასე იწყებს: „სადაც უნდა ვყოფილიყავით, მოსკოვში, კიევში, უკრაინასა თუ სტალინგრადში, ყველგან გამუდმებით საქართველოს

ჯადოსნური სახელი ჩაგვესმოდა. ისინიც კი, ვინც არასდროს ყოფილა იქ და ვერც ვერასდროს ჩავლენ ალბათ, საქართველოზე მონუსხული აღტაცებით ლაპარაკობდნენ. ისინი ქართველებზე ისე ყვებოდნენ, როგორც სუპერმენებზე... თან ისე ლაპარაკობდნენ, თითქოს ეს კავკასიის მთებსა და შავ ზღვას შორის მოქცეული ქვეყანა მეორე სამოთხე იყოს“. ამ სიტყვებით, მწერალი არა მხოლოდ პიროვნულ სიმპათიას გამოხატავს საქართველოსადმი, არამედ საბჭოთა კავშირის სხვა ქვეყნებთან შედარებით მის ერთგვარ უპირატესობასაც და ეს აზრი რომ რეალურია, ამაში მოგვიანებითაც კიდევ რამდენჯერმე თავად დაგვარწმუნებს. „უკვირია, ისიც გვგონია, — იუმორნარევი სერიოზულობით აგრძელებს იგი, — რომ ბევრს რუსს სჯერა, წესიერად, პატიოსნად თუ იცხოვრებს, სიკვდილის შემდეგ საქართველოში მოხვდება“.

ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირის ქვეყნებს შორის საქართველო მართლაც სარგებლობდა პოპულარობით. აქ მცხოვრები ადამიანების ხასიათი, ნიჭიერება, კულტურული მიღწევები და ბუნებრივი გარემო იტაცებდათ სხვადასხვა ერების წარმომადგენლებს. ამის დადასტურებაა ამერიკელი მწერლის ზემოთ მოხმობილი სიტყვებიც.

საქართველოს ბუნებამ ჯერ კიდევ მაშინ მოახდინა დიდი შთაბეჭდილება მოგზაურებზე, როცა თვითმფრინვაში ისხდნენ და ქართული მიწა ჯერ ახლოდან არ ენახათ. როგორც სტეინბეკი მოგვითხრობს, ისინი გაოგნებული იყვნენ კავკასიონის ხილვით, მთების ხედებმა გულში სითბო ჩაუღვარათ. მთელი მოგზაურობის განმავლობაში, სტეინბეკი პარალელებს ავლებდა საქართველოსა და ამერიკის ადგილებს შორის. მაგალითად, შავი ზღვის სანაპირო კალიფორნიის სანაპიროს შეადარა, თუმცა იქვე აღნიშნა, რომ შავი ზღვა ისეთი მშფოთვარე და ბოროტი არ არის, როგორც წყნარი ოკეანე.

უცხო ხალხების დახასიათებას სხვადასხვა ეპოქის ისტორიკოსები, მოგზაურები და მწერლები უფრო ხშირად მათი გარეგნობის, ფიზიკური შესახედაობის აღწერით იწყებდნენ. ამ მხრივ არც სტეინბეკია გამონაკლისი, რომელიც ისტორიკოსის, მოგზაურისა და მწერლის ფუნქციებს შესანიშნავად ითავსებდა. აი, როგორ აცნობს ის ქართველებს საკუთარ მკითხველს: „ქართველებს სხვანაირი

მოსწავლეები ტანვარჯიშზე (ზემოთ), გაკვეთილი სკოლაში (ქვემოთ). რობერტ კაპას ფოტოები (1947)

ბავშვები ცეკვუვენ. რობერტ კაპას ფოტო (1947)

მონაზონი ეკლესიაში. რობერტ კაპას ფოტო (1947)

კათოლიკოსი კალისტრატე სიონის ტაძარში. რობერტ კაპას ფოტო (1947)

მამადავითის ეკლესია. რობერტ კაპას ფოტო (1947)

გარეგნობა აქვთ. შვეგერემები არიან, ბოშებს წააგვანან, ელვარე კბილები და გრძელი, ლამაზი ცხვირი აქვთ, თმა კი ტალღოვანი. თითქმის ყველა მამაკაცი უღვაშს ატარებს, ისინი გამხდრები და ენერგიულები არიან, შავი თვალები უციმციმებთ“. შემდეგ კვლავ ქართველი ერისადმი რუსების სიმპათიებზე საუბარს განაგრძობს: „რუსი ხალხი ალტაცუბულნი არიან მათით. ყოველთვის მათ ძალასა და ენერგიაზე, მათ მოხერხებულობაზე ლაპარაკობენ, დიდებული კავალერები და კარგი მებრძოლები არიანო. ქართველი მამაკაცები რუს ქალებს შორის დიდი მოწონებით სარგებლობენ. პოეტი ხალხია, კარგი მოცეკვავეები და მომღერლები არიან, და როგორც ამბობენ, დიდებული საყვარლებიც. ასეც იქნება, ისეთ ბუნებაში ცხოვრობენ და ამ 2 ათასი წლის განმავლობაში იმდენი ომი გადახდათ თავს“.

ამერიკელი მწერლისთვის, როგორც ჩანს, ცნობილი იყო საქართველოს სისხლიანი წარსულისა და ქართველი ერის ისტორიის შესახებ. ის მოკლედ, მაგრამ საინტერესოდ აცნობს ამერიკელებს ჩვენი ქვეყნის ისტორიის მთავარ შტრიხებს. თბილისზე საუბრისას წერს: „აქა-იქ ძველისძველი ციხესიმაგრეები გვხვდებოდა, და ქალაქშიც მთის თხემზე სასახლე დგას. ხეობის მეორე მხარესაც ციხესიმაგრე დგას, რადგან ეს ვიწრო ხეობა სამხრეთიდან სპარსელების, ირანელების, ერაყელების, ჩრდილოეთიდან კი თათრებისა და სხვა მძარცველთა გზად ქცეულიყო“. აღწერს რა სტეინბეკი თბილისის გეოგრაფიულ მდებარეობას, მისი ხეობა რატომდაც ნიუ-მექსიკოს ახსენებს, და ხაზს უსვამს ქალაქის ისტორიულ სიძველესაც: „მართლაც ძველისძველი ქალაქია, მაშინ როდესაც მოსკოვი წლეულს თავის მერვაასე წლისთავს აღნიშნავს, გაისად თბილისი ათას ხუთასი წლის იუბილეს იხეიმებს“.

მწერალი საგანგებოდ საუბრობს აქ არსებულ ეკლესიებსა და საზოგადოდ, ქრისტიანულ რელიგიაზე, რომელსაც ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში: „ქალაქშიც და მთის თხემებზეც ძველი ეკლესიებია, საქართველოში ქრისტიანობა IV საუკუნეში შემოვიდა, და ის ეკლესიები, სადაც ახლაც მიმდინარეობს წირვა-ლოცვა, ჯერ კიდევ მაშინ აშენდა“. სხვა ადგილას კი იგი აღფრთოვანებით შენიშნავს, რომ აქ ქრისტიანული ტაძრები ჯერ

კიდევ მაშინ შენდებოდა, როცა ინგლისში, საფრანგეთსა და გერმანიაში კერპოთაყვანისმცემლობა იყო გამეფებული. როგორც ჩანს, სტეინბეკსა და კაპასზე განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მამადავითის „უბრალო და ლამაზმა“ ეკლესიამ მოახდინა. მათ დაათვალიერეს მთაწმინდის პანთეონიც. სტეინბეკის თქმით, ეს არის ის ადგილი, რომელიც „ქართველებს ძალიან უყვართ“.

მამადავითის ეკლესიიდან ჩამოსვლის შემდეგ, მოგზაურებს სიონის საკათედრო ტაძარიც უნახავთ, სადაც იმ დროს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე სამეუფო წირვას აღავლენდა. აი, როგორ აღწერს ჯონ სტეინბეკი ამ ვითარებას: „წირვა-ლოცვას მოხუცი კაცი უძღვებოდა, თეთრთმიანი, თავზე ოქროს მიტრა ედგა, და იმდენად ლამაზი იყო, ირეალური გეგონებოდა, იგი კათალიკოსი და საქართველოს ეკლესიის წინამძღოლია... ღვთისმსახურება დიდებული იყო, და მუსიკოსების გუნდი წარმოუდგენლად გალობდა“. ვუფიქრობ, აქ ნათლად ჩანს, როგორ მოიხიბლა ამერიკელი მწერალი საქართველოში არსებული მართლმადიდებლური ტრადიციით. და ეს ნამდვილად არ გახლავთ ერთადერთი შემთხვევა. არსებობს საკმაოდ ბევრი ფაქტი, საიდანაც შეიძლება დავასკვნათ, რომ ამერიკელებს ძალიან მოსწონთ ქართული ქრისტიანული კულტურა, განსაკუთრებით, საეკლესიო მუსიკა და ლიტურგიკული მსახურება, რაც მათში განსაკუთრებულ აღტაცებას იწვევს.

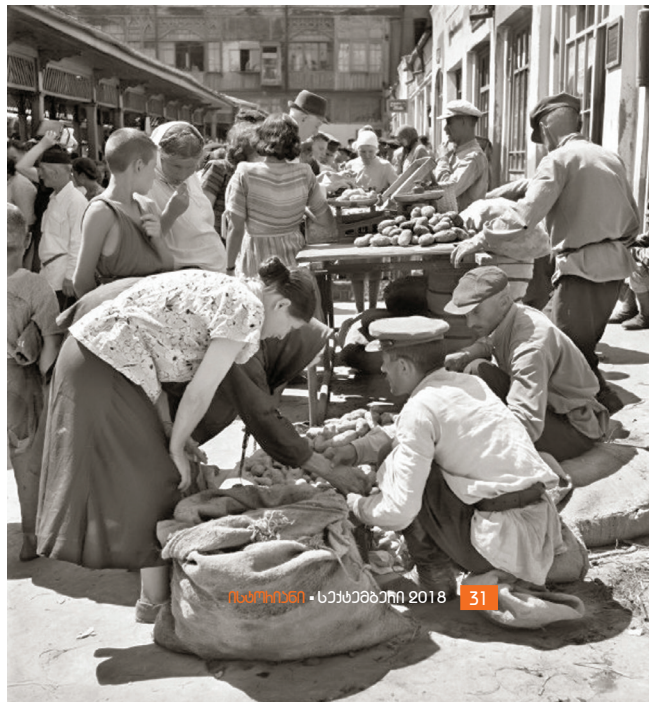
სტეინბეკი საუბრობს თბილისში საუკუნეების განმავლობაში არსებული რელიგიურ ტოლერანტობის შესახებაც. ის წერს: „თბილისში ბევრი ეკლესია დგას, და უნდა იყოს კიდევ ასე, რადგან რელიგიური ტოლერანტობის ქალაქია, აქ ხომ ძველისძველი სინაგოგები და მუსლიმანური ტაძრები დგას, და არც ერთი მათგანი არასდროს არ დაუნგრევიათ“. საყურადღებოა ფრაზაც: „ეს ქალაქი (თბილისი) წარმოუდგენლად სუფთაა. პირველი სუფთა აღმოსავლური ქალაქია, რომელიც ოდესმე მინახავს“. მწერლის შეფასებით, ასეთ ქალაქში მოქალაქეებაც შესაბამისად ცხოვრობენ, ისინი ამადლებული განწყობითა და ჩაცმულობით უკეთესად გამოიყურებიან საბჭოთა კავშირის სხვა ხალხებთან შედარებით. სტეინბეკი თამამი გულახდილობით აღნიშნავს: „ქართველი ხალხი, სხვა ხალხებთან შედარებით უფრო

აკაკის საფლავი (ზემოთ), თბილისელები (ქვემოთ). რობერტ კაპას ფოტოები (1947)

თბილისის ბაზარში. რობერტ კაპას ფოტო (1947)

შეხვედრა მწერალთა კავშირში. რობერტ კაპას ფოტოები (1947)

ქართველი ინტელიგენცია სტუმრებს სუფრასთანაც შეხვდა. რობერტ კაპას ფოტოები (1947)

ლადი ჩანდა, უფრო ფიცხები და უფრო მხიარულები. და იქნებ სწორედ ამიტომ ეთავყვანებიან მათ რუსები. იქნებ სწორედ ასეთები უნდათ რომ იყვნენ“.

ლოგიკურია, როცა უცხო ეროვნების ადამიანი შენს ქვეყანაში ჩამოდის, ყველანაირად ცდილობ აჩვენო ის, რაც ძალიან გიყვარს და რითაც შენი ხალხი ამაყობს. გამონაკლისს არც სტეინბეკისა და კაპას ქართველი მასპინძლები წარმოადგენდნენ, რომელთაც ეკლესიებისა და მუზეუმების დათვალიერების შემდეგ, სტუმრების ყურადღება საფეხბურთო მატჩზე, თბილისისა და კიევის გუნდების შეხვედრაზე გადაიტანეს. ამ საკითხთან დაკავშირებით სტეინბეკი წერდა, რომ საქართველოში და საერთოდ მთელ საბჭოთა კავშირში, ფეხბურთი ყველაზე პოპულარული სპორტის სახეობა იყო, ისევე როგორც ჭადრაკი, თუმცა, მისი დაკვირვებით, პირველ ადგილას მაინც ფეხბურთი იდგა. აღსანიშნავია, რომ გორში სტალინის მუზეუმის სანახაურად ჩასული ამერიკელი მოგზაურები დაესწრნენ ქართულ ჭიდაობაში ნაციონალური შეჯიბრების ფინალურ შეხვედრასაც და ამ კუთხითაც გაეცნენ ქართველების სპორტულ შესაძლებლობებსა და მებრძოლ ხასიათს.

მეტად საინტერესო გახლდათ, აგრეთვე, ქართველ მწერლებთან შეხვედრა, რომელზეც საკმაოდ ბევრს საუბრობს სტეინბეკი. მისი თქმით, ქართველებს თავიანთი ლიტერატურით დიდი წვლილი შეაქვთ მსოფლიო კულტურის საგანძურში, და ამ ფაქტის იდეალურ დადასტურებად შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“ მიიჩნევს.

თბილისისა და გორის შემდეგ, სტეინბეკი და კაპა ეწვივნენ დასავლეთ საქართველოსაც, კერძოდ კი ბათუმს. „დილით ძალიან ადრე გავიღვიძეთ და აღმოვაჩინეთ, რომ სრულიად სხვანაირ მიწაზე, სულ სხვანაირ მხარეში ამოგვეყო თავი“, — მოგვითხრობს ის, სადაც მათზე განსაკუთრებული შთაბეჭდილება ჩაის დიდმა და ლამაზმა პლანტაციებმა მოახდინეს.

ქართული სამზარეულო და ქართული სტუმართმოყვარეობა რომ უეჭველად მონუსხავდათ უცხოელ მოგზაურებს, ამაში, ვფიქრობ, მოულოდნელი არაფერია. ისინი კარგად გაეცნენ აქაური სუფრის ტრადიციას, „თამადის“ ფენომენს, ხალხურ სიმღერებსა და ცეკვებს, რომლებითაც მოხიბლული სტეინბეკი წერდა, ეს საოცარი ქართველები

ყველაფრით გვეჯობნიან, ყველაფერი გამოს-
დით, რასაც ხელს მოჰკიდებენო.

თუმცა, ეს ყოველივე სულაც არ ნიშნავს,
რომ ამერიკიდან ჩამოსულ სტუმრებს საქარ-
თველოში ყველაფერი მოეწონათ. ეს შეუძლე-
ბელია, მაგრამ მათ მიერ დაწუნებულ ფაქტთა
სია მეტად და მეტად მცირეა...

მთელი მოგზაურობის განმავლობაში რო-
ბერტ კაპა „შეირადებული“ იყო ფოტოაპა-
რატით და ყველაფერს აღბეჭდავდა მისი მეშ-
ვეობით. კაპამ გადაიღო უნიკალური კადრები
თბილისში, გორსა და ბათუმში. დღესდღეობით,
ქართველი ფოტოგრაფები ცდილობენ ამოიცი-
ნონ რომანტიკოსი ფოტოგრაფის შემოქმე-
დების საიდუმლო, რაც განაპირობებდა მისი
ფოტოების სიდიადესა და გენიალურობას.
ერთხელ კაპას ერთ-ერთი ამერიკული ჟურ-
ნალის რედაქტორმა ჰკითხა, რა იყო მისი
ოსტატობის საიდუმლო. მან უპასუხა — მთა-
ვარია, მოგწონდეს ხალხი და ეს აგრძობინო.
აშკარა იყო, რომ ქართველი ხალხი რობერტ
კაპას ძალიან მოეწონა, უფრო მნიშვნელოვანი
კი ის იყო, როგორ დიდებულად გააცნეს მან
და სტეინბეკმა საქართველო ამერიკელებს.

აღსანიშნავია, რომ ამერიკელი მწერალი
ზუსტად 20 წლის შემდეგ საქართველოში
კვლავ ჩამოვიდა და თქვა, ეს ქვეყანა ისეთივე
მიშხიდველია, როგორც პირველი მოგზაუ-
რობის დროსო. ამჯერად მის მოგზაურობას
პოლიტიკური დატვირთვაც ჰქონდა, როგორც
თავად სტეინბეკი წერს, იგი ამ ვიზიტით ჯონ
კენედის თხოვნას ასრულებდა. არსებობს
ცნობები, რომ იმ პერიოდში მწერალი ჩარ-
თული იყო ეროვნულ პოლიტიკაში, ამასვე
ადასტურებს მისი მეგობრობა ლინდონ ჯონ-
სონთან (აშშ პრეზიდენტი 1963-1969 წლებში).

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ჯონ
სტეინბეკისა და რობერტ კაპას საქართვე-
ლოში მოგზაურობა გამორჩეული მოვლენაა
ქართულ-ამერიკული ურთიერთობების ის-
ტორიაში. ამ ორმა უნიჭიერესმა პიროვნებამ
შესანიშნავად გადაჭრა დასახული ამოცანა
— ამერიკელი მკითხველისთვის საბჭოთა
კავშირისა და მათ შორის, საქართველოს
სრულიად სხვა, არაპოლიტიკური კუთხით
გაცნობა. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტი იყო იმ
პერიოდში როგორც ჩვენი ქვეყნისთვის, ისე
ამერიკელი საზოგადოებისთვის და დღესაც
აქტუალობას არ კარგავს.

ბიორგი მაჭარაშვილი

▲ თბილისისა და კიევის გუნდების მატჩი

▼ ტრიბუნებზე მატჩის დროს

▼ მუსიკოსთა დასტა. რობერტ კაპას ფოტოები (1947)

▼ ქართული ჭიდაობის ფინალური შეხვედრა გორში

ՆԻՆՉՆԻՍԻ

2018 ՏՐՈՆ ԵՎԻԳՅԱՅԻՐՈՆ ԵՐՈՅՈՒԹՅՈՒ ՈՆԻՐՉՈՒ

ჰირველი ბზარდი ზანქისფები

1992 წლის აგვისტოში ახალციხეში რუსული მოტომსროლელი დივიზიიდან მიღებული ტანკებით დაიწყო ეროვნული არმიის ჯავშანსატანკო ნაწილების ჩამოყალიბება და მას შემდეგ 10 აგვისტო ქართველი ტანკისტების დღედ ითვლება. ახალციხემდე ბევრად ადრე ეროვნულ გვარდიას, როგორც მაშინდელ დამოუკიდებელ სამხედრო ფორმირებას, სატანკო ბატალიონი უკვე ჰყავდა.

1991 წლის 2 სექტემბერს თბილისში კინოს სახლთან ოპოზიციის მიტინგის დარბევა ქვეყანაში პოლიტიკური კრიზისის გამწვავების მიზეზად იქცა. საქართველოს დედაქალაქი ხელისუფლების საწინააღმდეგო გამოსვლებმა და მიტინგებმა მოიცვა. 12 სექტემბერს პრეზიდენტმა ზვიად გამსახურდიამ ხელი მოაწერა განკარგულებას შინაგანი ჯარების შექმნაზე, ხოლო 25 სექტემბრიდან თბილისში საგანგებო წესები ამოქმედდა. 26 სექტემბრიდან რუსთაველის პროსპექტზე ახალშექმნილი შინაგანი ჯარის მცირერიცხოვანი დანაყოფები ტანკებითა და ჯავშანტრანსპორტიორებით განლაგდნენ.

1991 წლის 21 დეკემბერს სამაჩაბლოდან ჩამოსულმა ეროვნული გვარდიის მცირერიცხოვანმა დანაყოფებმა თბილისში რუსთაველის პროსპექტზე იმელის შენობა დაიკავეს. გვარდიელთა განკარგულებაში ორი БРДМ-2, ერთი БТР-70, რამდენიმე სატვირთო და „უაზ“-ის მარკის ავტომობილი იყო. გვარდიელებს მოხალისედ შეუერთდა ჯგუფი „ქონდაქარი“, რომელიც 50-მდე კაცს აერთიანებდა, ჰქონდა თავისი ფორმა და მისი წევრები პისტოლეტებით იყვნენ შეიარაღებულნი...

ნაწილი I

სამხედრო წვრთნები პანკისის ხეობაში (2002 წ.)

რობორ მზადდებოდა 2008 წლის აბჯისტოს ომი

XX საუკუნის უკანასკნელი ათწლეული რუსეთსა და საქართველოს შორის საქართველოს კონფლიქტურ რეგიონებში ვითარების გამწვავებით ხასიათდებოდა. ეს ტენდენცია უფრო მეტად საგრძნობი გახდა ვლადიმირ პუტინის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, 1999 წლიდან. 2008 წლის ომზე საუბრისას მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ, რომ ამ ომის მიზეზები საბრძოლო მოქმედებებამდე რამდენიმე თვით ან თუნდაც წლით ადრე კი არ არის საძიებელი, არამედ დაკავშირებულია მოვლენების ერთობლიობასთან, რომელიც რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებში 1999 წლიდან განვითარდა.

1990-იანი წლების დასასრულს და 2000-იანი წლების დასაწყისში საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას წარმოადგენდა ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე მდებარე ოთხი რუსული სამხედრო ბაზა, რომლებიც 1995 წლის შეთანხმების საფუძველზე ოფიციალურად იყო განლაგებული საქართველოს ტერიტორიაზე.

სამხედრო ბაზების საქართველოდან გაყვანის საკითხი მწვავედ დაისვა ეუთოს 1999 წლის სტამბოლის სამიტზე, როცა რუსეთისა და საქართველოს სახელმწიფოთა შეთანხმების საფუძველზე, გუდაუთისა და ვაზიანის სამხედრო ბაზები საქართველოს ტერიტორიიდან უნდა გასულიყო 2001 წლის 1-ელ ივლისამდე. ამ ვალდებულების შესრულების შემთხვევაში, რუსეთის ფედერაციას შეეძლო რეალურად შეემცირებინა საკუთარი სამხედრო წარმომად-

გენლობა საქართველოში და ამით ერთგვარი საფუძველი შეემზადებინა აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით მოგვარებისთვის, თუმცა ეს კრემლის მიზნებში არ შედიოდა.

2000 წლის 9 ნოემბერს მოსკოვმა სავიზო რეჟიმი შემოიღო საქართველოსთან. ქართული მხარის გამოთქმულ უკმაყოფილებას ამ საკითხთან დაკავშირებით მოჰყვა კრემლის მიერ დსთ-ის წესდების იმ ნაწილის გაუქმება, რომელიც თანამეგობრობის წევრი ქვეყნებისთვის თავისუფალი მიმოსვლის შესაძლებლობას იძლეოდა (წესდების მე-2 და მე-19 მუხლების ნაწილები).

ერთი წლის შემდეგ, 2001 წლის 8 აპრილს, მიიღეს ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის კონსტიტუცია“. დეკემბერში ცხინვალის რეგიონში მორიგი „საპრეზიდენტო არჩევნები“ გაიმართა, რომელშიც

გამარჯვება მოიპოვა ედუარდ კოკოთიმ, ბიზნესმენმა და პროფესიონალმა მოჭიდავემ. ცხადი გახდა, რომ წინამორბედი დე-ფაქტო პრეზიდენტის, ლუდვიგ ჩიბიროვისა და შევარდნაძის ფორმატი, რომლის დასკვნით ნაწილს 2000 წლის 13 ივლისს პარაფირებული ე.წ. ბადენის დოკუმენტი წარმოადგენდა, მიუღებელი იყო კრემლისთვის.

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტი ნიუ-იორკში კრემლისთვის საქართველოზე თავდასხმის კიდევ ერთი მიზეზი აღმოჩნდა. მანკეტენის ტრაგედიიდან ერთი წლის თავზე პუტინმა საქართველო ტერორისტული საფრთხის მატარებელ ქვეყნად გამოაცხადა. 2002 წლის 6 აგვისტოს კრემლმა დაბოძა პანკისის ხეობა. ამ ამბების შემდეგ, 22 ნოემბერს, ედუარდ შევარდნაძემ ნატოს პრადის სამიტზე სიტყვით გამოსვლისას, პირველად გამოთქვა საქართველოს ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსში გაწევრების სურვილი.

2002 წლის მაისში, რუსეთში მიიღეს ახალი კანონი რუსეთის მოქალაქეობის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებდა რუსეთის მოქალაქეობის მინიჭების ე.წ. გამარტივებულ წესს ხალხთა სხვადასხვა ჯგუფებისთვის. ეს რეგულაციები მოცემული იყო კანონის მეექვსე მუხლში, რომლის მიხედვითაც, გამარტივებული წესით რუსეთის მოქალაქეობა მიენიჭებოდათ იმ პირებს, რომლებიც „ფლობდნენ სსრ კავშირის მოქალაქეობას, მოსახლეობენ და მოსახლეობდნენ სსრ კავშირის შემადგენლობაში შემავალი ქვეყნების ტერიტორიაზე, არ მიუღიათ აღნიშნულ სახელმწიფოთა მოქალაქეობა და შედეგად, დარჩნენ მოქალაქეობის გარეშე“.

ეუთოს სტამბოლის სამიტზე (1999 წ.)

ეს იყო საქართველოს კონფლიქტურ რეგიონებში მცხოვრები მოსახლეობისთვის რუსული მოქალაქეობის მასობრივი მინიჭების პროცესის დასაწყისი, რაც პირდაპირ ეწინააღმდეგებოდა კანონს საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ. სწორედ ამ რუსულმა კანონმა საქართველოში 2008 წლის ინტერვენციისას, რუსეთისთვის ერთგვარი „არგუმენტის“ როლი შეასრულა, რის მიხედვითაც კრემლი „საკუთარ მოქალაქეებს იცავდა“.

ეკონომიკურ საკითხებში პუტინის ყოფილი მრჩველის, ანდრეი ილარიონოვის ცნობით, 2003 წლის თებერვალში რუსულმა მხარემ თორმეტი T-55 ტიპის ტანკი გადასცა ოს სეპარატისტებს. ეს პროცესი 2003-2004 წლებშიც გაგრძელდა. 2004 წლის მაისსა და ივნისში კრემლის მიერ ცხინვალის რეგიონში გაიგზავნა 75 ერთეული T-72 ტიპის საბრძოლო ტანკი, უზარმაზარი რაოდენობით სამხედრო ტექნიკა და აღჭურვილობა.

ამასთან ერთად, საქართველოს ტერიტორიიდან სამხედრო ბაზების გაყვანის ნაცვლად, ამ პერიოდში რუსულმა მხარემ დაიწყო ახალი სამხედრო ბაზების მშენებლობა ჯავის რეგიონში და ოჩამჩირის სამხედრო ბაზის მოდერნიზება აფხაზეთში. რუსი ჟურნალისტის, იულია ლატინინასა და ანდრეი ილარიონოვის ინფორმაციით, მოსკოვი კიდევ ერთ ბაზას აშენებდა დაღესტნის ბოთლიხის რეგიონში, საიდანაც 2008 წელს სამხედრო ნაწილები საქართველოს ტერიტორიაზე შემოვიდნენ.

ზემოაღნიშნულ პროვოკაციებს საქართველოში რუსული მხარე ახორციელებდა 2003-2004 წლების გარდამავალ პერიოდში,

მიხეილ სააკაშვილისა და ვლადიმერ პუტინის შეხვედრა ყაზანში (2005 წ.)

როცა საქართველოს ხელისუფლება გამოიცვალა და მთავრობაში ახალი გუნდი მოვიდა მიხეილ სააკაშვილის ხელმძღვანელობით. თუკი მანამდე შევარდნაძემ ღიად გამოხატა ნატოში ინტეგრაციის სურვილი, ახალი ხელისუფლების მთავარი მიზანი ამ სურვილის რეალობად ქცევა იყო, რისთვისაც სხვადასხვა მიმართულებით რეფორმები დაიწყო. ამგვარი პოლიტიკა, რა თქმა უნდა, შორს იყო კრემლის რეალური მიზნებისგან, რომელიც ძირითადად საქართველოს საგარეო და საშინაო პოლიტიკური სივრცის მაქსიმალურ კონტროლზე იყო ფოკუსირებული.

მკვეთრად დასავლური საგარეო-პოლიტიკური ორიენტაციის მიუხედავად, საქართველოს ახალი მთავრობისთვის ერთ-ერთ პრიორიტეტს რუსეთთან დიალოგი წარმოადგენდა. ამის ნათელი ილუსტრაცია იყო პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილის პირველი ოფიციალური ვიზიტი მოსკოვში 2004 წლის 11 თებერვალს. ქართულმა მხარემ რუსეთთან დიალოგის სურვილი გამოხატა, თუმცა პასუხად იმავე წლის ივლისის დასაწყისში მიიღო დიდი რაოდენობით ახალი რუსული ტექნიკა ცხინვალის რეგიონში.

8 ივლისს, ქართულმა მხარემ რეგიონში რუსული სამხედრო ტექნიკით დატვირთული ცხრა სატვირთო მანქანა დააკავა. მომდევნო დღეს, რუსულმა მხარემ 50 ქართველი მშვიდობისმყოფელი განაიარაღა და ცხინვალის ცენტრში დააჩოქა. რუსებმა ეს სცენა გადაიღეს და წამყვან რუსულ საინფორმაციო

გადაცემებში აჩვენეს. იმავე ღამით, ქართველთა მიერ კონტროლირებული სოფლების, თამარაშენისა და ქურთის მიმართულებით ცეცხლი გახსნეს.

რუსეთის ამგვარი აგრესიული პოლიტიკის მიუხედავად, 2004 წელს მოსკოვსა და თბილისს შორის პირდაპირი სამხედრო დაპირისპირების თავიდან აცილება მოხერხდა ქართული მხარის ზომიერი დიპლომატიური პოზიციის საშუალებით. 2004 წლის 5 ნოემბერს საქართველოს პრემიერ-მინისტრი ზურაბ ჟვანია სოჭში ედუარდ კოკოითის შეხვდა. შეხვედრას ესწრებოდა რუსული მხარე და ეუთო. შეხვედრაზე მიღწეული შეთანხმებით კიდევ ერთხელ გაესვა ხაზი ცხინვალის რეგიონში შექმნილი ვითარების მშვიდობიანად დარეგულირების აუცილებლობას. ამასთან ერთად, დადგინდა, რომ მომავალში სამხედრო ნაწილებისა თუ ტვირთის გადაადგილება კონფლიქტის ზონაში მხოლოდ და მხოლოდ შერეული საკონტროლო კომისიის ყველა მხარესთან შეთანხმებითა და მათი დასტურით უნდა მომხდარიყო.

2005 წლის 26 იანვარს, სტრასბურგში, ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეაზე სიტყვით გამოსვლისას, პრეზიდენტმა მიხეილ სააკაშვილმა ცხინვალის რეგიონთან დაკავშირებით ახალი სამშვიდობო გეგმის ინიციატივა წამოაყენა. გეგმის მიხედვით, ცხინვალის რეგიონს უნდა მინიჭებოდა ავტონომიური სტატუსი საკუთარი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევის უფლებით, რომელიც, თავის მხრივ,

ითვალისწინებდა პარლამენტისა და აღმასრულებელი ორგანოს შექმნას. ავტონომიური რეგიონის პარლამენტის კომპეტენციაში უნდა შესულიყო საგანმანათლებლო, კულტურული, ეკონომიკური, საზოგადოებრივი და ადმინისტრაციული საკითხების გადაწყვეტა. ამასთან ერთად, ცხინვალის რეგიონის მოსახლეობას უნდა ჰქონოდა ხმის უფლება ეროვნულ სამთავრობო სტრუქტურებში, რის კონსტიტუციურ გარანტიასაც თავად ეს გვემა წარმოადგენდა. სამწუხაროდ, ოსმა სეპარატისტებმა, საკუთარ „დამოუკიდებლობაზე“ აპელირებით, უარყვეს ეს გვემა და მას „ყოფლად მიუღებელი, მორიგი პროპაგანდისტული ნაბიჯი“ უწოდეს.

ქართული მხარის ამ სამშვიდობო ინიციატივას მხარი დაუჭირა ეუთოს ლიუბლიანის მინისტერიალმა 2005 წლის 6 დეკემბერს. მინისტერიალის შეფასებით, ქართული გვემა, შესაბამისი მხარდაჭერის შემთხვევაში, ნამდვილად იძლეოდა კონფლიქტის მშვიდობიანი დარეგულირების გარანტიას.

2005 წლის 30 მაისს საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა სალომე ზურაბიშვილმა და მისმა რუსმა კოლეგამ სერგეი

ლავროვმა ხელი მოაწერეს ერთობლივ განცხადებას რუსული სამხედრო ბაზების საქართველოს ტერიტორიიდან გაყვანის ვადის შესახებ. დოკუმენტის მიხედვით, მოსკოვის სამხედრო ნაწილებს საქართველო 2008 წლის ბოლოსთვის უნდა დაეტოვებინათ.

ეს პირობები კიდევ ერთხელ დადასტურდა ქართულ და რუსულ მხარეებს შორის 2006 წლის 31 მარტს სოჭში გაფორმებული შეთანხმებით საქართველოს ტერიტორიიდან რუსული ბაზების გაყვანის შესახებ. შეთანხმების მე-11 მუხლის მიხედვით, რუსეთს არ უნდა მიწოდებინა სამხედრო შეიარაღება ამ ბაზებისთვის. აღნიშნული შეთანხმებების მიუხედავად, 2006 წლის მაისისთვის, მოსკოვმა ჯავასთან ახალი სამხედრო ბაზის მშენებლობა დაიწყო.

პარალელურად, რუსულ პრესაში აქტიურად იბეჭდებოდა ინფორმაცია ქართული მხარის სამხედრო ნაწილების შიდა სამზარეულოს შესახებ, რაც კრემლის მხრიდან საქართველოს ტერიტორიაზე აქტიურ ჯაშუშურ საქმიანობაზე მიუთითებდა. მაგალითისთვის, „ნეზავისიმიია გაზეტას“ 2006 წლის 1-ლი მარტის ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში

- ◀ დაკავება რუსეთის სასარგებლოდ ჯაშუშობის ბრალდებით (2006 წ.)
- ▶ ქართველების დეპორტაცია რუსეთიდან (2006 წ.)

კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარებისთვის რუსეთმა დასავლეთზე შურისძიება განიზრახა და დასასჯელად საქართველო შეარჩია

საუბარი იყო ქართული მხარის მიერ ცხინ-ვალის რეგიონის წინააღმდეგ მომზადებულ სამხედრო გეგმაზე, სახელწოდებით „ვეფხვის ნახტომი“. რუსული ნარატივის მიხედვით, ქართული მხარის ქმედებები დიდწილად განპირობებული იყო აშშ-ის მიერ საქართველოს წაქეზებით. ეს თვალსაზრისი საკმაოდ მკაფიოდ გამოხატეს რუსმა ავტორებმა მიხაილ ლეონტიევმა და დმიტრი ჟუკოვმა წიგნში: „დამოუკიდებელი საქართველო — ბანდიტი ვეფხვის ტყავში“, სადაც 2008 წლის ომზე საუბრისას ავტორები პირდაპირ აღნიშნავენ, რომ ამერიკელებმა თავიანთი ძალდი მიუშვეს რუსეთის წინააღმდეგ.

ესკალაციის ახალი ფაზა 2006 წლის 27 სექტემბერს დაიწყო, როცა საქართველოს თავდაცვის მინისტრმა ვანო მერაბიშვილმა განაცხადა რუსული სპეცსამსახურების ჯაშუშური ქსელის აღმოჩენის შესახებ. სპეცოპერაციის შედეგად დააკავეს რუსული სპეცსამსახურების თანამშრომლობაში ეჭვმიტანილი რუსეთის ოთხი და საქართველოს თერთმეტი მოქალაქე. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრომ გამოაქვეყნა ვიდეო- და აუდიოჩანაწერები, რომლებშიც საქართველოს ხუთი მოქალაქე რუსულ სამსახურებთან კავშირს აღიარებდა.

პასუხად მოსკოვმა გაეროს უშიშროების საბჭოს შეკრება მოითხოვა, რუსეთის საელჩომ თბილისში შეწყვიტა ვიზების გაცემა საქართველოს მოქალაქეებისთვის და ელჩი ვიჩესლავ კოვალენკოც გამოიწვია თბილისიდან. რუსეთის განსაკუთრებულ საქმეთა სამინისტრომ საქართველოში გამოგზავნა თვითმფრინავები, რომელთაც საქართველოში მცხოვრები რუსი დიპლომატების ოჯახების „ევაკუაცია“ ევალებოდათ. რუსეთის თავდაცვის მინისტრმა სერგეი ივანოვმა ქართული მხარის საქციელი „სახელმწიფო ბანდიტიზმად“ შეარაცხა. რუსეთის ფედერაციის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ რუსეთის მოსახლეობას მოუწოდა, საქართველოში ჩასვლისგან თავი შეეკავებინათ. რუსეთის ტერიტორიაზე ლეგალურად მცხოვრებ ქართველებს შეუჩერდათ ვიზები. ანდრეი ილარიონოვის ინფორმაციით, რუსეთის სახელმწიფო დუმამ სპეციალური „საქართველოს დეპარტამენტი“ შექმნა.

როგორც ვხედავთ, მოსკოვის რეაქცია საქართველოს ჩატარებულ სპეცოპერაციაზე შორს იყო აღეკატურისგან. ამის მიზეზად შესაძლებელია დავასახელოთ ორი მთავარი ფაქტორი: 1) რუსეთი არ იყო ჩვეული საქართველოსგან მსგავს მოქმედებებს, ამიტომაც

კრემლის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა საქართველოს „დასჯა“ სპეცოპერაციის გამო; 2) მოსკოვის მთავარი სტრატეგიული მიზანი იყო საქართველოს საშინაო პოლიტიკური სფეროს კონტროლი. სწორედ ამ მიზნით მიმართა კრემლმა საქართველოს წინააღმდეგ ზემოაღნიშნულ ნაკლებად ადეკვატურ ქმედებებს. საქართველოს დასჯასთან ერთად, რუსეთს იმის დემონსტრირებაც უნდა მოეხდინა, თუ რამდენად „სასიცოცხლოდ“ იყო საქართველო მოსკოვზე დამოკიდებული. საბოლოოდ ეს ყველაფერი, ბუნებრივია, ერთადერთ მიზანს — საქართველოს საკუთარი პოლიტიკური თვალსაწიერიდან და გავლენიდან არგაშვებას ემსახურებოდა. ამგვარად, მოსკოვის ქმედებების მიხედვით, საქართველოს უნდა „ეზღო“ იმისთვის, რომ საკუთარ ტერიტორიაზე რუსული ჯაშუშური ქსელის საქმიანობა აღკვეთა.

2007 წლის მაისში საქართველოს ხელისუფლებამ კიდევ ერთი გეგმა შეიმუშავა ცხინვალის რეგიონის კონფლიქტის დასარეგულირებლად. ქართულმა მხარემ შექმნა „სამხრეთ ოსეთის დროებითი ადმინისტრაცია“, რომელსაც ხელმძღვანელობდა „სამხრეთ ოსეთის“ ყოფილი „თავდაცვის მინისტრი“ დიმიტრი სანაკოევი. საქართველოს ხელისუფლების ეს მოქმედება წინააღმდეგობრივად აღიქვა ქართველმა საზოგადოებამ, თუმცა ნებისმიერ შემთხვევაში, ერთი რამ ცხადია, რომ ამ ნაბიჯებით საქართველოს ხელისუფლება არ არღვევდა არც ერთ შიდა ან საერთაშორისო საკანონმდებლო ნორმას.

საქართველოს ტერიტორიაზე განლაგებული რუსული ბაზების დემონტაჟი ხელშეკრულებებით გათვალისწინებულ ვადაზე ადრე, 2007 წლის მეორე ნახევრისთვის დასრულდა. წარსული გამოცდილების გათვალისწინებით, მოსკოვის ამგვარმა ნაბიჯმა საქართველოში ერთგვარი გაკვირვება გამოიწვია. ჯერ კიდევ 2007 წლის თებერვალში, მიუნხენის კონფერენციაზე სიტყვით გამოსვლისას პუტინმა განაცხადა, რომ რუსეთი ასრულებდა საკუთარ სიტყვას და საქართველოდან ბაზები დაჩქარებულ რეჟიმში გაჰყავდა.

თუმცა, როგორც ანდრეი ილარიონოვი აღნიშნავს, ეს ნაბიჯი კრემლმა მხოლოდ იმიტომ გადადგა, რომ საომარი მოქმედებების დაწყების შემთხვევაში თავიდან აეცილებინა ქართული მხარის მიერ საქართველოს სხვადასხვა ნაწილში განლაგებული ბაზები-

დან რუსი სამხედროების ტყვედ ჩაგდების შესაძლებლობა. ილარიონოვის აღნიშნული შეხედულება ფარდას ხდის რუსულ საომარ გეგმას საქართველოს წინააღმდეგ. სწორედ ამიტომ, იყო, რომ იმავე ავტორის თქმით, „რუსეთის მმართველმა წრეებმა 11 წელიწადზე გათვლილი ამოცანა მხოლოდ და მხოლოდ ხუთ თვეში განახორციელეს“.

2008 წლის დასაწყისიდან მოყოლებული, საქართველოს ოკუპირებულ რეგიონებში ვითარება უფრო და უფრო მძიმდებოდა. სამშვიდობო გეგმების უარყოფისა და მოსკოვის მხრიდან პროვოკაციული ქმედებების ფონზე, ოფიციალურ თბილისს საკმარისი საფუძველი ჰქონდა ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის ამაღლებისთვის. საქართველოს თავდაცვის ბიუჯეტი \$560 მილიონიდან \$875 მილიონამდე გაიზარდა. 2008 წლის იანვარში საქართველოში გაიმართა პლებისციტი ქვეყნის ნატოში გაწევრების თაობაზე, რომელშიც საქართველოს მოსახლეობის 77%-მა დადებითი პოზიცია გამოხატა.

ზედმეტია საუბარი, რომ ქართული მხარის ეს ქმედებები კრემლის გაღიზიანებას იწვევდა. განსაკუთრებით იმ ფონზე, როდესაც ახლოდებოდა 2008 წლის 2-4 აპრილს დაგეგმილი ნატოს ბუქარესტის სამიტი, რომელზეც საქართველოსა და უკრაინისთვის ე.წ. სამოქმედო გეგმის (Membership Action Plan — MAP) მინიჭების საკითხი უნდა განხილულიყო.

აღსანიშნავია, რომ კრემლის უკმაყოფილება ქართული მხარის პოლიტიკის მიმართ

დიმიტრი სანაკოევი, 2007 წელს შექმნილი „სამხრეთ ოსეთის დროებითი ადმინისტრაციის“ ხელმძღვანელი

ბომბორა — რუსეთის სამხედრო ბაზა გულაუთასთან

საკმაოდ მკაფიოდ აისახებოდა რუსული ბუნე-ბრივი აირის საქართველოში გასაყიდ ფასებზე, რომელთა დინამიკა 2005-2009 წლებში ასე გამოიყურებოდა: \$60 — 2005, \$110 — 2006, \$235 — 2007, \$280 — 2008, \$350 — 2009.

2008 წლის დასაწყისში, მოსკოვში საქართველოსთან ომის გეგმა უკვე დამტკიცებული იყო. როგორც თავად ვლადიმირ პუტინმა განაცხადა, ეს გეგმა საიდუმლოს არ წარმოადგენდა და მან იგი პირადად მოიწონა 2006-2007 წლების მიჯნაზე. მოცემული გეგმის აქტუალურობა უკვე რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებზე და იმ გეოპოლიტიკურ კონტექსტზე იყო დამოკიდებული, რომელიც კავკასიის რეგიონის გარშემო იქმნებოდა 2008 წელს. ამ კუთხით, ორ მოვლენას ჰქონდა მთავარი მნიშვნელობა საერთაშორისო პოლიტიკური მასშტაბით: პირველი — კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარება 2008 წლის 17 თებერვალს და მეორე — ნატოს ბუქარესტის სამიტი 2008 წლის 2-4 აპრილს.

კოსოვოს ფაქტორს რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ჯერ კიდევ 90-იანი წლების დასაწყისიდან. 2007 წლის თებერვალში თავის „მიუნხენის სიტყვაში“ (გამოსვლაში მიუნხენის ყოველწლიურ უსაფრთხოების კონფერენციაზე) ვლადიმირ

პუტინმა ერთგვარად ამხილა დასავლეთის ქვეყნები კოსოვოში სამხედრო ძალის გამოყენების გამო. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის პრეზიდენტს კოსოვო ერთი სიტყვითაც არ უხსენებია, მან ხაზი გაუსვა საერთაშორისო მასშტაბით ძალის გამოყენებისთვის გაერო-ს უშიშროების საბჭოს (და არა ნატოს ან ევროკავშირის) დასტურის აუცილებლობას.

კრემლის პოლიტიკა კოსოვოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებით მკაფიოდ გამოიკვეთა ამ მოვლენიდან მტუთუ დღეს, 2008 წლის 21 თებერვალს, ვლადიმირ პუტინისა და მიხეილ სააკაშვილის შეხვედრაზე. ამ შეხვედრის დეტალები განხილულია ამერიკელი ანალიტიკოსის, რონალდ ასმუსის ცნობილ წიგნში, რომლის მიხედვითაც პუტინმა, ფაქტობრივად „პირდაპირ განუცხადა სააკაშვილს რუსული გეგმების შესახებ საქართველოში: „აუცილებელია რეაგირება იმაზე, რაც ევროპამ კოსოვოში მოიპოქმედა; ჩვენ მუდმივად ვფიქრობთ, როგორ მივუდგეთ ამ საკითხს და თქვენც გაითვალისწინეთ, რა წნეხს განვიცდით ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკების მხრიდან — როგორღაც ხომ უნდა გამოვქმავართ მათ მხარდაჭერას აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის მიმართ... არ გვესმის,

რატომ წამოიწყო ამერიკამ ევროპის ისლამიზაციის კამპანია – მას მერე, რაც ალბანელებმა თავისი გაიტანეს, მეტსაც მონდომებენ და ახლა მაკედონიასაც მისდგებიან! ხომ გეგმით, რომ კოსოვოს შემდეგ, დასავლეთს უპასუხოდ ვერ დაეტოვებთ – მართალია, ვწუხვარ, მაგრამ თქვენც ამ პასუხის ნაწილად მოიაზრებით“.

ამგვარად, პუტინმა ჯერ კიდევ 2008 წლის თებერვალში ახადა ფარდა რუსეთის გეგმებს საქართველოს კონფლიქტურ რეგიონებთან დაკავშირებით. დასავლეთისთვის კოსოვოს გამო პასუხის გასაცემად მოსკოვს სჭირდებოდა აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რაც ბუნებრივია, საქართველოს სახელმწიფოებრივ ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდა. ამ გეგმის განხორციელების ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი საშუალება საქართველოს „აგრესორად“ წარმოიჩინა უნდა ყოფილიყო. ამგვარად, აქ იკვეთება რუსული პოლიტიკის მსგავსება 1990-იან წლებში შექმნილ ვითარებასთან აფხაზეთში. როგორც თავის დროზე ვლადისლავ არძინა ამბობდა, რომ ქართველებს ნებისმიერ ფასად უნდა ესროლათ აფხაზეთისთვის. ამჯერად იგივე შედიოდა მოსკოვის ინტერესებში.

ამგვარად, კოსოვოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, საქართველო მეტად რთულ ვითარებაში აღმოჩნდა. მიუხედავად მიხეილ სააკაშვილის ერთმნიშვნელოვანი პოზიციისა, რომ საქართველო კოსოვოს აღიარებას არ გეგმავდა, ვითარება ჩვენი ქვეყნის გარშემო სულ უფრო და უფრო მიძიმდებოდა.

4 მარტს „სამხრეთ ოსეთის“, ხოლო სამი დღის შემდეგ აფხაზეთის „პარლამენტებმა“ მიმართეს რუსეთს, დსთ-ისა და გაეროს მათი დამოუკიდებლობის აღიარების მოთხოვნით.

შექმნილ ვითარებაში, 28 მარტს მიხეილ სააკაშვილმა წარმოადგინა ახალი სამშვიდობო გეგმა აფხაზეთში კონფლიქტის მოგვარების შესახებ. გეგმის მიხედვით, საქართველოს მთავრობაში უნდა შექმნილიყო ვიცე-პრეზიდენტის პოსტი, რომელსაც ეთნიკურად აფხაზი წარმომადგენელი დაიკავებდა. აფხაზეთის პარლამენტს უნდა ჰქონოდა ვეტოს უფლება ყველა იმ საკითხზე, რომელიც აფხაზეთს ეხებოდა. ამასთან, აფხაზეთის ტერიტორიაზე უნდა შექმნილიყო თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, რომლითაც რეგიონის აღმშენებლობა იყო დაგეგმილი: „უღიმითო ავტონომია, ფართო ფედერალიზმი და სე-

მიუნხენის 2007 წლის უსაფრთხოების კონფერენციაზე ვლადიმერ პუტინი სიტყვით გამოდის

თავის დროზე ვლადისლავ არძინა ამბობდა, რომ ქართველებს ნებისმიერ ფასად უნდა ესროლათ აფხაზეთისთვის. 2008 წლისთვის ეს უკვე ცხინვალის რეგიონში იყო მოსკოვის ამოცანა

რიოზული წარმომადგენლობა საქართველოს სახელისუფლებო აპარატში — ეს ყველაფერი იქნება განხორციელებული საერთაშორისო გარანტიორების მხარდაჭერით“, — აცხადებდა მიხეილ სააკაშვილი. მეორე დღეს, აფხაზეთის „ხელისუფლებამ“ საქართველოს შემადგენლობაში დარჩენის შესაძლებლობას დაუშვებელი უწოდა.

(დასასრული მომდევნო ნომერში)

პახაპაზი ჩალიჩაძე

თსუ ისტორიის დოქტორანტი (სტატია გამოქვეყნებულია უცხოურ სამეცნიერო ჟურნალში, როგორც მომავალი დისერტაციის ნაწილი)

აკლდამა სამეგრელოს მთავრისთვის

**წალენჯიხის ტაძარში
ლევან დადიანის
უკანასკნელი ნავსაყუდელია
შემორჩენილი**

საქართველოს ძნელბედობამ, ისტორიულმა ქართველებმა და მტრის მრავალრიცხოვანმა შემოსევებმა ჩვენი წინაპრების არაერთი განსასვენებელი წარხოცა და სამუდამოდ დაკარგა. ამ მხრივ გამონაკლისია წალენჯიხის ტაძრის დასავლეთ გალერეაში, ეკლესიის მთავარი კარიბჭის სამხრეთით მდებარე ეკვდერი. მისი შესწავლაც ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის, როგორ ზრუნავდნენ ქართველი მეფე-მთავრები საკუთარ უკანასკნელ ნავსაყუდელსა და საკუთარი ხსოვნის უკვდავყოფაზე.

ლევან დადიანი სამეგრელოს ისტორიაში ყველაზე ძლიერი მთავარი იყო. აკლდამაც ისეთი მოიწყო, რომელსაც მასშტაბითა და სიმდიდრით საქართველოში ანალოგი არ ეძებნება. სამეგრელოს მთავარმა იმქვეყნიურ ცხოვრებაზე ზრუნვა, ჩანს, სიცოცხლეშივე დაიწყო და დიდი სამუშაოც გასწია. ამ სამზადისის შესახებ მოთხრობილია ეკვდერში შემორჩენილ არაერთ წარწერაზე, თუმცა ზოგიერთი მათგანი საერთოდ აღარ იკითხება ან იმდენად არის დაზიანებული, რომ სიტყვების გარჩევა ძნელდება. განსასვენებლის მოწყობის ისტორია ყველაზე ვრცლად უშუალოდ საფლავის ქვაზე, ანუ 16-სტრიქონიან ეპიტაფიაშია გადმოცემული. მონათხრობიდან ირკვევა, რომ ეკვდერში მანამდე დიდი მთავრის წინაპრები ყოფილან დაკრძალული, როგორც თავად აღნიშნავს, თითქმის ყველა ხელმწიფე, თუმცა განსასვენებელი ცუდად, შეიძლება ითქვას, შეუსაბამოდ ყოფილა მოწყობილი. მთავარი მას კარიბჭეს უწოდებს და არა ეკვდერს. ეკლესიის კარიბჭეში ამ

ლევან II დადიანი (1611-1645), წალენჯიხის ეკლესიის ფრესკა

უკანასკნელის მოწყობა ლევანსა და მის მეუღლეს, დედოფალ ნესტან-დარეჯანს ერთად დაუწყიათ. მიწის ქვეშ ორი „ტანი“ აკლდამა გაუკეთებიათ. წარწერაში განმარტებულია, რას ნიშნავს ეს ორი ტანიც, ანუ აკლდამის გამოღმა (სავარაუდოდ, მარჯვნივ) ლევანს საკუთარი და მეუღლის განსასვენებელი მოუწყვია, გაღმა კი (სავარაუდოდ, მარცხნივ) საბატონო შვილის — ალექსანდრესი და მისი თანამეცხედრისა.

დადიანი წარწერაში საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ მას აკლდამაში „ძვალისა ჩასაყრელი“ კი არ გაუკეთებია, არამედ განსასვენებელი. ამისთვის კონსტანტინოპოლიდან ორი მარმარილოს ქვა ჩამოუტანია, ერთი „დასწოლად“ და მეორეც „გულზე წასადგამად“. როგორც ჩანს, ლევანამდე წალენჯიხის კარიბჭეში სამთავრო საგვარეულოს წარმომადგენლები წინასწარ განსაზღვრული წესის გარეშე იკრძალებოდნენ (ამიტომაც ხმარობს მთავარი ეპიტაფიაში ტერმინ „ძვალთა ჩასაყრელს“). ლევანს კი საკუთარი უკანასკნელი განსასვენ-

ნებლის მოწყობა ცალკე სურდა, ამიტომაც იგი საგანგებოდ აუშენებია, ხოლო ეპიტაფიაში მომავალ თაობებს დაჟინებით სთხოვს, მისი ნასყიდი მარმარილოს ტახტიდან ძეგლები არ შესძრან და ტახტზე სხვა მიცვალებული არ დააწვიონ. და თუ ამას მაინც იზამენ, ანუ ლევანს ამ ერთ მტკაველ მიწას შეეცილებიან, მაშინ მთავარი დანაშაულის მონაწილეებს ზეციური სამსჯავროთი და განკითხვის დღის საშინელებით ემუქრება.

მთავრის მიერ კონსტანტინოპოლიდან ჩამოტანილი ქვები მართლაც განსაკუთრებული ნიმუშებია. ტახტის ფორმის მარმარილოს ლოდებს მცენარეული ორნამენტი მიუყვება კუთხეებში, კიდევები კი ზეადმართული აქვს. ორივე ფილა მარმარილოს ფეხებზე დგას, რაც მიუთითებს, რომ ისინი თავიდანვე განსასვენებლისთვის იყო მომზადებული. ლევანმა სამეგრელოში მხოლოდ ეპიტაფია დაატანინა ერთ-ერთ, კერძოდ „გულზე წასადგამად“ გამზადებულ ქვას.

ეკვდერის მთელი სივრცის ქვეშ დასაკრძალავი კამერაა მოთავსებული, რომელიც

მოპირკეთებულია დიდი ზომის სუფთად გათლილი კვადრებით. კამერის იატაკზე დადგმულია მარმარილოს ტახტი, რომელიც ამჟამად ექვს დიდ ნაწილადაა დამტვერეული და მასზე, როგორც ჩანს, მიცვალებულთა სხეულები განათავსეს (როგორც ეპიტაფიაში ლევანი წერს — დასწოლი ტახტი). ანუ შეიძლება ითქვას, იშხნის ტაძარში ახლახან აღმოჩენილი მდიდრული სამარხის მსგავსად, წაღწევის ლევანისეული განსასვენებელი შუა საუკუნეების ევროპული კრიპტის მსგავსია. აქ სხეული საგანგებოდ მომზადებულ დახურულ სივრცეში განისვენებდა. ეკვდერის იატაკი კრიპტის სახურავს წარმოადგენდა, მარმარილოს ფილა კი ლევანის ფრესკის ქვეშ ზედ სამხრეთ კედელზე იყო მიდგმული, დანარჩენი სივრცე დიდი ლოდებით ოსტატურად შეუვსია ოსტატს, კრიპტაში ჩასვლა დასავლეთის მხრიდან, წელში მოხრილ ადამიანს შეეძლო. ჩანს, აკლდამაში სწორედ აქედან შეასვენეს (და არა ჩაასვენეს) ლევანი და მისი მეუღლე. აქ ამისთვის საგანგებოდ მოწყობილი საფეხურია. დასაკრძალავი კამერა რომ იკეტებოდა,

ლევან დადიანსა და ნესტან-დარეჯანს ზეით ტაძრის მოდელი უპყრიათ

წაღებული ხის ტაძრის
მონაწილეობა

ამაზე იატაკში შემორჩენილი ვერტიკალური ჩარჩო და დასალუქი ლოდისთვის დატოვებული ყალიბი მიუთითებს.

ორნაწილიანი ეკვდერის იატაკის ქვეშ თუ კრიბტა განთავსებული, ზემოთ სამლოცველოა მოწყობილი. ეკვდერის სამხრეთ კედელზე, ცენტრალურ ადგილას, ლევანის საოჯახო პორტრეტი. აქ დგანან მდიდრულ სამოსში გამოწყობილი მთავარი, რომელსაც კეთილშობილი თვლებითა და დიდი თეთრი რაჭამებით (ბუმბულებით) შემკული გვირგვინი ზურავს, ასეთივე საზეიმოა ნესტან-დარეჯანის ფიგურა. გვირგვინოსნებს ხელთ ტაძრის მოდელი უჭირათ. მათ შუაში და ორივე მხარეს შვილები დგანან. შუა ფიგურაზე შემორჩენილია წარწერა „ბატონისშვილი“ და საფიქრებელია, რომ იგი ლევანის ერთ-ერთი ვაჟი (ალექსანდრე ან მანუჩარი) უნდა იყოს. დანარჩენი ორი შვილიდან ერთი ასულია, სავარაუდოდ, ზილიხანი და ის ნესტანის გვერდით დგას, ლევანის მხარმარცხნივ წარმოდგენილი მესამე შვილის სახება კი იმდენად შებღალულია, რომ დღეს რამის გარჩევა შეუძლებელია.

ტაძრის მოდელის ზემოთ წარწერაა, საკმაოდ დიდი და მრავალსტრიქონიანი, თუმცა იმდენად არის გადაშლილი, რომ მისი წაკითხვა მეტად ძნელია, თავის დროზე ეს

ვერც ექვთიმე თაყაიშვილმა მოახერხა. რამდენიმესაათიანი მცდელობის შემდეგ შემდეგი სიტყვები ამოვიკითხეთ: „მაღალი და უძლეველი, მრავალჯერ სახელოვანი, ქებული, ყველა საქმეში გამარჯვებული... და კორცხელისა საყდრისა... მონასტერი ამანვე ხელ...“ ჩანს, დადიანი ამ ეპიტაფიაში მისთვის ჩვეული პომპეზურობით ყვებოდა საკუთარი ღვაწლისა და აღმშენებლობის შესახებ, მათ შორის უნდა ყოფილიყო კორცხელის ტაძრის მშენებლობა, რომელიც მთავარს XVII საუკუნის პირველ ნახევარში, 1639 წლისთვის აუგია.

ეს კედელი კიდევ ერთი რამით არის საყურადღებო. იგი ლევანის ეპიტაფიაში ნახსენებ შემდეგ ფრაზას ეხმაურება: „ეს წინა ეკუდერი იყო და სრულობით ჩვენი ნათესავი ხელმწიფე ვინც გამოსულა ამ წინას ეკუდერში საფლავადეს“ — როგორც ჩანს, სარეკონსტრუქციო სამუშაოებამდე, რომელიც ლევანისთვის ახალი განსასვენებლის მოწყობას ისახავდა მიზნად, ამ ადგილას არაერთი დადიანი ყოფილა დაკრძალული. ამის დასტურია სამხრეთ კედელზე ჩვენთვის უცნობ დიდგვაროვანთა საკმაოდ საინტერესო გამოსახულებები. ამბიციურ მთავარს საკუთარი ეკვდერის მოწყობის დროს ეს ფიგურები გადაუღეს და მასზე ოჯახი და ნათესავები დაუხატვინებია, თუმცა ჟამთას-

რეაბილიტაციამდე

აკლდამა რეაბილიტაციამდე

დასაკრბლავი კამერა

ვლის გამო კედლის დასავლეთ მხარეს ბათქაში ჩამოცვნილა, რასაც ლევანის უახლოესი წრის წარმომადგენელთა ფიგურები ემსხვერპლა. თუმცა, გამოჩნდა უფრო ძველი, საგარაუდოდ, XIV საუკუნის ფენა. აქ ორი პირი დგას. ერთი მამაკაცი უნდა იყოს, რომელსაც საოცრად მოხდენილი თეთრი, დიდი კუნწულით (ან სულაც ბურთულით) დამშვენებული ქუდი ახურავს, მეორე კი, საგარაუდოდ, ქალბატონი.

ეკვდერის კედლებზე ნათესაუბის დახატვა ჩვენთვის მანამდე უცნობი ტრადიციაა — მთავარი საკუთარ განსასვენებელში ხატავს იმ პირებს, რომლებიც მასთან არ არიან დაკრძალული. ამ მოვლენას თავისებური ახსნაც შეიძლება მოვუძებნოთ, რომ სამეგრელოს მმართველი ამ პორტრეტებით ცდილობს საკუთარი ოჯახის ისტორიის სრულფასოვნად გადმოცემას. ამდენად აქ ვხვდავთ ლევანის ბიძების, გიორგი ლიპარტიანისა და როსტომ დადიანის, დეიდის ელენეს, ძმის ერეკლეს, დის

— ქართლის სახელოვანი დედოფლის მარია-მის შესანიშნავად შესრულებულ ფიგურებს. აკლდამაში გასაგები მიზეზების გამო არ არის ლევანის მშობლების გამოსახულებები, მათი აკლდამა მთავარმა საგანგებოდ ამავე ტაძარში ცალკე მოაწყო და იქვე დაახატვინა დედ-მამა.

ღრმად მორწმუნე ლევანი კარგად აცნობიერებდა, რომ ამქვეყნიურ განსასვენებელთან ერთად მას იმქვეყნიურ ცხოვრებაზეც უნდა ეზრუნა, ეკვდერის დასავლეთი კარის თავზე მოთავსებულ წარწერაში იგი აღნიშნავს: „მიწა ვართ და მიწად მივალთ და ძვალი აქა ძეს, ხოლო სული ჩუენი ფრიად საწყალობელი იხსენ მაცხოვარო ჯოჯოხეთისა მწარისა სასჯელისაგან“. როგორც ჩანს, მას ეკვდერში თავისი სულის მეოხად მნათე ან სულაც წინამძღვარი დაუდგენია. ეს უკანასკნელი მაქსიმე სინელი (ვინ იცის, იქნებ ლევანმა ის სინას სახელოვანი მონასტრიდანაც კი მოიწვია) უნდა იყოს, რომელიც ამავე ეკვდერის ფრესკულ წარწერაში მოიხსენიება.

ბედმა ისე იწვია, რომ მთავარმა უზარმაზარი ძალისხმევა და დიდი შემოქმედებითი ენერჯია დახარჯა საკუთარი უსაფრთხო აკლდამის მოწყობისთვის, თუმცა ის დაუცველი დარჩა და დაზიანდა.

ამ სტრიქონების ავტორს აღნიშნული საფლავის ქვა 5 წაწილად დატყვერული ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში დახვდა. მაშინ ადგილობრივები ამბობდნენ, რომ ეს ბარბაროსობა მხედრიონის ჯარისკაცებმა ჩაიდინეს, ამ საზოგადო მოსაზრების

რამე უტყუარი არგუმენტი ან დასაბუთება არ არსებობდა, ამიტომ იგი საეჭვო ჩანდა... ეჭვს ისიც აძლიერებდა, რომ გაძარცვულ კრიპტაში მოსახლეობა ჩაღწევასა და იქიდან ძვლების ამოღებას ცდილობდა. ადგილობრივებში გავრცელებული იყო აზრი, რომ ლევანის საფლავიდან ამოღებული ძვლები ეპილეფსიით დაავადებულებს შველოდა... ამ თითქმის გაურკვეველი და შეიძლება ითქვას, აუხსნელი გარემოებისთვის ნათელის მოფენა მეტად მხელი იქნებოდა, რომ არა ჟურნალ „ისტორიანის“ რედაქტორის, ჯაბა სამუშიას მონათხრობი ამბავი, რომელიც ისტორიკოსს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დროს წალენჯიხის ტაძრის აწ განსვენებული წინამძღვრისგან მოუსმენია: ლევანის საფლავს სამეგრელოში ჯერ კიდევ გვიან შუა საუკუნეებში განსაკუთრებული, შეიძლება ითქვას, მისტიკური დატვირთვა შეუძენია. ხსოვნას მთავრისას, რომლის დროსაც „სამეგრელომ მანამდე არნახულ და შემდეგ არგანმეორებულ სიძლიერეს მიაღწია“ (აკადემიკოსი სიმონ ჯანაშია), რეგიონში დიდი მოწიწებით და სიყვარულით ეპყრობოდნენ. უბრალო ხალხმა ლევანს ადგილი გამორჩეულ წინაპართა და შეიძლება ითქვას, წმინდანთა შორისაც კი მიუჩინა. აქედან გამომდინარე, მისმა ძვლებმაც „სასწაულებრივი და მაკურნებელი“ ძალა შეიძინა. ამიტომ ძალიან ძალე საფლავი მომლოცველობისა და ჰილიგრიმობის ადგილად იქცა. ჩანს, მთავრის დიდებით მოჯადოებულებმა მისი საფლავი გახსნეს (რა დროსაც უნდა დაღწეილიყო კონსტანტინოპოლიდან ჩამოტანილი ლოდი) და ძვლების „მაკურნებელ“ ნაწილებად დარიგება დაიწყეს...

წლეულს, ლევან დადიანის აკლდამის მძიმე მდგომარეობიდან გამომდინარე, „ანაკლიის განვითარების კონსორციუმმა“ მამუკა ხაზარაძის აქტიური მხარდაჭერით ხელოვნების სასახლის მიერ ინიცირებული სარეაბილიტაციო სამუშაოები დააფინანსა. ხელოვნების სასახლის სპეციალისტებმა, ძველთა დაცვის ეროვნული სააგენტოს თანამშრომლების ხელმძღვანელობით, პროექტი მოამზადეს, რომლის მიხედვით აღდგა დამტვრეული ქვა, დამონტაჟდა ლითონის იმიტატორზე, დასაკრძალი კამერა ნაგვისგან გაიწმინდა და მომავალი არქეოლოგიური გათხრებისთვის მომზადდა. ტაძრის სივრცეში სხვადასხვა დროს აღმოჩენილი ძვლები დაბინავდა და ისინიც მომზადდა მომავალი კვლევებისთვის (დნმ). კრიპტაში ჩასასვლელი დაიხურა მოძრავი, ხელით გათლილი ლოდით. შეიცვალა ეკედერის ძველი განათება. შესასვლელში კი ჩამონტაჟდა ხის კარი და ცხაურები.

„მაკურნებელ“ ნაწილებად ძვლების დარიგება დამახასიათებელი ამბავია შუა საუკუნეებისთვის, მსგავსი მოვლენები ევროპაშიც არაერთხელ მომხდარა. სახელოვანი წინაპრების წმინდანთა რიგში ჩარიცხვა და მათი თაყვანისცემა კი ყველა დროში ჩვეულებრივი ისტორიული ფაქტი იყო. ცხადია, ლევან დადიანის ბიოგრაფია და მისი ბობოქარი წარსული ქართული ეკლესიის მხრიდან მოწონებული და მით უფრო, კანონიზაციის საფუძველი ვერასოდეს იქნებოდა, თუმცა ჩანს, უბრალო ხალხში დადიანის ძლევა მოსილესის შესახებ გადმოცემები ყოველთვის არსებობდა, რაც „წერილ ერში“ მის სახელს დიდ ავტორიტეტსა და შარავანდელს სძენდა.

გიორგი კალანდია

ხელოვნების სასახლის დირექტორი

ლევან დადიანის აკლდამა რეაბილიტაციის შემდეგ

პრცედი „ქვეყანა“ ახსტანანი

ამჟამად რუსთავერებული არტანანის ციხე
ნოდარ შოშიტაშვილის და კახა ქამადაძის ფოტოები

ნაწილი I

თურქეთის რესპუბლიკაში „დარჩენილი“ საქართველოს ისტორიული კუთხეების მოსახლეობის ყოფისა და კულტურის შესწავლა ბოლო სამი ათწლეულია საკმაოდ ნაყოფიერად მიმდინარეობს. მანამდე შვიდი ათწლეულის განმავლობაში კი ამგვარი კვლევა-ძიება ქართველი მეცნიერების მიერ მხოლოდ ოცნების სფეროს განეკუთვნებოდა. ვითარება ჩვენს თვალწინ შეიცვალა, დღეისთვის დაგროვდა საჭირო და საინტერესო სამეცნიერო პროდუქცია, ცალკეული სტატიების, ნაშრომთა კრებულების და მონოგრაფიების სახითაც კი.

აქამდე შესწავლა-გამოკვლევანი თუ სამეცნიერო-პოპულარული ესეები ძირითადად განეკუთვნებოდა კლარჯეთსა და მასში შემავალ ლოკალურ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ კუთხეებს, ტაოს, ლაზეთს, აგრეთვე, ქართულ მოსახლეობას თურქეთის რესპუბლიკის შიდა რაიონებში, რომლებიც ბედის უკუდმართობის გამო გადასახლდნენ თუ გადაასახლეს მამაპაპური სამკვიდრო ფუძიდან. ჩვენებურების ერთმა ნაწილმა იქ საკმაოდ დიდი ანკლავები შექმნა. ეს „პატარა საქართველოები“ დააფუძნეს 1877-1878 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის შემდეგ აჭარადან და კლარჯეთიდან „წასულმა“ ეთნიკურად ქართულმა მოსახლეობამ, ანუ როგორც მათ კრებისათვალ ვუწოდებთ და ლიტერატურაშიც ასე ჰქვია, მუჰაჯირებმა.

ხემოაღნიშნულ კვლევათა არეალში ვერ

ხვდებოდა კიდევ ერთი ვრცელი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარე ისტორიული საქართველოსი, როგორიცაა ქართველთა დედამდინარის, მტკვრის ზემო წელისა და მისი აუზის მოსახლეობა, მხარე, რომელიც თითქმის ბოლო ასი წლის განმავლობაში თურქეთშია. მანამდე იყო დაახლოებით ოთხი ათწლეული, როცა ეს რეგიონი რუსეთის იმპერიამ შემოუერთა თავის სამფლობელოებს და საქართველოს სხვა კუთხეებთან ერთად შედიოდა რუსეთის უზარმაზარ სახელმწიფოებრივ სივრცეში. მანამდე კი იყო თითქმის ოთხსაუკუნოვანი ხანა, როცა მტკვრის ხეობის სათავეები ოსმალეთმა მესხეთის სხვა კუთხეებთან ერთად დაიპყრო და შექმნა ახალციხის საფაშო, რომელშიც მთელი სამცხე-საათაბაგო შედიოდა.

ქართული კვალის საპიკლად

გვიან შუა საუკუნეებამდე კი არტაანის რეგიონი იყო საქართველოს დიდი ისტორიის, ქართული სახელმწიფოებრიობისა და ეთნიკურ სივრცის შემადგენელი ნაწილი. მეტიც, ეს მხარე და მთლიანად მესხეთი წარმოადგენდა ქართული ეთნოსის ჩამოყალიბებისა და სახელმწიფოებრიობის განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს აკვანს.

ძალიან ცოტა იცის ქართველმა საზოგადოებამ დღევანდელი არტაანის რეგიონის ცხოვრების, იქაური მოსახლეობის ყოფისა და კულტურის, ეთნიკური და ეთნოგრაფიული შემადგენლობის, საზოგადოდ, იქაური ხალხის ყოფის შესახებ. უნდა ვთქვათ, რომ ბოლო წლებში აქ მუშაობდნენ ქართველი მეცნიერები, თუმცა მათი ექსპედიციების მიზანი და მიმართულება იყო აქ არსებული ეკლესია-ტაძრების, საფორტიფიკაციო ნაგებობების, ამ ძეგლებზე აღნუსხული ეპიგრაფიკული მასალის კვლევა. საინტერესო შედეგებიც არის მიღებული, რომელიც აღნუსხავს ამ ძეგლების დღევანდელ მდგომარეობას და ამ მონაცემების შეპირისპირების საშუალებას იძლევა საზღვრების გახსნამდე ცნობილ მდგომარეობამდე. ხოლო აქაური ეთნოგრაფიის შესახებ კი პრაქტიკულად არაფერი იყო ცნობილი.

სწორედ საქართველოს ძველი ისტორიული მხარის — არტაანის კომპლექსური კვლევა წარმოადგენდა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერ-პროფესორთა ერთი ჯგუფის მიზანს. ექსპედიციას, რომელიც შოთა რუსთაველის სახელობის ეროვნულმა სამეცნიერო ფონდმა დააფინანსა, ცნობილი ეთნოლოგი თამაზ ფუტყარაძე ხელმძღვანელობდა, რომლის თავზიანი წინადადებით აღმოვჩნდი ბათუმელ მკვლევართა შესანიშნავ გუნდში: ფოლკლორისტი ელგუჯა მაკარაძე, თურქოლოგი ლილე თანდილავა, რომელიც გვემხარებოდა ადგილობრივ, თურქულენოვან მოსახლეობასთან კომუნიკაციაში, ძველი ისტორიის სპეციალისტი ემზარ კახიძე, არქეოლოგი, გონიო-აფსაროსის მუზეუმის მკვლევარი კახა ქამადაძე, აჭარის ტელევიზიის რეჟისორი და ოპერატორი ანზორ ქათამაძე, უნივერსიტეტის მრავალ ექსპედიციამოვლილი მძღოლი ტარიელ დიასამიძე, რომლისთვისაც იმდენად ნაცნობია ტაო-კლარჯეთის გზები, ძველ-

ბი და სოფელ-ქალაქები, რომ საქმიანად ერთვებოდა ექსპედიციის მუშაობაში და ამ სტრიქონების ავტორი.

არტაანი დღეს

ამჟამად ეს ტერიტორია არტაანის (თურქ. არდახან; რუს. არდაგან) ადმინისტრაციულ ერთეულში ანუ ილში შედის, რომელიც თავის მხრივ მცირე ერთეულებად, რაიონებად ანუ ილჩეებად იყოფა. ასეთი ილჩე ექვსია: საკუთრივ არტაანის (არდაჰანის), ჩრდილ-პალაკაციოს (ჩილდირი), ერუშეთის (დამალი), კოლას (გოლეს), ფოსოსა (ჰანაკის) და ფოცხოვის (ფოსოფი). გასაკვირია, მაგრამ ხშირად ილჩეების საზღვრები ძველ, ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ერთეულებს ემთხვევა. არტაანის მხარეში შედის აგრეთვე ჯავახეთის სამხრეთი ნაწილი, საიდანაც შემოდის მტკვარი ვარძიის სიანლოფეს. იგი მიაკუთვნეს ჰანაკის რაიონს. ისტორიული ჩრდილ-პალაკაციოს აღმოსავლეთით იყო ისტორიული აბოცი, რომელშიც კარგა ხანია შეიცვალა ეთნიკური სურათი, ქართველის ჭაჭანება აღარ არის, დღეს სომხეთის სახელმწიფოს მიეკუთვნება (საბჭოთა პერიოდში ეს

შეშეთის წყლის ხეობა

კოლა-არტაანი მტკვრის „სამშობლო“. ასე იწვევა დღემდინარე მტკვარი ისტორიულ კოლაში

ქალაქ არტანის (თურქულად არდაჰანის) ხედი მტკვრისა და არტანის დელეს შესართავთან

გახლდათ ღუკასიანის რაიონი, 1995 წლამდე აშოცის რაიონი ერქვა) და შირაქის ოლქში შედის. ქართველ საზოგადოებაში ნაკლებად არის ცნობილი ლოკალური ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარე ფოსო (ჰანაკი), ხოლო კოლას მიდამოებში (დღევანდელი თურქული სახელწოდებით გოლე) იწყება ფშანებით შეკრებილი ნაკადული, რომელიც მტკვრად გადაიქცევა. ის არტანის მხარეში ჯერ „მხარს ვერ შლის“, სიმძლავრეს ვერ კრეფს და ისე შემოდის საქართველოს სამხრეთ კარიბჭეში, ჯავახეთში.

არტანამდე გზა უკვე ჩვეული მარშრუტით გავიარეთ. შავიზღვისპირა ლაზეთიდან ჩხალთის უღელტეხილის გადალახვით, ბორჩხა-ართვინის გავლით დღეისთვის „ყველაზე ქართულ“ იმერხევს ავუარეთ და შავშეთის წყლის ხეობას ავუყვევით. თავდაპირველად მრავალ ბრძოლაგადატანილ შავშეთის ანუ სათლელის ციხეს მივადექით. აქ ამჟამად არქეოლოგიური გათხრები მიმდინარეობს და სწორედ მისი ხელმძღვანელი, ქართული წარმომავლობის არქეოლოგი, იმერხეველი ოსმან აითეჟინი გველოდა. სამუშაოების მიმდინარეობის გასაცნობად იყვნენ მოსული ართვინის გუბერნიის ხელმძღვანელობაც, რომლებთანაც საინტერესო, კონსტრუქციული საუბარი გაიმართა წარსულის კვლევებთან დაკავშირებით.

შხხმდრა ჴარსულთა

საქართველოს გმირული წარსულის უტყვევი მოწმეა აქ აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალა: ყოფილი ნივთები, მოჭიქული და მოუჭიქავი ჴურჭლის ფრაგმენტები, ქვემეხებისა და მათი წინამორბედის — ფილაკავანების ქვის ჴურე-ბირთვები. ჩვენი იქ ყოფნის დროს ახალადმოჩენილი ნივთების საპრეპარაციო სამუშაოები მიმდინარეობდა.

სათლელის ციხის ერთ სექტორში ჩვენი ყურადღება მიიპყრო საინტერესო სათავსო მასში განთავსებული მცირე ოთხკუთხა „უჯრედებით“ გაწყობილი კედლებით. მისი ანალოგები საქართველოს სხვა კუთხეებშიც გვხვდება. მაგალითად, ვარძიაში, აგრეთვე ქვათახევის მახლობლად, ე.წ. მაღალანთ კოშკში და სხვ. რიგი მეცნიერები, განსაკუთრებით მედიცინის ისტორიკოსები მიიჩნევენ, რომ ეს შუა საუკუნეების აფთიაქია, რაც ლოგიკურად, ციხესიმაგრის დამცველებისთვის აუცილებელია. მეორე მოსაზრებით კი ეს სამტრედია, საფოსტო მტრელებისთვის განკუთვნილი. ეს გარე სამყაროსთან დამაკავშირებელი აუცილებელი და საუკეთესო საშუალება იყო, მით უმეტეს, ალყაშემორტყმული ციხისთვის. ერთი სიტყვით, ორივე მოსაზრებას აქვს თავისი გამართლება.

იქვე, მეზობლად მარანი ყოფილა, მიწში ჩაყრილი ქვევრებით. მცირე რაოდენობით ღვი-

ნო, განსაკუთრებით წითელი, აუცილებელი, გასამხნეველი სასმელი იყო ციხის მცველთათვის შშვიდობიანობის დროსაც და სააღმდეგოდ მდგომარეობაშიც. იქვე ყოფილა გამართული თონე, ამჟამად სპეციალისტების მიერ რესტავრირებული. წარმოდგენაში ცოცხლდება, როგორ ფუსფუსებდა აქ ხაბაზი და თაუთხისა და დოლის პურით ამარაგებდა ციხის გარნიზონს.

ცალკეა აღმართული ციხის ეკლესია, საშუალო ზომის დარბაზული ნაგებობა, რომელიც განსაკუთრებით აუცილებელი იყო მეციხოვნეთა რწმენისა და სულიერი სიმტკიცისთვის. ასეთი ეკლესიები ან ნაეკლესიარები შავშეთ-არტაანის ციხესიმაგრეებში თითქმის ყველგან შეგვხვდა. მაგალითად, ჩრდილ-პალაკაციოში, ქაჯის ციხეში ნაწილობრივ პერანგშენარჩუნებული, თეთრ ციხეში ჩრდილის ტბის მახლობლად და სხვ.

სათლელის ციხის ისტორია

სათლელის ციხის მახლობლად, დასავლეთით, ტბეთის დიდებული ტაძარია, გასული საუკუნის 60-იან წლებში აფეთქებული და ნაწილობრივ შემორჩენილი. მის ხუროთმოძღვრულ ღირსებაზე გადარჩენილი აღმოსავლეთის ფასადილა მეტყველებს. ციხესიმაგრის ჩრდილოეთით კი თანამედროვე რაიონული ანუ ილჩეს ცენტრია, რომლისთვისაც შავშეთი (შავშათ) დაურქმევიათ. მისი მოსახლეობის უმეტესობა წარმოშობით ქართველია, თუმცა მათი

დიდი ნაწილი, როგორც იმერხეველები იტყვიან „გადაბრუნებული ქართველია“, რომელთაც სამწუხაროდ, ქართული მეტყველება დავიწყებული აქვთ. ერთი კი უნდა ვთქვათ, აქაურ მკვიდრთ ანთროპოლოგიურად, ფიზიკური ტიპით, შეხედულებით, აშკარად გამოარჩევს ადამიანი კოლა-არტაანის მოსახლეობისგან, რომელიც თურქული (სხვადასხვა ეთნოგრაფიული ჯგუფი) და ქურთული წარმომავლობისაა.

სათლელის ისტორია კი ასე იწყებოდა. X-XI საუკუნეები საქართველოს აღმასვლის ხანაა. ქვეყნის გაერთიანების მეწინავეობა მესხეთმა, ტაო-კლარჯეთმა იტვირთა. პირველ ხანებში, წინა აზიაში პოლიტიკური მდგომარეობის დასაბალანსებლად და არაბების წინააღმდეგ საპირწონედ, ბიზანტიისთვის ხელსაყრელი იყო ჩვენი ქვეყნის გაძლიერება. მაგრამ მას შემდეგ, რაც საქართველო რეგიონში ანგარიშგასაწევ ძალად ყალიბდებოდა, ერთმორწმუნე მეზობლები შეშფოთდნენ. კეისარმა ბასილი II-მ, რომელმაც ბულგარელებს თავს არნახული უბედურება დაატყბა, 15 ათას ბულგარულ ტყვე-მემომარს თვალის სინათლე დაუშრიტა და ბულგართმჟღეტის სახელი „დაიმსახურა“, საქართველოსთვისაც მოიცალა.

ბასილი ბულგართმჟღეტმა გადაწყვიტა შავშეთ-კლარჯეთის მიწა-წყლის, ე.წ. დავით კურაპალატის მემკვიდრეობის ბიზანტიისთვის „დაბრუნება“. ამისთვის ბიზანტიამ ძალასთან ერთად, ჩვეულ ვერაგობასა და ცბიე-

სათლელის ციხესიმაგრეში ეკლესიაც ჰქონდათ ▶
სათლელის ციხე ▼

სათლელის ციხე, სარესტავრაციო სამუშაოები უძველესი მარანი სათლელის ციხეში

არქეოლოგიების მოძიებული ბაზალტის ქვის სატყორცნი ბირთვი და მოუჭიჭიფი ფიალა ციხესიმაგრეში თონეც იყო გამართული, ამჟამად რესტავრირებულია

რეზას მიმართა. მოსყიდვით, ბიზანტიური სამეფო კარის ტიტულებისა და პრივილეგიების დაპირებით, ქართველი დიდებულების ერთი ნაწილი, ჩანჩახა ფალელი (მტერს გარყვობის ციხე გადასცა), არჯვეან ჰოლაღასძე (წეთის ციხე „დაუთმო“), ვაჩე კარიჭის ძე და იოანე ბანელი გადაიბირა.

სწორედ ამ ქვეყნისთვის მძიმე დროს გამოჩნდნენ პატრიოტები, ქვეყნის ჭეშმარიტი მამულიშვილები, რომელთაც სათავეში ჩაუდგა საბამტბუვარი, ეპისკოპოსი ტბეთისა. მისი თაოსნობით აიგო სათლელის ციხე, რომელსაც მაშინ ციხე სვეტისა ეწოდა. საბამტბუვარს მხარში ამოუდგა ანჩის ეპისკოპოსი იოანე ანჩელი. თორ-აბჯრით შეჭურვილმა სულიერმა მამებმა უწინამძღვრეს შავშელებს და დაიცვეს მამული ცხრა მთას იქიდან მოსული მტრისგან, რომელსაც არ აკმაყოფილებდა ბიზანტიის იმპერიის უკიდვანო სივრცე და აღორძინების გზაზე დამდგარი საქართველოსთვის სამხრეთის მხარის წაგლეჯას ლამობდა. თითქოს მემკვიდრეობით მიიღო მის ადგილას აღმოცენებულმა და მასავეთ გაერცობილმა ოსმალთა იმპერიამ ბიზანტიის პრეტენზიები ამ ჩვენს მიწა-წყალზე...

მღელვარე ნოსტალგია

დაეტოვეთ შავშეთ-იმერხევის ტყიან-ხოდაბუნებიანი მიწა-წყალი და არტაანისაკენ ავიდეთ გეზი. ჭოროხის ხეობიდან მტკვრის ხეობაში გადავდით. ამ მდინარეების წყალგამყოფი საქართველოს საზღვრებიდან სამხრეთისკენ გაწოლილი არსიანის ქედია. ტყიანი სერპანტინით ალპურ ზონაში ავდით, სადაც შავშელთა საზაფხულო საძოვრები, იალაღები ანუ იაილებია. უღელტეხილი საპარის სახელწოდებით ზღვის დონიდან 2470 მეტრზეა. უღელტეხილიდან აღმოსავლეთით გამოჩნდა დიდ სივრცეზე დაფენილი, არნახულად ნაყოფიერი ზეგან-ვაკეების სახნავ-სათესები და სათიბ-საძოვრები.

არტაანის მხარეში განსაკუთრებით ვეძებთ ქართულ სოფლებს, რომელიც როგორც გამოვიკვლიეთ, აღარ არსებობს; ვეძებთ ქართული წარმოშობის მოსახლეობას, რომელნიც კანტიკუნტად, სპორადულად გაფანტულან თურქულ ან ქურთულ სოფლებში. რამდენიმე ასეთ ოჯახს არტაანის მახლობლად, სოფელ ჭინჭრობში შევხვდით და როცა ჩვენი ვინაობა შეიტყვეს, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ალბათ ეს იყო ყველაზე დიდი გო-

ცება მათ ცხოვრებაში, მეტიც — მღელვარე ნოსტალგია მოეძალათ.

XIX საუკუნის ქართველი ისტორიკოსი დიმიტრი ბაქრაძე საუკუნის მეორე ნახევარში აღნიშნავდა, რომ იმ პერიოდისთვის არტაანის მხარეში ქართულად მოსახლეობის მეთაფი თუ ლაპარაკობდა. ახლა კი... მთელ ამ მხარეში სანთლით საძებნელია ქართულად მეტყველი ადამიანები. ისინი უფრო ქალაქ არტაანში სამუშაოდ ამოსული იმერხეველები არიან. მთლიანობაში, სოფლად შებვედრილ იშვიათ მოსახლეობაში იმდენად შორს იყო წასული დეეთინზაციის პროცესი, რომ მათი ქართველობა მხოლოდ წარმოშობის ცოდნით თუ გამოიხატებოდა.

მხარის მოსახლეობა მრავალრიცხოვანი არ არის, სულ 135 ათას მოსახლეს ითვლის. აქედან ქალაქ არტაანის მოსახლეობა 25 ათასმდეა. მკვიდრი ქართული მოსახლეობის ადგილი თურქ და ქურთ მოსახლეობას აქვს დაკავებული. ეს პროცესი XVI საუკუნიდან არის დაწყებული, რისი უტყვე მიწმეებიც სოფლებში წინა საუკუნეებიდან შემორჩენილი ეკლესია-ტაძრებია.

„რომ თურქად დაიბადა...“

ზუსტი ეთნიკური სურათის დადგენა არ ხერხდება, რადგანაც აღწერის დროს ეროვნება საერთოდ არ მიეთითება — თურქეთის მოქალაქე ყველა თურქია. თუმცა, ამ მხარეში მოგზაურობის დროს მრავლად გვხვდება ქართული სოფლები, განსაკუთრებით კოლასა და ჰანაკის რაიონებში. აქაური ქურთები ყველა მუსლიმანური სარწმუნოების აღმსარებელია. ასევე კომპაქტურად ცხოვრობენ წარმოშობით თურქმანები. მათ ქართული მოსახლეობისგან დაცლილი ისტორიული ერუშეთი უკავიათ, რომელიც დამალი/ტამალის რაიონს მოიცავს. რეგიონში მცხოვრები დანარჩენი თურქული ტომობრები ეთნოგრაფიული ჯგუფები უმეტესად არიან თარაქამები/თურქემები, ასევე ყარაფაფალები; არიან ე.წ. ახისკები ანუ ახალციხის მხრიდან მოსულთა შთამომავლები. აქ ერთიანდებიან გათურქებული მაჰმადიანი მესხები და ახალციხიდანვე გადმოსული თარაქამების შთამომავლები.

ვფიქრობ, უინტერესო არ იქნება თვალის ერთი გადავლებით მიმოვიხილოთ სხვა თურქული ტომების შთამომავალთა ძირითადი განსახლების ოლქები. ეთნოგრაფიული მანავები ცხოვრობენ ბურსას, ალდენიზის, მუშის,

სრულ დანგრევას გადარჩენილი ტბეთის ტაძრის აღმოსავლეთი ფასადი

1961 წელს აფეთქებული ტბეთის ტაძრიდან ეს ინტერიერი არის დარჩენილი

ტბეთის ტაძრის ჩუქურთმისანი ქვები იქვე ახლოს ბოსტნის ღობედ არის გამოყენებული

მესაქონლეთა საზაფხულო იაილები არსიანის ქედზე
თავად ხიმშიაშვილების საგვარეულო სახლი შეეშეთში

ფაცას რაიონის კაბახტას მცხოვრებნი — აჭარულ
მუჰაჯირთა შთამომავალი აჰმედ ვიუვენქია (ბეჟანიძე)
და ოღუზთა ტომელი ალი. დღეს ორივე თურქი ერის
წარმომადგენელია

რაიონული (ილჩეს)
ცენტრი შეეშეთი (შეეშათ)

მარმარას ოლქებში; იორუქები ძირითადად მერსინში, ადანაში, თარსუში, ანატოლიაში; ყარაფაფახები — ყარსში, არტაანში, მუშში, ბულანჯაკში; ოღუზები — გერასუნში, ზონ-გულდაკის, სინოპის, კასტამონუს, თოსიას, ბოლუს ოლქებში, ანუ ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების განსახლების მეზობლად; სელჩუკები — კონიაში, ნევშირში, კაისერში, სივასში; თარაქამები — არტაანსა და ყარსში...

თურქული წარმომავლობის ტომების გარდა, თურქი ერის ჩამოყალიბებაში მონაწილეობა მრავალ ხალხს მიუღია. მათ შორის არიან ქართველები, ლაზებთან ერთად (ტაო-კლარჯეთიდან, არტაანის მხრიდან, ლაზეთიდან და აჭარა-კლარჯეთიდან წასულ ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლები); აფხაზები და ჩერქეზები; ბოშნაკები ანუ ბალკანეთიდან, ბოსნიიდან გადმოსულნი (საქარია, ბურსა-ინეგოლი, ადანა, განსაკუთრებით იზმირი); არნაუტები ანუ ალბანელთა შთამომავლები; პომაკები — ბულგარეთიდან გადმოსული მაჰმადიანები; გაგაუზები — ბულგარეთსა და მოლდავეთიდან მოსულები, მაჰმადიანი სომხები ანუ ჰემშინები და სხვ.

მიუხედავად ჩამოთვლილი ეთნიკური და ეთნოგრაფიული კომპონენტებისა, რომელნიც განირჩევიან სამეურნეო-ყოფითი თავისებურებებით, ეთნოგრაფიული ყოფის თავისებურებებით, წარმომავლობის ხაზგასმითაც, თურქეთის სახელმწიფომ ოსმალური პერიოდიდან და განსაკუთრებით, მუსტაფა ქემალ ათათურქის დროიდან, შეძლო მტკიცე, ერთიანი ეთნოსის, თურქის ჩამოყალიბება. სახელმწიფო სლოგანია: „ყოველ დილით, გაღვიძებისას ღმერთს მადლობა შესწირე, რომ თურქად დაიბადე“.

* * *

უნდა ითქვას, რომ არტაანში, აქაური თურქები პატვოს სცემენ თავიანთ ეთნოგრაფიულ წარსულს, რომელიც ინდივიდუალური თავისებურებებით გამოირჩევა დანარჩენი თურქეთისგან. ამკარად იგრძნობა ქართული ტრადიციული მატერიალური კულტურის, სამეურნეო და საოჯახო იარაღებისა და ნივთების გავლენა, მსგავსი ელემენტებია საცხოვრებელ და სამეურნეო ნაგებობებში.

(გაგრძელება მომდევნო ნომერში)

ნოდარ ჟოშიტაშვილი

*ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი*

„მზისქვეშეთის“ ქალგაბონი იმპერატორი

ანტიკური და შუა საუკუნეების მსოფლიო ცივილიზაციებისა და კულტურათა უმრავლესობაში ქალის სოციალური როლი მამაკაცთან შედარებით დაბალი იყო. თუმცა, ისტორიაში შემოგვინახა რამდენიმე მაგალითი ჭკვიანი და ამბიციური ქალებისა, რომელთაც შეძლეს სოციალური ჩარჩოების გადალახვა და ხელისუფლების სათავეში მოსვლა. მაგალითად, საქართველოში თამარ მეფე, ინგლისში ელისაბედ I და ვიქტორია, ანტიკურ სამყაროში კლევოპატრა. ჩინეთის ხანგრძლივ ისტორიაში რამდენიმე ქალი იყო, რომლებიც, ფაქტობრივად, ქვეყანას მართავდნენ. ძირითადად ისინი ახალგაზრდა იმპერატორების დედები იყვნენ, რომლებიც, შვილის სრულწლოვანებამდე, რეგენტებად იდგნენ ხელისუფლების სათავეში. ანდა, იმპერატორის მთავარი ცოლები, რომლებიც ჩრდილში იდგნენ, რეალურად კი იმპერიის პოლიტიკას განკარგავდნენ. თუმცა, ჩინეთის ისტორიაში ერთმა ქალმა — უ წ’ თიენმა მოახერხა ძალაუფლების კიბის სათავემდე ასვლა, ჩრდილიდან გამოსვლა და იმპერატორის ტიტულის მიღება.

უ წ’ თიენი (624-705) — ქალი, რომელიც ჩინეთის იმპერატორი გახდა (XVIII საუკუნის პორტრეტი)

უ წ’ თიენი დაიბადა 624 წელს (სხვა ვერსიებით, 623 ან 625) უ შ’ ხუო-ს ოჯახში. უ შ’ ხუო წარჩინებული გვარის წარმომადგენელი იყო, რომლის წევრებსაც სუის დინასტიის დროს (581-618) ხელისუფლებაში მაღალი თანამდებობები ეკავათ. რადგან უ შ’ ხუო მეოთხე ვაჟი იყო, მემკვიდრეობიდან მცირე ნაწილი ერგო და ამიტომ ვაჭრობას მიჰყო ხელი. მისმა წამოწყებამ გაამართლა და ხეტყით ვაჭრობით გამდიდრდა. სუის დინასტიის ბოლო წლებში იგი დაუმეგობრდა ლი იუენს. ამ უკანასკნელმა აჯანყება მოაწყო სუის საიმპერიო გვარის წინააღმდეგ და 618 წელს თანის დინასტია (618-907) დააარსა. უ შ’ ხუო აქტიურად უჭერდა ლი იუენს მხარს, მონაწილეობდა სამხედრო ოპერაციებშიც და თანის გამარჯვების შემდეგ, ორი პროვინციის გენერალ-გუბერნატორის თანამდებობა მიიღო. მაღლიერმა ლი იუენმა უ შ’ ხუოს მეორე ცოლად შეურჩია სუის საიმპერიო გვარის — იანგის წარმომადგენელი. სწორედ მეორე ცო-

სუის დინასტიის იმპერატორი იან-დი, რომელიც 618 წელს აჯანყებულებმა განდევნეს

名淵李姓氏紀人郡長安在位九年號武德

ლი იუენი (618-626) — თანის დინასტიის დამაარსებელი

ლისაგან შეეძინა მას უ წ' თიენი. უ წ' თიენის პიროვნებისა და უნარების ჩამოყალიბებაში მამამისს დიდი წვლილი მიუძღვის. უ წ' ხუომ ქალიშვილს შეასწავლა წერა-კითხვა, მისცა სრული განათლება, ასწავლა ცხენის ტარება, მშვილდოსნობა. ფაქტობრივად, მან ქალიშვილს იმ დროისთვის ვაჟის შესაბამისი აღზრდა მისცა. ბავშვობაში შეთვისებული თავისუფლების განცდა უ წ' თიენს მთელი ცხოვრება გაჰყვა.

14 წლის იყო უ წ' თიენი, როცა იმპერატორ თაიწონგს (626-649) შეხვდა. იმპერატორი

ახალგაზრდა უ წ' თიენი. XVII საუკუნის პორტრეტი

მოიხიბლა მისი სილამაზით და თავის ხარჭად აიყვანა. ამ დროიდან უ-ს ცხოვრება სამუდამოდ დაუკავშირდა საიმპერატორო კარს. მიუხედავად იმისა, რომ თაიწონგი ახალგაზრდა უ-ს გარეგნობით მოიხიბლა, უნდა ითქვას, რომ უ იმპერატორის ფავორიტი არ ყოფილა და მეორეხარისხოვან ხარჭად რჩებოდა თაიწონგის სიცოცხლეში. თუმც კი თაიწონგმა დააფასა უ-ს განათლება და თავის მდივანდ დანიშნა. ამ პერიოდში მან ღოკუმენტებთან ურთიერთობის დიდი გამოცდილება მიიღო, რაც შემდგომ მმართველობისას გამოადგა.

როცა იმპერატორი თაიწონგი გარდაიცვალა, კანონის მიხედვით, ყველა უშვილო ხარჭას თავი უნდა გადაეპარსა და ბუდისტურ ტაძარში მონაზვნად აღკვეცილიყო. თუმცა, ბუდასადმი ღოცვა უ წ' თიენის ბედისწერა ნამდვილად არ იყო. მონასტერში შესვლიდან მალევე უ წ' თიენი შემთხვევით შეხვდა ახალ იმპერატორს — კაოწონგს (649-683), რომელიც მამისთვის შესაწირის რიტუალის აღსასრულებლად იყო ტაძარში მისული. რამდენიმე წყაროს მიხედვით, კაოწონგს ჯერ კიდევ მამამისის სიცოცხლეშივე შეჰყვარებია უ. ბუნებრივია, ახალ იმპერატორს მასთან შეხვედრისას გრძნობები განუახლდა. უ-ს სასარგებლოდ განვითარდა მოვლენები იმპერატორის ჰარამხანაშიც. მთავარი ცოლი — დედოფალი ვანგი ეჭვიანობდა იმპერატორის ფავორიტზე — ხარჭა სიაოხე, რომელსაც ვაჟი ჰყავდა კაოწონგისაგან, თვითონ კი უშვილო იყო. უ წ' თიენის გამოჩენა, მისი აზრით, იმპერატორის ყურადღების სხვა ქალზე გადატანის საშუალება იქნებოდა, რომელსაც, სიაოსგან განსხვავებით, ზურგს ძლიერი ოჯახი არ გაუმაგრებდა. დედოფალ ვანგის წახალისებით, კაოწონგმა უ ხარჭად აიყვანა. თუმცა, მოვლენათა განვითარებამ აჩვენა, რომ უ-ს ამბიციები და შესაძლებლობები უფრო მეტი იყო, ვიდრე ვანგს ან სიაოს შეეძლოთ გამკლავება.

651-655 წლებს შორის პერიოდში უ წ' თიენი ნელ-ნელა იმაგრებდა პოზიციებს იმპერატორის კარზე. მოსამსახურე პერსონალთან კარგი ურთიერთობა ჰქონდა და ჯამშუშთა ფართო ქსელი ჰყავდა. 652-653 წლებში იმპერატორს ვაჟები გაუჩინა. თუმცა, მთავარი მოწინააღმდეგეების — ვანგისა და სიაოს მოსაშორებლად მეტი იყო საჭირო. ორივე მათგანი ძლიერ არისტოკრატიულ ოჯახს

წარმოდგენდა და მმართველობის მაღალ ეშელონებში მხარდამჭერებიც ჰყავდათ. ამ წინააღმდეგობის გადასალახად უ-მ რადიკალურ ზომებს მიმართა. კერძოდ, გამოიყენა თავისი ახალშობილი ქალიშვილის უეცარი გარდაცვალება და მისი სიკვდილი დედოფალ ვანგს დააბრალა, რომელიც ხშირად დადიოდა ჩვილთან სათამაშოდ. გავრცელებული ვერსიით, ბავშვი თვითონ უ-მ მოკლა, როცა დედოფალმა ვანგმა თამაშის შემდეგ ჩვილის ოთახი დატოვა. მომდევნო წელს დედოფალი ვანგი და მისი დედა ჯადოქრობაში დაადანაშაულა, რაც კანონით აკრძალული იყო. იმპერატორისთვის ეს საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ვანგისთვის მთავარი ცოლის ტიტული ჩამოერთმია და ამ რანგში უ წ' თიენი აღეზევებინა. ახალი თანამდებობის მიღებიდან მალევე უ-ს ბრძანებით ვანგი და სიანო შეიპყრეს და სასტიკი წამებით მოკლეს.

656 წელს იმპერატორმა ტახტის მემკვიდრედ გამოაცხადა უ წ' თიენის ვაჟი — ლი ხონგი. 656-659 წლებში უ-მ მთავრობას ჩამოაცილა ყველა გავლენიანი მინისტრი, რომელიც მის აღზევებას ეწინააღმდეგებოდა და პოლიტიკოსთა საკუთარი ჯგუფი შექმნა. 660 წელს იმპერატორს კაოწონგს ძლიერი შეტევა ჰქონდა... საერთოდ, იმპერატორი პიროვნული სიძლიერით არ გამოირჩეოდა. ის ძლიერი მამის სუსტი შვილის ტიპური მაგალითი იყო. კაოწონგის სხეულიც ისეთივე სუსტი იყო, როგორც მისი პიროვნება. პერიოდულად შეტევები ჰქონდა (ამ დროს მუდმივი თავის ტკივილი აწუხებდა) და ზოგჯერ იმდენად მძიმეც, რომ სახელმწიფოს მართვისაგან დიდი ხნით ჩამოცილება უწევდა. 660 წლის შეტევის შემდეგ მისი მდგომარეობა იმდენად დამძიმდა, რომ იმპერიის მართვა დედოფალმა აიღო თავის თავზე და ეს კარგადაც მოახერხა. იმდენად კარგად, რომ კაოწონგის გამოჯანმრთელების შემდეგაც თვითონ იღებდა გადაწყვეტილებებს.

ვერ ვიტყვით, რომ კაოწონგი ვერ ამჩნევდა ცოლის ამბიციებს ან თავს უხერხულად არ გრძნობდა თავისი უფლებების დამცრობით. 664 წელს ერთ-ერთ მინისტრთან — შანგ კუანგ ი-სთან შეთანხმდა, რომ მინისტრი დაწერდა საჩივარს დედოფალზე, იმპერატორი კი საჩივარს მიიღებდა და უ-ს გადააყენებდა. თუმცა, სანამ საჩივარი დაიწერებოდა, ჯამუ-შების მეშვეობით უ-მ ამის შესახებ შეიტყო

იმპერატორი თაიწონგი (626-649)

და იმპერატორს განრისხებული გამოეცხადა. თანის დინასტიის დამარცხებლებს ნამდვილად შერცხვებოდათ საიმპერატორო ტახტზე ისეთი კაცის ჯდომის, რომელიც გაბრაზებული ცოლის წინაშე ბოდიშების მოხდასა და „დანაშაულთა“ სხვისთვის გადაბრალებას დაიწყებდა. საბოლოოდ, უ-მ თანამდებობა შეინარჩუნა, ხოლო შანგ კუანგ ი გადაასახლეს.

იმპერატორი თაიწონგი (ქვემოთ, ცენტრში) გამოსახულია 642 წლით დათარიღებულ ფრესკაზე დუნჰუანგის ერთ-ერთ გამოქვაბულში

იმპერატორი კაოწონგი (649-683)

ტანგების კარის საგაზაფხულო გასეირნება
(იმპერატორ კაოწონგის ებოქის მხატვარი)

ძალაუფლებისთვის ბრძოლაში უ-ს არა მარტო მინისტრებთან, არამედ თავის შვილებთანაც მოუწია დაპირისპირებამ, კერძოდ, ტახტის მემკვიდრეებთან. 670 წელს კაოწონგს ისევ შეტევა ჰქონდა და იმპერიის საქმეები დროებით მემკვიდრე — ლი ხონგმა ჩაიბარა და სათანადოდ გაართვა კიდევ თავი. ამასთან, ლი ხონგი უკმაყოფილო იყო იმპერატორის საქმიანობაში დედის ჩარევით. იმავე 670 წელს ლი ხონგი მოულოდნელად გარდაიცვალა. წყაროებისა და ისტორიკოსების ვარაუდით, მის ნაადრევ სიკვდილში უ-ს ხელი უნდა ერიოს. საუარაუდოდ, მან საჭმლით მოწამლა უფროსი შვილი. ტახტის ახალ მემკვიდრედ გამოცხადდა უ-სა და კაოწონგის მეორე ვაჟი — ლი სიენი. მოვლენები ამ შემთხვევაშიც დაახლოებით იმავე სცენარით განვითარდა. ლი სიენს არ მოსწონდა, რომ საიმპერიო კარზე დედამისის სახით ქალი დომინირებდა და მის წინააღმდეგ იყო განწყობილი. უ წ' თიენმა დაარწმუნა კაოწონგი, ლი სიენისთვის ჩამოერთმია მემკვიდრის სტატუსი და გადაე-სახლებინა. ახალ მემკვიდრედ მათი მესამე ვაჟი — ლი სიანი გამოცხადდა.

683 წელს იმპერატორი კაოწონგი გარდაიცვალა და ტახტი დაიკავა ლი სიანმა სახელით — ჭონგწონგი (683; 705-710). კაოწონგმა თავის ანდერძში დაწერა, რომ ტახტის მემკვიდრეს ძალიან მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები დედა რეგენტთან — უ წ'

თიერთან კონსულტაციის შემდეგ უნდა მიეღო. ერთი მხრივ აქ ისე ჩანს, რომ კაოწონგი უ-ს ღიად რთავს საიმპერიო საქმეებში ჩარევის ნებას, თუმცა რეალურად ეს ანდერძი იყო უ-ს ძალაუფლების შესუსტებისა და მთავრობის საქმეების ყოველდღიურობიდან გაძევების მცდელობა. მაგრამ ნათქვამია, თქმა გაკეთებაზე ადვილიაო. ახალმა იმპერატორმა სცადა თავის ნებაზე პოლიტიკის წარმართვა და რამდენიმე ახალი მინისტრი დედის ნებართვის გარეშე დანიშნა. უ-სთვის ეს საკმარისი გაფრთხილება იყო მომავალი საშიშროების შესახებ. ჭონგწონგის ტახტზე ასვლიდან ექვსი კვირის შემდეგ უ წ' თიენი არმიის თანხლებით შევიდა იმპერატორის დარბაზში და იმპერატორი, შეუსაბამო მართვის გამო, გადაყენებულად გამოაცხადა. ახალ იმპერატორად გამოცხადდა უ-ს მეოთხე ვაჟი — ლი ტანი ჟუეიწონგის (683-690; 710-712) სახელით. ჟუეიწონგი უკვე ნამდვილი თოჯინა იყო უ წ' თიენის ხელში, იმის უფლებაც კი არ ჰქონდა, სასახლის საიმპერატორო ნაწილში გადასულიყო და ფაქტობრივად, შინაპატიმრობაში ცხოვრობდა.

684-690 წლებს შორის პერიოდში უ წ' თიენმა რადიკალური ნაბიჯები გადადგა ყველა მოწინააღმდეგის მოსაშორებლად.

იმპერატორი კაოწონგი. ცინგის დინასტიის (1644-1911) საიმპერატორო საზაფხულო სასახლის გალერეის მოზაიკის ფრაგმენტი. სასახლის პარკი 3 ათასი ნაკვობით შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში

გაწმინდა მთავრობის ზედა ფენა, თანის საიმპერატორო გვარის 13 შტო გააწვევტინა, ქუჩებში დადგა ბრინჯაოს ყუთები, რომელშიც ხალხს მოლაღატეების დასმენის წერილები უნდა ჩაეყარა. ბუნებრივია, ასეთ ღია დესპოტურ ქმედებებს თავისი გამოძახილიც ჰქონდა. 684 წელს პირველი ფართომასშტაბიანი აჯანყება დაიწყო უ-ს წინააღმდეგ, თუმცა ის მალევე ჩაახშეს. უფრო დიდი საფრთხის შემცველი იყო 688 წლის აჯანყება. ამ წელს უ-მ თანის საიმპერიო გვარის წარმომადგენლები მოიწვია დედაქალაქში ცერემონიაზე დასასწრებად. უ-ს პიროვნებისა და წარსული ქმედებების გათვალისწინებით, რა თქმა უნდა, მათ მიიხნიეს, რომ ეს მასე იყო, რათა ისინი შეეკრიბათ და ერთად ამოეხოცათ. ამიტომ საიმპერიო გვარის რამდენიმე შტო აჯანყდა. რამე მნიშვნელოვანი შედეგი არც ამ აჯანყებას მოჰყოლია.

80-იანი წლების ბოლოს უ წ' თიენის ძალაუფლება რეალურად უზენაესი იყო ჩინეთში. თუმცა, მაინც რჩებოდა იმპერატორი. მართალია, ის შინაპატიმრობაში ცხოვრობდა და არანაირი ძალაუფლება არ ჰქონდა, მაგრამ თვით ტიტულური იმპერატორისა მაინც უმაღლეს ძალაუფლებას ატარებდა. ამიტომ უ-მ გადაწყვიტა, ძალაუფლების კიბეზე თა-

ჩინეთი უ წ' თიენის მმართველობის პერიოდში (690-705)

ვისი აღმასვლა იმპერატორად გახდომით დაევირგინებინა. ჯერ კიდევ კაოწონგის სიცოცხლეში გამომჟღავნდა უ-ს სურვილი, ყოფილიყო იმპერატორის თანასწორი. კერძოდ, 674 წელს უ წ' თიენის რჩევით იმპერატორმა გადაწყვიტა თაის მთაზე მიწისა და ცისთვის შესაწირის რიტუალი აღესრულებინა. ეს იყო უდიდესი მნიშვნელობის მქონე რიტუალი, რომელიც იმ დროისთვის უკანასკნელად ახ.წ. I საუკუნეში გაიმართა. მთა თაი ჩინეთის ერთ-ერთი წმინდა მთაა, რომელზეც მსხვერპლშეწირვის პრეროგატივა მხოლოდ იმპერატორს ჰქონდა. იმპერატორი კაოწონგი მთაზე ავიდა პროცესიასთან ერთად და რიტუალი აღასრულა. მაღევე მას თავისი, ქალებისგან დაკომპლექტებული პროცესიით, გაჰყვა და რიტუალი გაიმეორა უ წ' თიენმა. კონფუციანური მოძღვრებით, ეს ქმედება უმაღლესი დანაშაულის ტოლფასი იყო, თუმცა, უ-სთან შეპასუხება ვერავინ გაბედა.

690 წელს ჩინეთის ისტორიაში პირველად და უკანასკნელად, ტიტული, რომელიც თავის დროზე ცინ შ' ხუანგ ტიმ (ძვ.წ. 259-210) შექმნა („ხუანგ ტი“ — იმპერატორი), მიიღო ქალმა. უ-მ გამოაცხადა თანის დინასტიის დასრულება და ჭოუს დინასტიის დაარსება (690-705). ჭოუს დინასტია ტახტიდან მისი გადაყენებისთანავე გაუქმდა და თანი აღდგა, ამიტომ უ წ' თიენის მიერ გამოცხადებულ ჭოუს დინასტიად არ ცნობენ.

იმპერატორად გახდომის შემდეგ უ-მ რეპრესიები შეამსუბუქა. მეტიც, 697 წელს თავისი სადამსჯელო მანქანის მეთაურიც კი სიკვდილით დასაჯა. წინა იმპერატორი — ყუეიწონგი ტახტის მემკვიდრედ გამოაცხადა, თუმცა 698 წელს ტახტის ახალ მემკვიდრედ დანიშნა ლი სიანი — ყოფილი იმპერატორი ჭონგწონგი. უ წ' თიენის მმართველობისას იმპერიის საგარეო პოლიტიკა და დაპყრობითი ომები წარმატებით მიმდინარეობდა. 692 წელს ტიბეტისგან დაიბრუნა ანსის პროვინცია დასავლეთით. თუმცა, უდიდესი კრიზისის გადატანამაც სწორედ იმპერატორობის ხანაში მოუწია. 695 წელს ჩინეთს ტიბეტი დაესხა თავს, მომდევნო წელს კი ხიტანების მომთაბარე ტომები და ახალი აღმოსავლეთ თურქთა სახაკანო. მათ წინააღმდეგ მოქმედებისას გამოვლინდა უ-ს მოთმინება და გამჭრიახობა. მან ისარგებლა ტიბეტელების მმართველ წრეებში უთანხმოებით და ჯაშუშების მეშვეობით ეს კონფლიქტი გაამწვავა. შედეგად, ტიბეტში მასშტაბური შინაომი დაიწყო და მომხდურებიც ჩინეთს გაეცალნენ. ჩრდილოეთის ფრონტზე თურქებს გაურიგდა, რომ მათ მეთაურს პრინცივსა მიათხოვებდა და მაღალი რანგის ტიტულებს უბოძებდა, თუ ხიტანებს შეუტევდნენ. 696-697 წლებში თურქებმა მართლაც დაამარცხეს ხიტანები და ჩრდილოეთით განდევნეს. საბოლოოდ, თურქების წინააღმდეგ უ წ' თიენმა მასობრივი

მობილიზაცია გამოაცხადა და უზარმაზარი არმიით მათი განდევნაც მოახერხა.

მმართველობის უკანასკნელ წლებში უწ' თიენმა ორი საყვარელი გაიჩინა — ძმები ჭანგები. ეს ძმები აქტიურად იყენებდნენ უ-ს წყალობას და ძალაუფლებისა და ფულის მოხვეჭას შეუდგნენ. საბოლოოდ, საიმპერატორო კარზე ყველა გადაიმტერეს. 705 წლის დასაწყისში მინისტრებმა ტახტის მემკვიდრე ლი სიანის მეთაურობით შეთქმულება მოაწყვეს და უწ' თიენი გადაყენებულად გამოაცხადეს. ტახტზე ავიდა ლი სიანი — ჭონგწონგი და თანის დინასტია აღდგა. თუმცა, ახალ იმპერატორს დედისთვის ძალაუფლების ჩამორთმევის გარდა, სხვა არაფერი დაუშავებია. უკვლავ ინარჩუნებდა დედა რეგენტის თანამდებობას და 705 წლის დეკემბერში ღრმად მოხუცებული გარდაიცვალა საიმპერატორო სასახლეში.

როგორ შეიძლება შევაფასოთ უწ' თიენი? როგორც პიროვნება, ის იყო უპრინციპო, სასტიკი, შეუბრალებელი ადამიანი. ძალაუფლების მოსაპოვებლად მან უკან არაფერზე დაიხია — გადაასახლა და სიკვდილით დასაჯა უამრავი ნიჭიერი პიროვნება. არ დაინდო არც საკუთარი ოჯახი — მოკლა მინიმუმ ორი შვილი, დისშვილები, ძმები, იმპერატორის დეიდა, საიმპერატორო გვარი ლამის მთლიანად გაჟლიტა. ასაკში შესვლასთან ერთად უფრო და უფრო მეტად აჰყვანებებს. აღსანიშნავია, რომ კაოწონგის სიცოცხლეში უწ' თიენი ქმრის ერთგული იყო. თუმცა მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ რამდენიმე ფავორიტი ჰყავდა. 685-695 წლებში ერთი ბუდისტო-

ბერი იყო მისი საყვარელი, VIII საუკუნის დასაწყისში კი ზემოსხენებული ძმები ჭანგები. თუმცა, შეუძლებელია იმის აუღიარებლობაც, რომ იგი დაჯილდოებული იყო მმართველობის დიდი ნიჭით. კონფუციანიზმის საფუძველზე აშენებულ საზოგადოებაში, სადაც საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა ასპექტში ქალი კაცთან შედარებით მეორეხარისხოვან სოციალურ როლს იკავებს, ქალის იმპერატორობა ბევრს მეტყველებს ამ ქალის უნარებზე.

ამდენად, ცალკე განსახილველი საკითხია უწ' თიენი, როგორც მმართველი. მართალია, ძალაუფლებისთვის არაერთი ამორალური და საშინელი ნაბიჯი გადადგა, მაგრამ როცა ხელისუფლების სათავეში მოვიდა, შესაშური კომპეტენტურობით მართავდა იმპერიას. თვით მომდევნო ხანის კონფუციანელი ისტორიკოსებიც, რომლებიც ძირითადად აძაგებენ მას სოციალური ნორმების დარღვევისა და სხვა დანაშაულებისთვის, აღიარებენ, რომ უწ' თიენი კარგი მმართველი იყო. მის მთავარ ღირსებად შეიძლება ჩაითვალოს ნიჭიერი ხალხის შემჩნევა და მათი დაწინაურება. მის დროს საიმპერიო გამოცდები, რომელიც მართალია, უკვე დიდი ხანია არსებობდა, დაიხვეწა და უფრო ობიექტური გახდა. უდიდ ყურადღებას აქცევდა, რომ საზოგადოების დაბალი ფენიდან ნიჭიერი ხალხი აეყვანათ სამთავრობო სამსახურში. ამგვარად ზღუდავდა ძლიერი, წარჩინებული ოჯახების ძალაუფლებას.

უწ' თიენის მმართველობის პერიოდში იმპერია არა მხოლოდ გაფართოვდა, არამედ

ჩინელი მსახიობი ფანგ პინგ პინგი უწ' თიენის როლში 2014-2015 წლების სერიალიდან „ჩინეთის იმპერატორი“

ლუნმენის ბუდისტური კომპლექსი. ცენტრში — ვაიროჩანა ბუდა

გაუმჯობესდა შიდასაიმპერიო ადმინისტრაცია. თანის დინასტიის დაარსებიდან მოყოლებული, მუდმივი პრობლემა იყო გლეხების აღრიცხვა და შესაბამისად, გადასახადების აკრეფა. ეს აისახებოდა ეკონომიკაზეც. უ წ' თიენი დიდი ყურადღებით მოეკიდა ამ საკითხს. მოწესრიგდა სააღრიცხვო და საგადასახადო სისტემა, ეკონომიკაშიც სტაბილური ზრდა აღირიცხა. უ წ' თიენი ცდილობდა, გლეხებისთვის სამუშაო და საცხოვრებელი პირობები გაეუმჯობესებინა — შეამცირა გადასახადები, 696 წელი გლეხებისთვის გადასახადებისგან თავისუფალ წლად გამოაცხადა. შესაბამისად, დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მოსახლეობის ფართო ფენებში. ამიტომაც იყო, რომ 684 და 688 წლის აჯანყებებში ფართო მასები არ მიმხრობიან ამბოხებულებს.

საინტერესოა რელიგიისადმი მისი დამოკიდებულება. ძნელია თქმა, რომელი რელიგიისა სწამდა უ წ' თიენს. კაოწონგის სიცოცხლეში იმპერატორმა და დედოფალმა წინ წამოსწიეს ღაოიზმი — ბუდიზმის საპირწო-

ნედ, თუმცა 685-695 წლებში უ-ს ბუდისტი საყვარელი ჰყავდა და ამ პერიოდში ბუდიზმს უჭერდა აქტიურად მხარს. მეტიც, მან მაჰაიანას ბუდიზმის ერთ-ერთი ლეგენდა ბუდას ხელმეორედ მოვლინებაზე ქალის სახით, გამოიყენა და იმპერატორად გახდომისას თავი ბუდად გამოაცხადა. 692 წელს ღორების დაკვლაც კი აკრძალა ბუდიზმის გაკლენით. დიდი თანხები გაიღო ლუნმენის ბუდისტური კომპლექსის მშენებლობისთვის. თუმცა, 695 წელს ბუდისტი საყვარელი მოიშორა და კონფუციანიზმის პროპაგანდა დაიწყო, რაც ერთობ პარადოქსულია, რადგანაც მისი იმპერატორობა კონფუციანიზმის ძირეულ დოგმებს საფუძველშივე ეწინააღმდეგებოდა.

დღემდე არ წყდება დავა უ წ' თიენის მმართველობის შედეგებსა და მის პიროვნებაზე. არსებობს დიამეტრულად განსხვავებული მოსაზრებები ამ საკითხზე. თუმცა, ერთი რამ აშკარაა — ამ ჰეგემონი და სასტიკი ქალის სახელი ოქროს ასოებით არის ჩაწერილი მსოფლიოს ისტორიაში.

ოთხარ ჭილაძე

მილიონობით წელიწადი ქარვის ტყვეობაში

მიანმარში იპოვეს ქარვის ნატეხი, რომელშიც პატარა გველია (გველის წიწილი) ჩაჭედული და რომელიც საგარაუდოდ 99 მილიონი წლისაა. ცარცული პერიოდის ნამარხი საკმაოდ პატარაა, სიგრძით 4,75 სმ-ია, არ აქვს თავი და 97 ძვლისგან შედგება.

ახალ სახეობას მკვლევრებმა Xiaophis myanmarensis-ი უწოდეს და მიაჩნიათ, რომ ის სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში დღეს გავრცელებულ გველებს ენათესავება.

მაიკლ კალდუელი, პალეონტოლოგი: „იმის მიუხედავად, რომ ეს გველი ახალშობილია, გამოირჩევა მრავალი ისეთი მახასიათებლით, რაც ამ სახის ნამარხ გველებში აქამდე არასოდეს გვინახავს. ჩვენს ხელთ არის ტყის ბინადარი გველის პირველი აშკარა, ნამარხი მტკიცებულება“.

მკვლევართა განცხადებით, ეს ერთ-ერთი უძველესი ნიმუშია ამ დრომდე აღმოჩენილთა შორის და მრავალ საინტერესო კითხვასაც წარმოშობს.

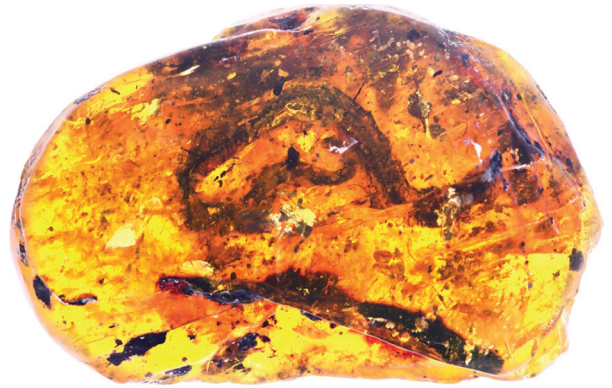
მაიკლ კალდუელი: „უცნობია, ეს ადრეული გველები ცოცხალშობნი იყვნენ თუ კვერცხიდან იჩეკებოდნენ. არც ის ვიცით, ქარვის წებოვან მასაში კვერცხი ჩავარდა და პატარა გველი იქ ისე აღმოჩნდა, თუ უშუალოდ ჩაიჭვდა“.

სპეციალისტები ამბობენ, რომ ეს არსება ტყიან გარემოში ბინადრობდა, სადაც მრავლად იყო მწერები და მცენარეები, რადგან ქარვის ნატეხში ისინიც ჩაჭვდილია.

ქარვის ნატეხი ასევე შეიცავდა ქერცლის ნარჩენებს. მეცნიერთა აზრით, ის უფრო დიდი გველისა უნდა იყოს. ოღონდ ვერ დაუდგენელია, იმავე სახეობისაა თუ არა.

დედამიწის უძველეს ბინადართა ქარვაში ჩაჭვდილი ნამარხების მოსაპოვებლად მიანმარი ერთ-ერთი საუკეთესო ადგილია. ივნისში მკვლევრებმა აქ ცარცული პერიოდის ბაყაყიც აღმოაჩინეს, რაც ტროპიკულ ტყეებში ბაყაყების გავრცელების პირველი უძველესი მტკიცებულება გახდა.

მიანმარში ასევე აღმოჩენილია ქარვის

გველის წიწილი ქარვის ნატეხში, საგარაუდოდ, 99 მილიონი წლის არის

ორი ტერმითი მარადიულ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში

რამდენიმე მწერი ერთად ჩარჩა ქარვის ნატეხში

ნატეხებში ჩაჭვდილი უძველესი ფრინველები, ქამელეონი, ვამპირი ჭიანჭველა და დინოზავრის პატარა ბუმბულიანი კუდიც კი.

მოშაადებულია livescience.com-ის მიხედვით

ქურნალი
AUTO BILD
სამართველო
წარმოგიდგენთ

Defender Deluxe

ბრიტანელი

როდესაც იტალიელი
დიზაინერი ბრიტანულ
საკულტო ავტომობილს
ხელს მოჰქიდავს, აი, ასეთი
რატაც გამოვლინდება. მოდუნაში
არის დიზაინ-სტუდია

Ares Design,
რომელმაც
53 Land Rover
Defender
გააღმართა.
ნახევარი უკვე
გაყიდულია.
თითო 215 000
ევრო ღირს.

ინილიეთ სტაბია
 სრულად
 ჟურნალ
 „AUTO BILD
 საქართველოს“
 ავონისტო-საქტაბერის
 ნომერში

სტალინი და უკრაინული ავტოკეფალიური ეკლესია

(დასასრული.
დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ №92)

პირველი რეპრესიები

იურკო ტიუტიუნიკი გაათავისუფლეს. მალე მან გამოაქვეყნა წიგნი, სადაც პეტლიუროველთა მოძრაობა სასტიკად გააკრიტიკა და საბჭოთა ხელისუფლება აღიარა. ამის შემდეგ ტიუტიუნიკი სცენარისტი და კინოსახიობი გახდა. ფილმში „პკპ“ (П.К.П. — Пилсудский Купил Петлюру) მან საკუთარი თავი განასახიერა. მოგვიანებით მწერალ მაიკ იოჰანსენთან ერთად დაწერა სცენარი ფილმისა „ზენიგორა“, რომლის რეჟისორიც ალექსანდრ დოვჟენკო გახდა.

მიტროპოლიტი ვასილი ლიპკევსკი მოღვაწეობას განაგრძობდა, საბჭოთა ხელისუფლებას ის ყელში ძვალავით ეჩხირებოდა. მიტროპოლიტი გამოცდილი კაცი იყო და ხვდებოდა, რომ ბოლშევიკები მის წინააღმდეგ დარტყმას ამზადებდნენ. ამიტომაც ხელისუფლებას წერილით მიმართა. ლიპკევსკი წერდა, რომ უკრაინის ავტოკეფალიური მართლმადიდებლური ეკლესია საკვებით აპოლიტიკური ორგანიზაციაა და შესაბამისად, პოლიტიკურ მოვლენებში არ ერევა.

— ყველა ხელისუფლება ღვთისგანაა, — წერს ლიპკევსკი, — ჩვენც ის უნდა მივიღოთ და მასზე ვილოცოთ. მიეც კეისარს კეისრისა, ასე გვასწავლის უფალი.

მიუხედავად ამისა, მალე ლიპკევსკი დააპატიმრეს. ამან მთელ უკრაინაში უდიდესი აღშფოთება გამოიწვია. საბჭოთა ხელისუფლებაც იძულებული გახდა, მიტროპოლიტი გაეთავისუფლებინა. ამის შემდეგ ბოლშევიკები უფრო ფრთხილად მოქმედებდნენ.

— სტალინმა უშუალოდ ორგანოების წინაშე მოკლე, ნათელი ამოცანა დასახა: უკრაინის ავტოკეფალიური მართლმადიდებლური ეკლესია უნდა განადგურდეს. პირველი ნაბიჯი საამისოდ მიტროპოლიტ ლიპკევსკის თანამ-

მიტროპოლიტ ვასილი ლიპკევსკის მემორიალური დაფა კიევიში. უკრაინის ავტოკეფალიურ ეკლესიას ბოლშევიკებმა ვერაფერი დააკლეს, სანამ მიტროპოლიტი წინამღვერობიდან არ გადააყენეს

დებობიდან ჩამოშორება უნდა ყოფილიყო, — წერს პროფესორი ვლადიმერ სერგიიჩუკი, უკრაინელი ისტორიკოსი, მწერალი და პოლიტიკოსი..

ჩეკისტები სტალინის ბრძანების შესასრულებლად ამოქმედდნენ. უკრაინის ავტოკეფალიურ მართლმადიდებლურ ეკლესიაში მალე ოპოზიცია შეიქმნა. მათ მიტროპოლიტ ლიპკევსკის გადაყენება მოითხოვეს. მიტროპოლიტს აგრძნობინეს, რომ ეს თავად სტალინის მოთხოვნა იყო.

— თუ გაჯიუტდები, ცუდი დღე დაგადგება!

— რაკი ასეა, არ გადავდგები, — მიუგო ლიპკევსკიმ.

რამდენიმე დღის შემდეგ მიტროპოლიტი დააპატიმრეს. ამან კვლავ უკუეფექტი მოახდინა. უკრაინაში მასობრივი საპროტესტო ტალღა აზვირთდა. ხელისუფლება კვლავაც იძულებული გახდა, ლიპკევსკი გაეთავისუფლებინა.

მაღე გპუ-ს (სახელმწიფო პოლიტიკური სამმართველო) ახალმა შეფმა ვიაჩესლავ მენჟინსკიმ სტალინს მოახსენა:

— კიევში დაბრუნებულ ლიპკოვსკის მეფური დახვედრა მოუწყვეს. უკრაინის ავტოკეფალიური ეკლესიის გაულენა გაიზარდა.

— ცუდია, — ჩუმაღ წარმოთქვა სტალინმა, — ძალიან ცუდი.

მენჟინსკიმ არაფერი უპასუხა, მხოლოდ თავი დახარა.

„გადაყენება“ ბოლშევიკურად

ჩეკისტები გულდასმით ამზადებდნენ შემდგომ დარტყმას. 1927 წელს საეკლესიო კრება მოიწვიეს, რომელსაც მიტროპოლიტი ლიპკოვსკი თანამდებობიდან უნდა გადაეყენებინა.

მიტროპოლიტი ჯიუტობდა. მას იმდენად დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა, რომ ე.წ. ოპოზიციამ ვერაფერი მოუხერხა. მაშინ შენობაში, სადაც კრება მიმდინარეობდა, შეიარაღებული ჩეკისტები შეიჭრნენ.

— ან ლიპკოვსკის გადაყენებთ, ან აქედან ცოცხალი ვერც ერთი ვერ გახვალთ!

ამან გაჭრა. ლიპკოვსკი გადააყენეს.

სტალინმა მიტროპოლიტის გადაყენების ამბავი მშვიდად მოისმინა. ჩიბუხი ამოიღო, მოუკიდა.

— ახლა გადამწყვეტი დარტყმის დრო დადგა! — ჩუმაღ წარმოთქვა მან.

— აჩქარება არ არის საჭირო. ყველაფერი სუფთად უნდა გაკეთდეს, გასაგებია?

ჩეკისტებმაც დაიწყეს სამზადისი უკრაინის ეკლესიის საბოლოო განადგურებისთვის.

გაუტყვევლი ტიუტიუნკი

1929 წელს საბჭოთა კავშირში კოლექტივიზაცია და ინდუსტრიალიზაცია დაიწყო. მათი განუყოფელი თანმხლები იყო მასობრივი რეპრესიები. სწორედ მაშინ დადგა უკრაინული ავტოკეფალიური მართლმადიდებლური ეკლესიის განადგურების დროც.

— დაგეგმილი იყო მესაკუთრე გლეხების, ან როგორც ბოლშევიკები უწოდებდნენ, კულაკების მოსპობა. უკრაინული ავტოკეფალიური ეკლესიის მრევლს ძირითადად სწორედ ეს გლეხები წარმოადგენდნენ. შესაბამისად, ჩვენი ეკლესიაც უნდა მოსპობილიყო, — წერს სერგეიჩუკი.

სტალინური სქემა მარტივი იყო: უკრაინ-

აში აღმოაჩენენ ე.წ. იატაკქვეშა ორგანიზაცია „უკრაინის განთავისუფლების კავშირს“. მის ხელმძღვანელებს შორის იქნებიან როგორც უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის წარმომადგენლები, ასევე ავტოკეფალიური ეკლესიის იერარქებიც. ეს საუკეთესო საბაბი იქნება ამ ეკლესიის გასანადგურებლად, რადგან მათი აზრით, ეკლესიას, რომელიც ანტისაბჭოთა შეთქმულებებს აწეობს, არსებობის უფლება არ აქვს.

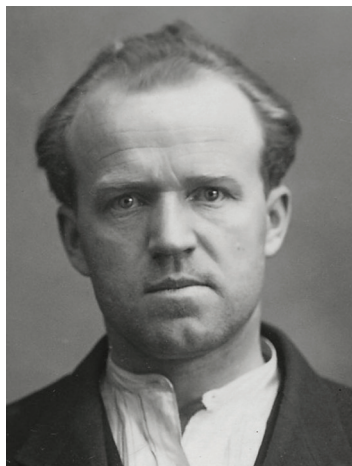
ამგვარი პროვოკაციისთვის იურკო ტიუტიუნკი ზედგამოჭრილი ფიგურა გახლდათ. ყოფილი პეტლიუროველი ატამანი არ შეიძლებოდა, შეთქმულებთან დაკავშირებული არ ყოფილიყო. ტიუტიუნკის პატრიოტული საქმიანობა წარსულს ჩაჰპარდა, საბჭოთა კავშირში დაბრუნების შემდეგ ის ლოიალურ საბჭოთა

კადრი ფილმიდან „პეკ“ (1926 წ.)

ფილმი „პეკ“-ში იურკო ტიუტიუნკი საკუთარ თავს განასახიერებს

იურკო ტიუტიუნკი ჩეკისტებს წამებისას შემოაკვდათ, მაგრამ ვერ გატუნეს

ანდრია პირველწოდებულის ტაძარი კიევში (უკრაინის ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესია)

მოქალაქედ გადაიქცა, წერდა წიგნებს, კინოს-ცენარებს, თამაშობდა ფილმებში, კითხულობდა ლექციებს წითელი ზემდგებების სკოლაში, მაგრამ ჩეკისტებისთვის ამას მნიშვნელობა არ ჰქონდა. ისინი ამბობდნენ, რომ ყოფილი პეტლიუროველი თვალთმაქცობს, ის ლოიალური საბჭოთა მოქალაქის ნიღაბს ამოეფარა, რათა ანტისაბჭოთა შეთქმულებები მოაწყოს.

ტიუტიუნიკი დააპატიმრეს, ხარკოვიდან მოსკოვში გადაიყვანეს. გამოძიებელმა ლავრენტი ჯანჯღავამ პირდაპირ განუცხადა: იტყვი, რომ იატაკქვეშა კონტრარევიუციური ორგანიზაცია შექმენი, საბჭოთა უკრაინისგან ჩამოშორება და ბურჟუაზიული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა სურდა.

— თუკი ამას იტყვი, ერთ წელიწადს მოგისჯიან, შემდეგ ამნისტიით გამოხვალ. გელის დაწინაურება, პრემიები.

— და ვინ უნდა დამხმარებოდა ამაში? — ტიუტიუნიკი ოდნავ წინ წამოიწია.

— უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიისა და ავტოკეფალური ეკლესიის იერარქები! ეკლესიაში თქვენ ხომ იარაღის საწყობები გქონდათ!

— ეგ ტყუილია!

— მაგას არ აქვს მნიშვნელობა! თუკი ამას იტყვი, ხელისუფლება დაგიფასებს. არა? შენს თავს დააბრალე, რაც მოგივია!

ტიუტიუნიკმა უარი განაცხადა. სტალინის პირადი ბრძანებით იგი აწამეს.

— ამბობენ, რომ გაუტყუელი ადამიანები არ არსებობენ. არიან კარგი ან ცუდი გამოძიებლები. კარგი გაგტყეს, ცუდი ვერა! თუმცა არსებობენ გამონაკლისები, ვისი გატყვაც შეუძლებელია, — წერს ცნობილი მწერალი და გრუ-ს ყოფილი ოფიცერი ვიქტორ სუვოროვი.

იურკო ტიუტიუნიკი ამ ერთ პროცენტს განეკუთვნებოდა. ის წამებისას შემოაკვდათ, მაგრამ ვერ გატყეს. როცა სტალინს ამის შესახებ მოახსენეს, დიქტატორი ჩაფიქრდა.

— სამწუხაროა, რომ ეს კაცი ვერ გადმოვიბირეთ.

მალე საბჭოთა გაზეთებში დაიბეჭდა ცნობა, რომ პეტლიურას არმიის ყოფილი გენერალი იურკო ტიუტიუნიკი ჯაშუშობაში ამხილეს და სასამართლომ მას დახვრეტა მიუსაჯა.

ავტოკეფალური ეკლესიის განადგურება

ტიუტიუნიკის სიკვდილმა სტალინი ვერ შეაჩერა. მალე დააპატიმრეს უკრაინული ავტოკეფალური ეკლესიის წინამძღვრები, უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი სერგეი ეფრემოვი, აკადემიკოსები ვლადიმერ დურდუკოვსკი, ლიუდმილა სტარიცკაია-ჩერნიახოვსკაია, იოსიფ გერმაიზე, ვსევოლოდ განცოვი და სხვები. მალე ხარკოვის გაზეთმა „ვისტომ“ სენსაციური ცნობა დაბეჭდა:

— მხილებულია მსხვილი იატაკქვეშა ორგანიზაცია „უკრაინის განთავისუფლების კავშირი“ (СВУ). მისი ცენტრი უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიასა და უკრაინის ავტოკეფალურ მართლმადიდებლურ ეკლესიაში იმყოფებოდა.

სენსაციური ინფორმაცია მოსკოვურმა „იზვესტიამაც“ გადმოიბეჭდა.

— მხილებულია მსხვილი ანტისაბჭოთა შეთქმულება. მას უკრაინის ავტოკეფალიური ეკლესიისა და მეცნიერებათა აკადემიის იერარქები აწყობდნენ, — წერდა ცნობილი საბჭოთა პუბლიცისტი მიხაილ კოლცოვი.

— ნიღბები ჩამოხსნილია! არ არსებობს არავითარი უკრაინის მეცნიერებათა აკადემია! არ არსებობს არავითარი უკრაინული ეკლესია! არის კონტრრევოლუციური ორგანიზაცია, რომელიც მეცნიერებისა და რელიგიის ნიღბსაა ამოფარებული! ესენი მკვლელები, ჯაშუშები და ტერორისტები არიან! — წერდა „იზვესტია“.

უკრაინაში მასობრივი დაპატიმრებები დაიწყო. იჭერდნენ ავტოკეფალიური ეკლესიის მღვდლებს, აკადემიკოსებს, მწერლებს, პოეტებს. გისოსებს მიღმა ცნობილი პოეტი მაქსიმ რილსკიც აღმოჩნდა. მართალია, პოეტი მალე გაათავისუფლეს, მაგრამ ამის შემდეგ მან სტალინზე ლექსების წერა დაიწყო და ჩვეულებრივ საბჭოთა ტრუბადურად გადაიქცა.

უკრაინის ავტოკეფალიური ეკლესიის მღვდლები ცრემლმორეული კითხულობდნენ, რა დავაშავეთ, კი, ბატონო, შესაძლოა ჩვენს რიგებში პეტლიუროველები შემოიპარნენ, მაგრამ რა შუაშია მთლიანად ეკლესიაო?!

უკრაინის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ჰანას ლიუბჩენკომ მათ უპასუხა:

— გინდათ გადარჩეთ? მაშინ ავტოკეფალიაზე უარი განაცხადეთ!

— რაო?

— უკრაინის ავტოკეფალიურმა ეკლესიამ არსებობა უნდა შეწყვიტოს! ეს ამხანაგ სტალინის მოთხოვნაა! რეპრესიები მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეწყდება!

* * *

1930 წელს, 9 მარტიდან 9 აპრილამდე, ხარკოვის ოპერის თეატრში ე.წ. უკრაინის განთავისუფლების კავშირის პროცესი მოეწყო. განსასჯელთა სკამზე ისხდნენ აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი სერგეი ეფრემოვი, აკადემიკოსები ნიკოვსკი, გერმაიზე, სტარიცკაია-ჩერინახოვსკაია, მწერალი მიხაილ ივჩენკო, უკრაინის ავტოკეფალიური მართლმადიდებლური ეკლესიის იერარქები.

იურკო ტიუტიუნკი გამონაკლისი იყო. უკრაინელმა მღვდლებმა და აკადემიკოსებმა წამებას ვერ გაუძლეს. სერგეი ეფრემოვმა საჯაროდ განაცხადა: დიახ, ვაწყობდით შეთქმულებას, რათა უკრაინა საბჭოთა კავშირიდან მოგვეწყვიტათ.

— ჩვენი მიზანი იყო უკრაინის საბჭოთა კავშირიდან გასვლა, საბჭოთა ხელისუფლების მოსპობა და დამოუკიდებელი კაპიტალისტური სახელმწიფოს შექმნა, — თქვა ეფრემოვმა.

ავტოკეფალიური ეკლესიის იერარქებმაც აღიარეს, რომ იარაღის საწყობები მოაწყვეს, რომ მომავალი აჯანყებისთვის იდეოლოგიურ სარჩულს თავად ამზადებდნენ. აღიარეს, რომ ეკლესია-მონასტრების ტერიტორიაზე ტე-

▶ ე.წ. უკრაინის განთავისუფლების კავშირის პროცესი ხარკოვის თეატრში (1930). 15 ადამიანს მიუსაჯეს დახვრეტა, 192-ს დაპატიმრება, 87 უკრაინიდან გაასახლეს

▼ განაჩენის გამოცხადებისას

მარცხნიდან: კლიმენტ ვოროშილოვი, იოსებ სტალინი და მიხაილ კალინინი, კომუნისტური პარტიის XVI ყრილობის დელეგატები (1930 წლის 26 ივნისი)

რორისტებს ამზადებდნენ, რომ სასულიერო სემინარიები შირმა იყო და იქ ტერორისტთა წვრთნა მიმდინარეობდა...

CBY-ს სასამართლო პროცესი ჯერ არ იყო დამთავრებული, როცა ე.წ. საეკლესიო კრება გაიმართა. უკრაინის ავტოკეფა-

უკრაინის ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა პანას ლიუბჩენკომ თავის მოკვლამდე ჯერ საკუთარი ოჯახის წევრები ამოხვია

ლიურმა ეკლესიამ არსებობა შეწყვიტა. ის რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის ნაწილი გახდა.

* * *

უკრაინული ეკლესიის დარბევა და CBY-ს ფალსიფიცირებული პროცესი ტრაგედიის მხოლოდ პირველი მოქმედება იყო. შემდეგ იყო კოლექტივიზაცია, ხელოვნურად მოწყობილი შიმშილობა, რასაც 4 მილიონამდე ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა. სტალინმა თავისას მიაღწია. მან მოსპო უკრაინული ეკლესია, მოსპო მესაკუთრე გლეხობა (კულაკები), ანუ სოციალური ბაზა, რომელიც უკრაინულ ნაციონალიზმს ასაზრდოებდა. 1933 წელს მრავალი სოფლის სამწყსოებში ერთად ამოწყდა მრევლიცა და მოძღვრებიც...

1934 წელს ლენინგრადში მოკლეს საბჭოთა მოღვაწე სერგეი კიროვი. ამან დიდი ტერორის მეორე ტალღას მისცა ბიძგი. ამჯერად სტალინი არმიის, პარტიული აპარატისა და უმშრომების ორგანოების წმენდას შეუდგა. პიკი 1937 წელი იყო, როცა უამრავი ადამიანი გახდა მასობრივი რეპრესიების მსხვერპლი. 1937 წლის მერე აღარ დარჩენილა არც ერთი მოქმედი ეპისკოპოსი, რომელიც უკრაინის ავტოკეფალიური ეკლესიის წევრი იყო, არც ერთი სამწყსო უკრაინულ ენაზე ღვთისმსახურებით.

ბედის მწარე ირონიით, დიდი ტერორის მეორე ტალღის მსხვერპლი გახდნენ უკრაინ-

ნელი აკადემიკოსები და სასულიერო პირები, რომლებიც CBY-ს პროცესზე გაასამართლეს. მაშინ მათ 10 წლით პატიმრობა მიუსაჯეს და სოლოვკიზე (სოლოვეცკის კუნძულები) გააგზავნეს. 1938 წელს კი ყველა მათგანი დახვრიტეს. საბჭოთა ტრადიციების სრული დაცვით, რეპრესიების მსხვერპლი აღმოჩნდნენ ისინიც, ვინც CBY-ს სასამართლოს ფარსი დადგა. შემდეგ სტალინის დავალებით უკრაინაში ხელოვნური შიმშილობა მოეწყო. სისხლიანმა ქარბორბალამ შეიწირა პარტიული მუშაკები პაველ პოსიტშევი, იური კოციუბინსკი, სტანისლავ კოსიორი თუ სხვები. პანას ლიუბჩენკომ თავი მოიკლა, ოღონდ ჯერ პარტიის პლენუმიდან, სადაც ბრალდებები წაუყენეს, შინ მივიდა და თავისი ცოლი და სამი შვილი მოკლა...

უკრაინის ავტოკეფალიური ეკლესიის აწ უკვე ყოფილი მიტროპოლიტი ვასილი ლიპკი-ესკი CBY-ს პროცესის შემდეგ რამდენიმეჯერ დააპატიმრეს, მაგრამ გაათავისუფლეს. 1937 წელს კი ღრმად მოხუცებული ლიპკიესკი დააპატიმრეს და დახვრიტეს.

— სტალინმა უკრაინაში სისხლის ტბა დააყენა, — წერს ცნობილი უკრაინელი მწერალი იური სმოლიჩი.

პილოზი

მეორე მსოფლიო ომის დროს უკრაინა გერმანელი ფაშისტების მიერ იყო ოკუპირებული. ამ დროს უკრაინული ავტოკეფალიური ეკლესიაც აღდგა. მისი მღვდლები ეროვნულ მოძრაობაში აქტიურად მონაწილეობდნენ და იბრძოდნენ როგორც ნაცისტების, ასევე საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ.

1990-იანი წლების ბოლოს უკრაინაში ეროვნული ტალღა აზვირთდა. 1989 წელს, ჯერ კიდევ არსებობდა უკრაინის სსრ, როცა ლეგალური საქმიანობა განაახლა უკრაინის ავტოკეფალიურმა ეკლესიამ. 1991 წელს უკრაინამ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. შეიქმნა აგრეთვე კიევის საპატრიარქო (უკრაინის მართლმადიდებელი ეკლესია), რომელმაც მთელი უკრაინის მასშტაბით აქტიურად გაშალა მოღვაწეობა. კიევის საპატრიარქოს წარმომადგენლები მონაწილეობდნენ როგორც ნარინჯისფერ (2004-2005), ასევე ღირსების რევოლუციებში (2013-2014). ისინი ბარიკადებზე ხალხის გვერდით იდგნენ. დონბასის ომ-

ვლადიმირის საკათედრო ტაძარი კიევში, კიევის საპატრიარქოს უკრაინის მართლმადიდებელი ეკლესიის მთავარი ტაძარი

შიც უკრაინელ ჯარისკაცებთან ერთად ლაშქრობის მთელ სიმძიმეს იზიარებდნენ. ამან მოსახლეობაში უკრაინის მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტორიტეტის ზრდა განაპირობა. უკრაინელი ხალხი ემხრობა კიევის საპატრიარქოს, რომელსაც პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ფილარეტი უდგას სათავეში, — იტყობინება რადიო „თავისუფლება“.

დღეს უკრაინის ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების საკითხი დღის წესრიგში დადგა. უკრაინის ავტოკეფალიურმა ეკლესიამ გამოიარა სტალინური წმენდები, გესტაპოს დევნა, ხრუშჩოვისა თუ ბრეჟნევის ხანა, როცა იატაკქვეშეთში არსებობდა. ახლა უკრაინის ავტოკეფალიური მართლმადიდებელი ეკლესია (YAIIC) და კიევის საპატრიარქოს უკრაინის მართლმადიდებელი ეკლესია (YIIC KII) უკრაინელთა 87%-ის მხარდაჭერით სარეგებლობს. ეს კი უმთავრესია.

ნიკა თევზაძე

ისტორიის დოქტორი

რანაკური

მსოფლიოში უდიდესი ჯაინისტუხი ტაძარი

რანაკური სოფელია ინდოეთის რაჯასტანის ოლქში, ქალაქ უდაიპურიდან 90 კმ-ით დაშორებული წმინდა მთა მადრის მახლობლად. თეთრი მარმარილოსგან აგებული რანაკურის ჯაინისტური სატაძრო კომპლექსი უდიდესია ინდოეთში, მისი მთავარი ტაძარი ჩაუშუქა ადინატპა კი მსოფლიოში უდიდესი ჯაინისტური ტაძარია.

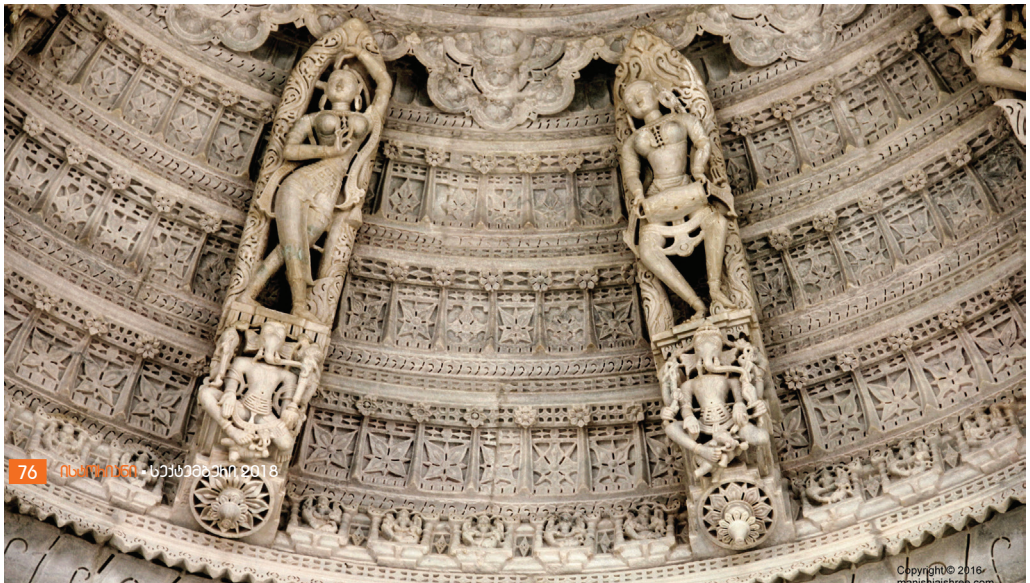
ჩაუშუქას ადინატპას (ტაძარს სახელი პირველი ჯაინის, დიადი მასწავლებლის — ბჰაგავან ადინატპას პატესაცემად ეწოდა) უზარმაზარი ტერიტორია უჭირავს. ინდოეთის მრავალი დიდი სატაძრო კომპლექსისგან განსხვავებით, რომლებიც ბორცვებზე ან ვაშლილ ადგილებზეა განლაგებული, რანაკურის სატაძრო ანსამბლი ტყით დაფარული, ჩაუარდნილი დაბლობის ძირში მდებარეობს. ის არქიტექტურულად იმდენად დახვეწილია, მასში ისეა დაცული ბალანსი და ჰარმონია, რომ ამ მომაჯადოებელ ტაძარს ტაჯ-მაჰალს ადარებდნენ. ჩაუშუქა დღესაც მიიჩნევა უმაღლესი ხელოვნების ნიმუშად, ხოლო მორწმუნენი მას მრავალი საუკუნეა „სიმშვიდის საჯანეს“ უწოდებენ.

რანაკურის კომპლექსის ამგებად ითვლება ჯაინისტური მოძღვრების ოთხი მიმდევარი: აჩარია სომასუნდაცური, შრეშტი ჯარანაშაპი (მეფე რანა კუმბპას მინისტრი), მეფე რანა კუმბპა და არქიტექტორი დეპა.

გადმოცემის მიხედვით, ღრმად მორწმუნე აჩარიას უდიდესი გავლენა ჰქონდა ადამიანებზე, მათ შორის ჯარანაშაპზე. ჯაინიზმის წმინდა ადგილების მონახულების შემდეგ 32 წლის ჯარანაშაპმა დაიფიცა, რომ ჯაინისტური რწმენით იცხოვრებდა. ამ დროისთვის მახვილი გონებით დაჯილდოებული ჯარანაშაპი უკვე მეფე რანა კუმბპას მინისტრიც გახლდათ. სულ მალე მას ძილში ხილვა ეწვია, რის მიხედვითაც გადაწყვიტა, ღვთაებრივი ტაძარი

რანაკურის დარბაზები (ზემოთ და მარჯვნივ). რუქურთმები ჭერზე (ქვემოთ)

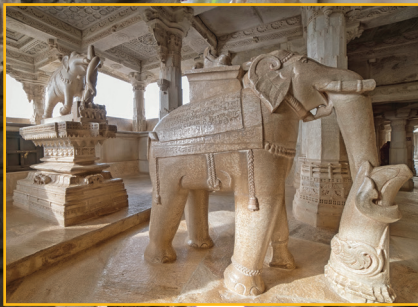
აეგო. მინისტრმა მოიწვია ბგერი განთქმული მხატვარი თუ არქიტექტორი, თუმცა ვერც ერთი ხუროთმოძღვრის გეგმა ხილვას ოდნავადაც ვერ ახსენებდა. ეს შეძლო მხოლოდ უბრალო არქიტექტორმა დეჰამ. ჯარანაშაჰმა მაშინვე სთხოვა მეფეს ტაძრის მშენებლობისთვის მიწის გამოყოფა. რანა კუმბჰამ მას ტერიტორია წმინდა მთა მადრის მახლობლად აჩუქა და თან იქვე ქალაქის აგებაც დაავალა. მშენებლობები ერთდროულად დაიწყო 1446 წელს. საერთო ხარჯმა 9,9 მლნ რუპია შეადგინა. ქალაქს მეფის პატესაცემად რანჰური უწოდეს, რომელიც დღეს სოფელი რანაკურია. კომპლექსის აგება დასრულდა 1496 წელს, როცა აჩარია სომასუნდაცურმა ღვთაებათა ქანდაკებები დადგა.

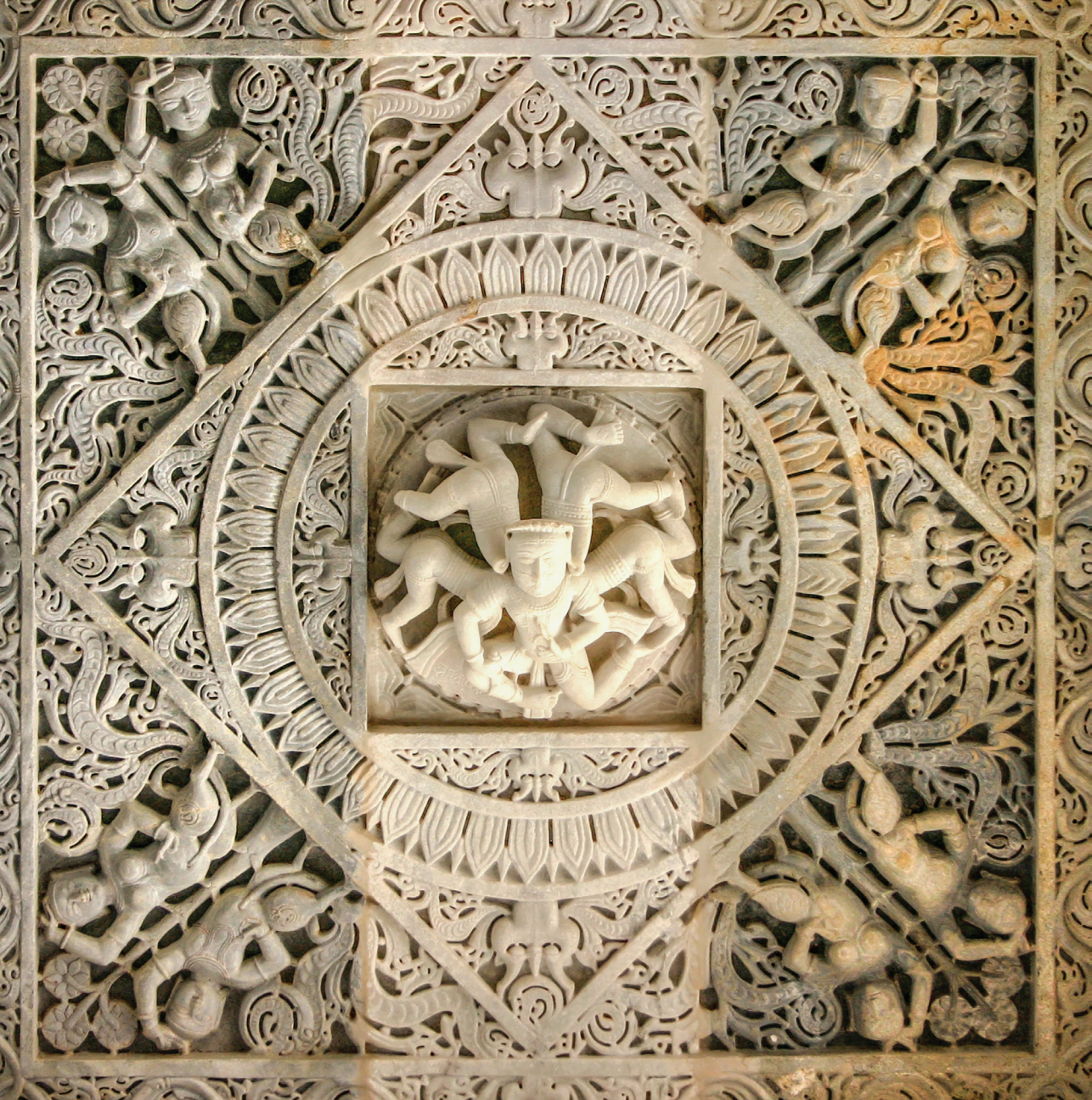
ტაძარი წარმოადგენს უბრწყინვალეს 3-სართულიან ნაგებობას, რომლის ჭერსა თუ შიბლებიან გუმბათებზე გამოსახულია ისტორიული სიუჟეტები, ხოლო მისი 12 მეტრის სიმაღლის 1444 სვეტი გასაოცრად არის მოჩუქურთმებული. საკვირველია, რომ ყველა სვეტი ინდივიდუალურია და არც ერთი არ მეორდება. უფრო საოცარი კი ის არის, რომ არც ერთი სვეტი არ ეფარება მორწმუნეთა თაყვანისცემის ობიექტებს, რომლებიც ტაძარში მრავლად არის. ეს ყველაფერი შემკულია მრავალი სახის ძვირფასეულობით, თუმცა ყოველი ნივთი თუ არქიტექტურული

ტაძარს აქვს შიდა ეზოები (ზემოთ), დარბაზებში კი სპილოს რამდენიმე სკულპტურაა (ქვემოთ)

ერთ-ერთი შესასვლელის ჭერი შემკულია აკინაკით — წვეროსანი მამაკაცით ზუთი სხეულით, რომლებიც განასახიერებს ცეცხლს, წყალს, ცას, მიწასა და ჰაერს

დეტალი იმდენად ნატიფია, რომ მნახველებში აღფრთოვანებას იწვევს, ხოლო მორწმუნეებში ხშირად უნებურ ექსტაზს აღძრავს.

ჩაუმუკვას ოთხი მდიდრულად გაფორმებული შესასვლელი აქვს. ტაძარში განსხვავებული ფორმისა და ზომის 29 დარბაზია. ვრცელ მთავარ დარბაზში დგას ბჰაგავან აღინატჰას, თეთრი მარმარილოს ოთხი დიდი ქანდაკება, რომელთა სახეები სამყაროს ოთხივე მხარეს იყურება.

მთავარი ტაძარი მოიცავს კიდევ ოთხ „მთა-

ვარ ტაძარს“ — მაჰადჰარა პრასადას, ოთხ „შესაკრებ დარბაზს“ — რანგამანდაპასს, მრავალ დიდ თუ მომცრო „მეორეხარისხოვან ტაძარს“ ე.წ. დამხმარე წმინდანებით — დევაკუიკასს.

სიწმინდეები, რაც ტაძარს ამკობს, ყველაფერი 84-84 ცალია. საქმე ის არის, რომ 84 წმინდა რიცხვია, რომელიც განასახიერებს 84 ლაკვას ანუ დაბადება-გარდასახვის იმ აუცილებელ 84 ციკლს, რომელიც ჯაინიზმში წინ უსწრებს სულის ხსნას. რასაკვირველია, ტაძარში წარმოდგენილია ტირტჰანკარას,

ღვთება შრი პარშვანატპი გველის 108 თავითა და უამრავი კუდით, რომელთა ბოლოების მოძებნა შეუძლებელია

ღიადი მასწავლებლის გასაოცრად მეტყველ-
თვალეზიანი 84 ქანდაკებაც — ჯაინისტური
რწმენით, ღვთიური ენერგია სწორედ თვალე-
ზიდან მოეფინება.

წმინდა ტაძარი ყველასთვის ღიაა, ბერების
ოთახებში ღამის გათევაც ყველა გაჭირვებულს
შეუძლია, თუმცა საკურთხეველთან მიახლოე-
ბის უფლება მხოლოდ მორწმუნეებს აქვთ.

განსაკუთრებული თაყვანისცემის ობიექ-
ტია ტაძრის ჩრდილოეთით არსებული
„სამოთხის ხე“ და მის გვერდით მდებარე
მარმარილოს ფილა. გადმოცემით მასზე თვით
ბჰაგავან ადინატპას ტერფების ანახეჭდებია.

სატაძრო კომპლექსში მომლოცველთა და
ხელოვნების თაყვანისმცემელთა რაოდენობა
ყოველწლიურად იმატებს, განსაკუთრებით,
1990-2001 წლებში საფუძვლიანი რესტავრა-
ციის შემდეგ.

ჯაინიზმი

ჯაინიზმი რელიგიურ-ფილოსოფიური,
დჰარმული რელიგიაა, ანუ ერთ-ერთია ინ-
დოეთის ნახევარკუნძულზე ჩამოყალიბებული
ოთხი რელიგიიდან (ინდუიზმი, ჯაინიზმი, ბუ-

▶ ტაძარში სულ 1444 მოწუქურთმებული სვეტია

ტაპარი ყველასთვის ღიაა, ბერების ოთახებში ღამის გათუფაც კი ყველა გაჭირვებულს შეუძლია

ღიზმი და სიქიზმი). ჯაინისტური სწავლების თანახმად, ნებისმიერი არსება ინდივიდუალურია და წარმოადგენს მარადიულ სულს, რწმენის ნაწილია დაუსრულებელი დაბადება-გარდასახვა, მისთვის ფასეულია სიცოცხლის ნებისმიერი ფორმა, რომლებსთვისაც ზიანის მიყენება დაუშვებელია. ჯაინიზმის მიხედვით, სამყარო არსებობს საწყისისა და დასასრულის გარეშე, დრო კი წრეზე დადის, როგორც ბორბალი. სამყარომ უკვე გაიარა უთვალავი დაბადება-გარდასახვის ციკლი და ჩვენს მერეც უთვალავს გაივლის. ყოველი ციკლი იყოფა ორ ნახევარციკლად: სულიერი ამაღლებისა და დაცემის. ყოველ ნახევარციკლში სამყაროს მოველინება 24 ჯაინი, იგივე ტირტჰანკარა ანუ ღიადი მასწავლებელი. ამჟამად სულიერი ამაღლების ნახევარციკლი გასრულებულია და სამყაროს უნდა მოევიდნოს დაცემის ნახევარციკლის პირველი ტირტჰანკარა. ჯაინისტების რწმენით, იგი 81 500 წლის შემდეგ დაიბადება...

परसपरोपरहो जीवनाम
ჯაინიზმის სიმბოლო

პირველი ტირტჰანკარა იყო მრავალი ათასი წლის წინ მცხოვრები ბჰაგავან რიშაბდევნი, იგივე ბჰაგავან ადინატჰა (რომელიც იმედროულად არის ვიშნუს მერვე ავატარა). მის შემდეგ ქვეყნიერებას კიდევ 23 ტირტჰანკარა მოევიდნა. უკანასკნელი 24-ე ტირტჰანკარა იყო ბუდას თანამედროვე, ძვ.წ. 599-527 წლებში მცხოვრები მაჰავირა, რომლის არსებობაც ისტორიულად დადასტურებულ ფაქტად ითვლება. სწორედ მაჰავირა მიიჩნევა ჯაინიზმის დამაარსებლად. ეს რელიგია ამჟამად 6 მლნ მიმდევარს ითვლის, აქედან 3,5 მლნ ინდოეთში ცხოვრობს (რაც ინდოეთის მოსახლეობის ნახევარი პროცენტზე არ არის), მიმდევრები არიან არა მარტო აზიის ქვეყნებში, არამედ ევროპასა და აშშ-კანადაში.

ჯაინისტური სექტები რამდენიმე საუკუნეა არსებობს, თუმცა ჯაინიზმის სიმბოლო — სვასტიკითა და ხელის მტევენით, ყველა ჯაინისტურმა სექტამ 1974 წელს აღიარა.

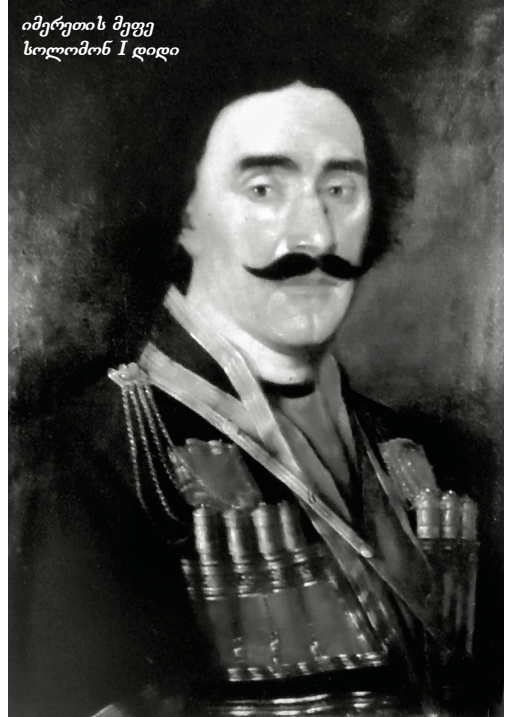
რამაზ გურგენიძე

ამონახილავი ძვანი წუხნა-ბაზათუბიან

მეფე სოლომონ იმერეთისა, დიდ სოლომონად წოდებული

ეს მეფე იყო ალექსანდრე მეფის ძე, და მამის შემდეგ სამეფო ტახტი თუქცა მის უფროს ძმას იოსებს ეკუთვნოდა, მაგრამ ვინაიდან ხელვიდა თავის ძმას სოლომონს, რომ იგი იყო უფრო სამეფო კაცი, როგორც თვალ-ტანადობით, ვერეთვე ძლიერებით და სიმარჯვით, ამის გამო მას დაუთმო და თვითონ კი შედგა ბერად.

სოლომონი რომ სამეფო ტახტზე ავიდა სულ თვრამეტი წლისა იყო. ამ დროს ოსმალების ჯარები იყო შამოსული იმერეთში და ციხე სიმაგრეებიც იმით ეჭირათ: პირველი ფაშა მამედ-ალ კიკიანი ქუთაისის ციხეში იდგა დიდ ძალის ჯარით და მბრძანებელიც იყო დანარჩენი ფაშების. მეორე ფაშა უსეინ იდგა ბაღდათის ციხეში. მესამე ფაშა ახმელი შორაპნის ციხეში. მეოთხე ფაშა ალიბეგი იდგა ხრესილზე. თუქცა ამით გამეობაში არ იყო ჩვენი სამეფო, მაგრამ ბევარას კი ახდევინებდნენ იმერეთის მეფეს რამდენიმე ათას ყურუმს. ამ დროს ცხოვრობდნენ იმერეთის სამეფოში ორი თავადი: ერთი რაჭაში, რომელსაც უწოდებდნენ დიდ როსტომ ერისთავად და მეორე არგვეთში თვით მეფის დედის ძმა ლევან აბაშიძე. ამით შემოიფანეს თათრები ალექსანდრეს მეფობის დროს, გაუღეს ციხის კარები, დააბინავეს, დაასუსტეს ალექსანდრე მეფის ძლიერება და თვითონ მათის შემწეობით გაგლენა მოიხვეჭეს. ახლაც სოლომონის გამეფების შემდეგ დაუახლოვდნენ კიკიან ფაშას ძვირფასი საჩუქრების მირთმევით და ურჩევდნენ, რომ ბაგრატიონის გვარი სრულიად მოეპოო და მათთვის მიეცა მეფობა. ასე რომ ორ სამეფოდ გაეყო იმერეთი. ნახევარი ერთისათვის მიეცა და ნახევარი მეორესთვის. სამაგიეროთ პირდებოდნენ იმერეთში მახმადიანობის შემოღებას. უნდა აეშენებიათ მეჩითები ქუთაისს, ბაღდათს, შორაპანს, ხრესილზე, საინოს, ორპირს, კულაშს, ხონს, რაჭას ნიკოლოზ-წმინდის ტაძრის გვერდით, ონში და აგბრალეურში. კიკიანი ფაშა მოხარული იყო, მაგრამ თავის თავად ცოტა ჯარით შებმას ვერ ბედავდა, რადგანაც, როგორც თვით მეფე სოლომონს, ისე მის ძმას არჩილს დიდი ვაჟკაცობის სახელი ჰქონდათ დაყარდნელი. მეფე სოლომონს თვალს უჭრიდა და ხალხი

იმერეთის მეფე
სოლომონ I დიდი

დარწმუნებული იყო, რომ ოთხი თვალი აქვსო. მართლდაც, პირდაპირ მისი შეხედვა და თვალის გამართვა, როგორც ზაფხულში მოწმენდილ ჰაერში შხის თვალის გამართვა, შეუძლებელი იყო. მის ძმა არჩილზე კი ამას ამბობდნენ: მისმა მადლმა, წმინდა გიორგი სასწაულს გარდა სიმარჯვით ვერ აჯობებსო. ეს არჩილი იყო ძლიერ ახოვანი, ხმელი, მაგრამ ძვლები ჰქონდა სხვილი და მოგრძო. ამისი ხმლის ხმარება სამაგალითო და საარაკო იყო, ცოლად ყავდა ქართლ-კახეთის მეფის ირაკლის ქალი. აი მიზეზი თუ რატომ ვერ ბედავდა კიკიანი ფაშა ციხეებიდან გამოსვლას და მეფესთან ბრძოლას თავის თავად სანამ ზვანთქარს არ აცნობა ყველაფერი და არ თხოვა ჯარების დასქელება. ხონთქარმა აუთქვა და ამის შემდეგ კიდევ უფრო გაათამაშდნენ, როგორც ფაშები ისე მათი ჯარის კაცებიც და აღარაფრად აგდებდნენ მეფეს. ერთ აღდგომა დილას თათრის ჯარის კაცი შევიდა მეფის სამზარეულოში, მეფისთვის მომზადებულ სასაუზმოდ ცხვარს ააგლიჯა ბეჭი, იქვე შეჭამა და წავიდა უშიშრად. სასახლის გამგემ სხვა ცხვრის კეთება

დააწყებინა და აცნობა სახლხუცესს პაპუნა წერეთელს ეს გარემოება. წერეთელი შეწუხდა, მაგრამ რას იქმოდა. მოხსენება ვერ გაუბედა მეფეს. მხოლოდ კათალიკოსი და დიდებული კარის კაცები მეფესთან მისალოცავად მიმავალნი შეაჩერა, რომ დრო გაგრძელებულიყო და მანამდის მოესწროთ სხვა ცხვრის გაკეთება. მეფეს რომ საუზმე დაუგვიანდა ვეზირს თამაზა მესხს უბრძანა: სად არიან ჩემი დარბაისლები, რომ ვედარა ვხედავ, ან კათალიკოსი რატომ არ მობრძანდა, რომ სუფრა მიკურთხოს და ან პაპუნა წერეთელი საუზმეს რათ მიგვიანებს, რომ გავიხსნილოთო. თამაზამ გამოტყბით მოახსენა ყველაფერი. მეფე ისარ ნაკრავით წამოვარდა ზეზე და დაიძახა: ამისთანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობიაო. ნულარც გამთენებია აღდგომა თუ ისინი იმერეთიდან არ გაურეკო. მოითხოვა ცხენი შეჯდა და ვარციხისაკენ გაემურა, მე აქ ქუთაისში დასადგომი პირი აღარ მაქვსო. დიდებულები ზოგი თან წაყვეს და ზოგი გზაში დაქვინ. მისვლის უმაღლეს სარდლები დაიბარა: ციხის თავი ქაიხოსრო აგიაშვილი, ბერი წულუკიძე და გიორგი აბაშიძე. მეოთხე სარდალი კი პაპუნა წერეთელი თავზე ახლდა. ამ პაპუნას სამი ხელის უფლობა ეჭირა, ესე იგი იყო სახლხუცესი, უფროსი ვეზირი და იმავე დროს ცხენოსნის სარდალი.

სარდლები აღდგომის მეორე დღესვე გაცხადდნენ. მეფემ უბრძანა ციხისთავს სარდალ აგიაშვილს ბაღდათის ციხეზე მიდგომა. თავის ძმას არჩილს და გიორგი აბაშიძეს შორაპნის ციხეზე ბრძოლა. ბერ წულუკიძეს და პაპუნა წერეთელს ხრესილზე ომი და თვითონაც იქ ყოფნა აირჩია, რადგანაც თათრის ჯარი იქ მოეტეებოდა იყო და გაშლილი ალაგიც იყო. ქუ-

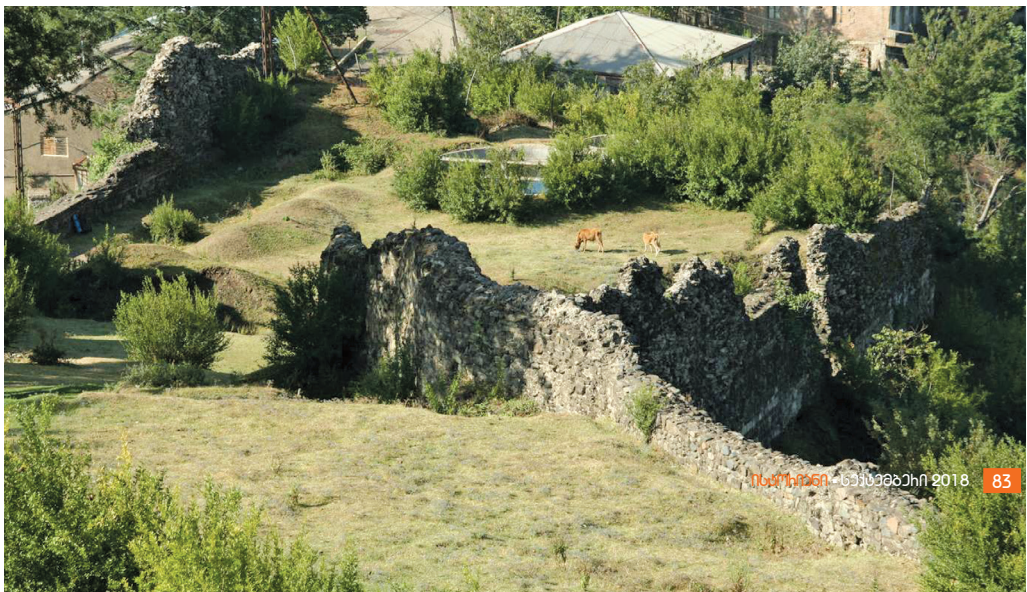
თაისის ციხის აღება კი უბრძანა ფიცის კაცს და გაუგზავნა შემდეგი ბრძანება: „თავად ბერ ლორთქიფანიძეს მეფე სოლომონ სიყვარულით მოგიკითხავ. ამასთანავე გიბრძანებ, რომ მიღებისთანავე ამა ბრძანებითი წერილისა შეკრიბო ფიცის კაცნი თავადნი და აზნაურნი, თავიანთის ყმებით და ისინიც, რომელნიც ჩემი სახასო ყმები არიან და ანუ ეკლესიისა. ვისაც იარაღის ხმარება შეეძლოს თავად აზნაურობისაგან სუყველა და გლჭებისაგან მხოლოდ თვითო გამოიწვიე. შემოპკარი ქუთაისის ციხე, დაამწყვდიეთ შიგ ოსმალების ჯარი, არავინ გამოუშვათ; ვინც გამოვიდეს და ქრისტიანობის მიღება განაცხადოს ის დაკრძალეთ და შემდეგ ჩემთან მოიყვანეთ. მეფე იმერთა სოლომონ“.

ამ გვარივე ბრძანება გაუგზავნა მიქელაძეს. „თავად ზურაბ მიქელაძეს სიყვარულით მოგიკითხავ და გიბრძანებ ახლავე შეკრიბე ჯარი, გამოაწყვე ყველა თავად აზნაურნი და გლჭენი, საჩინოს სოფლიდან მთელი მთის მცხოვრებნი ვიდრე გურიის საზღვრამდე; ვაკიდან: ორპირი, კულაში, ჯაგანი, გეზათი, მაედანი, ჯიხაიში ორივე სოფლები, გუბი და ქვერი კომლზე თვითო გლჭი გაიყვანე. თავად აზნაურს, რომელსაც იარაღის ხმარება შეეძლოს რამდენიც იყოს ოჯახში ნუ დატოვებ და შეკარი ფოთის გზა. სადაც გურიისა და ფოთის გზა შეერთდება იქ, ესე იგი ეკალ მუხურშიდ დაბინავდით. ოსმალოს ჯარი არც აქეთ მომავალი და არც იქეთ მიმავალი არ გაუშვათ, სრულებით გასწყვიტეთ. მეფე იმერეთისა სოლომონ“.

(შემდეგი იქნება)

„ეკალი“, 1895 წ. №23
მოამზადა თეა ცაგურიშვილმა

შორაპნის ციხის ნანგრევები

გერმანული ჯავშანტექნიკის მოძრაობა მარშით.
1941 წლის ივნის-ივლისი

500 დღე და ღამე მტრის ზურგში

დიმიტრი ქუმსიშვილი

წინამდებარე წიგნი მოგვითხრობს ჯარისკაცის თავგადასავალს მეორე მსოფლიო ომის დროს, 1941 წლის ივნისიდან 1943 წლის ივლისის ბოლომდე. მასში აღწერილი მოვლენები დოკუმენტური ხასიათისაა და ჟანრობრივად მემუარებს განეკუთვნება.

„500 დღე და ღამე მტრის ზურგში“, რომელიც მცირედით შეკვეცილი ქვეყნდება, რიგითი მებრძოლის თავგადასავალს აღწერს — 1941 წლის 22 ივნისიდან, 1943 წლის 30 ივლისამდე. ნაწარმოები 1981 წელს წარადგინეს ერთ-ერთ გამოცემლობაში, თუმცა მან მზის სინათლე ვერ იხილა. ცხადია, ოთხმოციანი წლების დასაწყისში არ გამოაქვეყნებდნენ წიგნს, რომელშიც მოთხრობილი იქნებოდა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, მტრის გარემოცვაში მყოფი მეომრის რეალური თავგადასავალი.

დიმიტრი ქუმსიშვილმა ეს წიგნი თავისი მეგობრის, დიმიტრი ჩრდილელის ხსოვნას მიუძღვნა, რომელიც მეორე მსოფლიო ომში დაიღუპა და თითქმის ისეთივე გზა გაიარა, როგორც ნაწარმოებში არის გადმოცემული.

(დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ №№59-72, 91)

გათენებისას ისევ გაისმა კარებში ურდულის ჩხაკუნი. ოთახში ჩაჩქინანი გერმანელი შემოდის. კონდახის ცემით შენობიდან გარეთ გვრეკაუს.

ეზოში ტენტგადაფარებული სატვირთო მანქანა დგას. ოფიცერი ჩვენს გვარებს კითხულობს. მანქანის ძარაში გვსხამენ.

თენდება. აღმოსავლეთით, ცის ჰორიზონტზე, სინათლის ვიწრო ზოლი ჩნდება. ცა კი ისევ პირქუში და ჩაშავებულია.

ერთი გერმანელი მძღოლთან ჯდება, ორი ძარის ბოლოში იკაეებს ადგილს. მანქანა სასოფლო გზას მიჰყვება. მანქანის ფსკერზე მიგდებული წერაქვი და ორი რკინის ნიჩაბი მხვდება თვალში... ავის მომასწავებელი ნიშანია.

ეჰე!... — მინდორში გაგვიყვანენ, საფლავებს ჩვენ ხელით გაგვათხრევენებენ, და მერე, მშვიდობით ახალგაზრდობაზე!

აბა, რა ოხრად უყრიათ მანქანაში წერა-ქვი და რკინის ნიჩბები?! ნადიროვით ჰაერს ვკნოსავ...

უნდა როგორმე მანქანიდან გადავხტე. თუ ტყვია ამაცდინეს და ტყეში თავი შევაფარე, ხომ კარგი, თუ არა და, საკუთარი საფლავის გათხრას მაინც გადავრჩები, გავიფიქრე და ხელსაყრელ მომენტს დაუწყე ლოდინი.

ძარაზე გადაფარებული ბრეხენტი მოვსინჯე — მაგრად არის დაბმული. მის გაგლეჯაზე ფიქრიც შედმეტია. რჩება ერთი გზა — ძარის უკანა მხარე. იქ ორი გერმანელი ზის, მხარზე ავტომატგადაკიდებული. მანქანა დიდი სისწრაფით მიჰქრის. ირვვლივ ტრიალი მინდორია, გადახტომას ჯერჯერობით აზრი არ აქვს. ტვინი დამაბულად მუშაობს. გულს ბაგაბუვი გააქვს. ძვირფასი წუთები სწრაფად ილევს. მანქანა საურმე გზიდან მოასფალტებულ შოსეზე გადადის.

— ეს გზა საით მიდის? — ვეკითხები ჩემს გვერდით ჩაცხუტულ ბელორუს ბიჭს.

— გომელისკენ, — უხალისოდ მპასუხობს იგი.

ის იყო გადახტომას ვაპირებდი. მანქანა დასახლებულ პუნქტში შევიდა.

— ეტყობა, ჯერ არ გვიპირებენ დახვრეტას, თორემ აქ არ მოგვიყვანდნენ, — გაიელვა გულში იმედის ნაპერწკალმა.

მანქანა გზიდან რომელიღაც მოსახვევში

უხვევს და ხის ალაყაფის კართან ჩერდება. გერმანელის შემახილი და სამიფენი მიწაზე ვდგავართ... ჩვენი კონვოირი ყარაულს სიას აძლევს. ეზოში შევყავართ.

ეს იყო გომელის სამხედრო ტყვეთა ბანაკი. კონვოირს ხელმარჯვნივ მდგარ ფარდულთან მივყავართ. კარები გარედან არის გადარაზული. რაზა ხელის კვრით გააღო, შიგ შევკავდო და გარედან მდგომ ყარაულს დაუბარა: ამით თვალყური კარგად ადევნე, პარტიზანები არიანო.

ფარდულში ნახევრად ბნელა. ერთ მხარეს ხის ორსართულიანი „ნარები“ გაკეთებული. ამ „ნარებზე“ ზოგი წევს, ზოგიც ფეხმორთხმით ზის, ზოგი კი ნარების გვერდით დარჩენილ სივრცეში დაბორილობს; 50 კაცამდეა თავმოყრილი... უსაშველო ხმაური დგას. ფუსფუსებენ, ვაჭრობენ ერთმანეთში, ზოგი ულუფა პურს ცვლის, ზოგი თუთუნს, ზოგს საათი უჭირავს ხელში. მეტ ნაწილს შავი წვერი აქვს მოშვებული.

მე მაშინვე მივხვდი, რომ აქ ებრაელებისთვის მოუყრიათ თავი; მაინც ვკითხულობ: — რა ხალხი ხართ?

ერთ-ერთი მიპასუხებს: — ებრაელები.

არაფრად მეჭაშნიკა — სასიკვდილოდ განწირული ხალხის კომპანიაში მოხვედრა.

ერთი მსხვილთავა ებრაელი გამოეყო და-ნარჩენებს და ჩემკენ წამოვიდა.

ქალაქ
გომელის
ცენტრი
პიტლერელთა
ჯარების
მიერ მისი
ბრძოლით
აღების
შემდეგ. 1941
წლის 19
აგვისტო

გერმანელი კონვოიურები და ტყვედ ჩაჯარნილი საბჭოთა ჯარისკაცების კოლონა

— სადაური ხარ? — მეკითხება იგი.
— ქართველი ვარ...
— მე კი ქუთაისელი ებრაელი, გამარჯობა!
— და მიდიმის, ოქროს კბილებით გამოჭედილი პირით. თავლისფერ თვალებში კი დაბნეულობა და სევდა დაგუბებულია.

— აქ რა გინდა მერე, აქ რისთვის მოუყრიათ თქვენთვის თავი?

— მთელი ჩემი დანაშაული ის არის, რომ ებრაელად დავიბადე... ჩემი ბრალია განა, ებრაელად რომ დავიბადე? ამიტომ უნდა მოგკვდე?

ვცდილობ ვანუგეშო: — ნუ გეშინია, გეტოში წავიყვანენ.

მან ხელი ჩაიქნია და გამშორდა.

— ესენი კი განწირულნი არიან, მაგრამ, ნუთუ ჩვენც, რომლებიც ახლა მოგვიყვანეს, მათთან ერთად დაგვხვრეტენ? ამას ჰქვია, ვაის გაფეყარე და ვუის შეფეყარეო.

სასიკვდილოდ განწირული ებრაელები კი განაგრძობდნენ ყაყანს. ზოგიერთი გულიანადაც კი იცინის. იცინიან, რადგან ისინი არავითარ დანაშაულს არ გრძნობენ და ვერც წარმოუდგენიათ, რომ მათაც ისევე უწყალოდ გამოასალმებენ სიცოცხლეს, როგორც არაერთხელ ჩაუდენიათ ჰიტლერელებს სხვა ებრაელების მიმართ...

დილის ათი საათი იქნება. ფიცრულის კარი იღება. ორი ესესელი შემოდის.

— იუდენ, ლოუს, ლოუს! — და ებრაელებს ფარდულიდან ერეკებიან.

ებრაელებით დახუნძლული „ნარები“ სწრაფად ცარიელდება.

ბარაკის წინ ოთხ-ოთხად აწყობენ, თვლიან და ავტომატთან გერმანელებს ისინი სადღაც

მიჰყავთ. ყურისწამლები ხმაური ერთბაშად წყდება. საოცარი სიჩუმე ისადგურებს. ბარაკში სამნილა ვრჩებით — ორი ბელორუსი და მე.

— ახლა მაგათ დახვრეტენ, მერე ჩვენთვისაც მოიცლიან, — ამბობს გულჩათხრობილი ბელორუსი, რომელსაც პარტიზანებთან კავშირში სდებენ ბრალს.

მე ისევ გამოსავალს ვეძებ. სიტუაცია აშკარად წამგებიანია. დროზე უნდა თავის დაღწევა, თორემ მერე გვიან იქნება...

ფარდულის ფიცრებს შუა ჭუჭრუტანებია დარჩენილი, კედელს ვეკერები და გარეთ ვიყურები.

გარეთ კი გვიანი შემოდგომის მოღრუბლული დარია. წვრილად თოვს. ატალახებულ მოზრდილ ეზოში, ყურებზე პილოტურა ჩამოფხატული, ტყვე ჯარისკაცები დალასლასებენ. ჩვენი ბარაკის პირდაპირ, დაახლოებით 36-40 მეტრში, ღია ცის ქვეშ, ფეხისალაგაია — გრძელი დიდი ორმო, რომელზეც ფიცრებია გადებული. აქ, საჭიროებისთვის ილაჯგაწყვეტილი ტყვეები მოდიოდნენ და სხდებოდნენ.

ბარაკი გარედან უბრალო რკინის რაზითაა დაკეტილი. გადაწყვეტილება უცებ და თავისთავად მოდის. ჩხირის გაყოფა და რაზის გადაგდება ადვილია, მაგრამ მერე... ყარაულმა თუ დამინახა...

ან ახლა ან არასდროს, ან ახლა ან არასდროს... საფეთქელში თითქოს ჩაქუჩს მირტყამენ. ფანქრისხელა ფიცრის ნაჭერი უცებ მოექმბნე. ახლა ისაა გასარკვევი, ყარაული ისევ დგას გარედან, თუ ებრაელებს გაჰყვა. იმ სივრცეში, რომელიც ჭუჭრუტანიდან იშლება, ყარაული არ ჩანს.

კარზე ვარახუნებ... გარედან არავინ მპა-

სუხობს. რაც მოსახდენია, მოხდეს, — გავიფიქრე მე, — გავალ, თუ ყარაულს შევეფეთე, ვეტყვი, რომ კუჭი მაქვს აშლილი და ფეხისალაგში მინდა მისვლა. არა და სულ ერთია, აქ თუ დავრჩი, დახვრეტა მაინც არ ამცდება...

ჯოხი გავყავი და რაზა ადვილად გადავგდე.

— ბიჭებო, მე გავედი... ცოტა ხნის შემდეგ თქვენც მომყვით, — პასუხს აღარ დაუცადე, გავაღე კარი. თავი გავყავი, აქეთ-იქით მივიხედ-მოვიხედე... ყარაული არსად ჩანს. კარი სწრაფად ისევ გადავრახე და ჩქარი ნაბიჯით ფეხისალაგისკენ გავემართე. ათიოდე ტყვე, ჩაცუცქული, ზის ორმოზე გადებულ ფიცრებზე. მეც მათ შორის ვჯდები და მალულად თვალყურს ვადევნებ იმ ფარდულს, რომლიდანაც გამოვედი.

ორიოდე წუთიც არ იყო გასული, ვხედავ, რომ მხარზე შაშხანაგადაკიდებული გერმანელი ბრუნდება. რაზას ხელით სინჯავს და კართან არხეინად ჩერდება. ყარაულმა, ეტყობა, ებრაელები ადგილამდე მიაცილა და უკან დაბრუნდა. ახლა მთავარი იყო შეუძნეველად გაცვლოდი აქაურობას და დანარჩენ ტყვეებს შეეროდი.

ერთხანს ჩაცუცქული ვზივარ. მალულად გარემოს ვხვერაგ, ვდგები და შუაგულ ტყვე წითელარმიელებში ვერევი.

უზარმაზარ, ატალახებულ ეზოში ტყვეები ლანდებოვით დალასლასებენ.

გაუპარსავი, გამკვალტყავებული, ჩაშავებული, დაღვრემილი, ილაჯგაწყვეტილი სახეები. ზოგს პილოტურა ყურებზე ჩამოუფხატია, ზოგს კი თავი ძონძებით შეუხვევია. ეზოს შუაგულში ბაზარი გაუმართავთ. ჰყიდიან პურის ნაჭერს, ან ცვლიან თუთუნში. ზოგს გაყინული შაქრის ჭარხალი, ზოგს თაღგამი უჭირავს. ტყვეები გამოდიან გრძელი ფიცრული ბარაკებიდან, მოლასლასებენ, ღია ცის ქვეშ გამართულ ფეხისალაგისკენ, დიდხანს სხედან ჩაცუცქული. შემდეგ იკრავენ შარვალს და ისევ ბარაკებისკენ მილასლასებენ.

მომაკვინებელი საფრთხე უკანა... ამდენ ხალხში რაღას მიპოვიან, — გავიფიქრე, — მთავრია, რომ იმ ადგილს გავეცადე: ან არადა, ყარაული როგორ მიცნობს, მით უმეტეს, რომ მას ისევ ფარდულში ვგონივარ გამომწყვდეული.

რომ იტყვიან, ღმერთი ვახსენე. ნელა დაიწყო ეზოს გადაჭრა. მივდივარ შავი მორებისგან ნაგები ბარაკისკენ და გულს ბაგა-ბუგი გაა-

ქვს... ყარაულს ოციოდე ნაბიჯით გავცდი... მას ჩემთვის ყურადღება არც კი მოუქცევია, თუმცა ჩემი სამოქალაქო ტანსაცმელი ავად გამოირჩევა, ეზოში მოლასლასე გაზინთული და ტალახში მოსვრილი მაზარებისგან.

ნაბიჯს ვუმატე. როგორც იყო, შევადწინე ჩაბნელებულ ბარაკში და ცოტა თავისუფლად ამოვისუნთქე.

ბარაკი საკმაოდ მოზრდილია: 15 მეტრამდე სიგანეში და 50-მდე — სიგრძეში. უწინ იგი ან თავლის მოვალეობას ასრულებდა ან რამე საწყობისას. ყვარი ადგილ-ადგილ დამპალია და თოვლ-ჰყვავი ადვილად ჩამოდის.

მიწა, როგორც საღორეში, ისეა ატალახებული. ტალახში ერთიმეორეზე მიყრით ტყვეები წვანან. სამარისებური სიჩუმე დგას, მიუხედავად იმისა, რომ ათასამდე კაცი იქნება თავმოყრილი.

ხის მორებისგან ნაგებ კედლამდის ვაღწევ. პატარა თავისუფალ ადგილს ვპოულობ ორ უძრავად მიწოლილ ტყვეს შორის. ზურგით კე-

ტყვეებს ხშირად მხოლოდ დასადგომი ადგილი ჰქონდათ (ზემოთ), საკვების დარიცხვა ბანაკში (ქვემოთ)

სამხედრო
ტყვეთა
ბანაკში.
ბელორუსია,
1941 წ.

დელს ვეერდნობი და ტალახში ფეხებს ვჭიმავ. მიწა ცივი და სველია. ამ ტალახში დაძინება შეუძლებელია, ისევ წამოვდექი. სხვენი რომ ჰქონოდა ამ თავლას, სხვენზე ავძვებოდი. არადა, ფეხზე ხომ არ გავათუე ამ ჯოჯოხეთურ ღამეს. ჭერს ვათვალეიერებ. თავლას თუმცა სხვენი არ აქვს, მაგრამ სახურავის ქვეშ მსხვილი თავხეებია. დიდი წვალებით მალლა ვძვრები და ერთ-ერთ თავხეს, როგორც ცხენს, ზევიდან ვაჯდები.

მთელი ღღისა და ღამის განცდებისგან დაღლილს ძილი მერევა. ზემოდ თბილა ოსშიფრისგან, რომელიც ტალახში დაყრილი ტყვეებისგან მოდის. თავხეზე პირდაღმა ვწვები. ხელებს მაგრად ვხვევ და თვალები თავისთავად მეღულება.

ფხიზლად მძინავს, გადმოფარდნის მეშინია. დასვენება კი საჭიროა. მეორე ღღისთვის ძალის შენარჩუნებაა საჭირო.

ასე ნახევრად ძილში გაიარა ღამემ. ირი-ყრაჟა თუ არა, დაბლა ჩამოვედი, ტყვეებს შორის დავიწყე ბორიალი. შშია. ორი ღღე და ღამე არაფერი მიჭამია.

სამზარეულო ფარდულის წინ ცარიელი კასრი დგას. კასრთან უკვე გრძელი რიგია გაჭიმული. რიგი სულ უფრო და უფრო მატულობს. ბარაკებიდან აჩრდილებით გამოდინან ტყვეები, გამვალტყავებელი, ჩამავებული, გაუპარსავი სახეებით, თავჩაქინდრული მოლასლასებენ და „ბალანდის“ მოლოდინში

რიგში დგებიან. „ბალანდა“ — გაუფცქენელი კარტოფილია წყალში გათქვეფილი. რიგი კი უკვე ორას მეტრზეა გაჭიმული.

შშია, მაგრამ გადავწყვიტე, რიგში არ ჩავდე. ჯერ ერთი, ეს სახიფათოა. კასრთან შესაძლოა ისეთი ვინმე იდგეს, რომელიც მიცნობს და მაშინ ყველაფერი გათავდება. ამიტომ რიგს გვერდს ვუვლი და ფართო ეზოში მოფარფატე წითელარმიელებში ვითქვითები.

ეზოს შუაგულში ტყვეებს ბანარი გაუმართავთ. ცვლიან ერთმანეთში: „პაიკა“ პურს ერთ გახვევა თუთუნზე, „სალის“ პატარა ნაჭერს, ფეხსაცმელს, საცვლებსა და კიდევ ვინ იცის, რას. ერთი ტყვისგან პურის ნაჭერს ვყიდულობ. დავდივარ გაუბედურებულ ლანდებს შორის და ვგრძნობ, ათი ღღის შემდეგ მეც ლანდად ვიქცევი. რაღაც უნდა დამიჯდეს, ამ ჯოჯოხეთიდან უნდა გავიქცე. თავი უნდა დავადწიო. ისევ და ისევ მიტრიალებს თავში შოთას სიტყვები, „სჯობს სიცოცხლე სა ნამრახსა, სიკვდილი სახელოვანი“.

— შეუძლებელია გამოსავალი არ იყოს. გამოუვალი მდგომარეობა არ არსებობს; აქედანაც უნდა იყოს გამოსავალი, — ვარწმუნებ თავს და ტყვეთა ბანაკის შესწავლას ვიწყებ.

ეზოში ადამიანთა მაგივრად, ლანდები დაფარფატებენ; შიშშილმა, სიცივემ, დიზენტერიამ, ტილებმა დააბეჩავეს ტყვეები, ადამიანური სახე დაუკარგეს. ჩონჩხადქცეული დგანან რიგში, კანკალებენ, ხელს

ხელზე უპარტყუნებენ, ძონძებში გახვეულ ფეხებს ძლივს ინაცვლებენ. მათ, მართლაც, აღარაფერი აქვთ შერჩენილი ადამიანური... ჩაშავებული, ჩაცვივნილი უპეებიდან ჩამქრალი, სასოწარკვეთილი თვალები არაქათ-გაცლილად იყურებიან. მათი ნება შიშშიღს, სიცვივს, ჭუჭყსა და სიბინძურეს საბოლოოდ გაუტეხია. და თუ მათ რამე სურვილი კიდევ შერჩენიათ, ეს შავი პურის პატარა ნაჭრითა და ერთი ჭიქა „ბალანდით“ გაძღომის სურვილია. ვინც „ბალანდის“ მისაღებად რიგში დგას, მათ კიდევ რა უჭირთ! საცოდაობა ბარაკებში ტრიალებს. დილაობით ყველას არ ყოფნის ძალა, ადგეს და „ბალანდის“ რიგში ჩადგეს. ზოგი ისეა დიზენტერიისგან დასუსტებული, ვეღარ დგება, ტალახში წვეს და სიკვდილს ელის.

სანამ მე ძალა კიდევ შემწვეს, ვიდრე მეც ჩონჩხად ვიქცეოდე, თავი უნდა დაფაღწიო ამ ჯოჯოხეთს, — ეს აზრი მიბიძგებს, უფრო გულმოდგინედ ვეძებო გამოსავალი. „არ შეიძლება, გამოსავალი არ იყოს“ ვიმეორებ გულში... მეძებარებით ყოველ კუნჭულს ვზვევრავ და ვყნოსავ.

გომელის ტყვეთა ბანაკში 35 ათას კაცამდეა თავმოყრილი. ბარაკებსა და ეზოს მოზრდილი ადგილი უკავიათ. მას ერთი მხრიდან აგურის მაღალი კედელი აქვს; კედელში ერთადერთი ალაყაფის კარებია დატანებული, რომლითაც გუშინ დილით შემომიყვანეს. ალაყაფის კარები მაგრად არის დაკეტილი და ავტომატით შეიარაღებული ორი გერმანელი იცავს. კედელიც ისეთი მაღალია, რომ მასზე გადაძრომა შეუძლებელია.

ბანაკის ამ მხრიდან გაქცევაზე ფიქრიც ზედმეტია..

იმ კედლიდან, რომელშიც ბანაკში შემოსასვლელი ალაყაფის კარებია, ხელმარჯვნივ ის ხის ფარდულია, — განწირული ებრაელები რომ იყვნენ.

ბანაკი ოთხკუთხედიანია. მარჯვენა მხრიდან, მავთულხლართის იქით დიდი ეზო მოჩანს. იქ ტენტებიანი საბარგო მანქანები დგანან. აქ ან რაღაც სამხედრო ნაწილია, ანდა ბანაკის კომენდატურა. ამ მხრივაც გაქცევა გამორიცხულია. ბანაკის ეზოს ზომ კიდევ ორი მხარე აქვს. მე მათ დასათვალიერებლად მივდივარ. გერმანელებმა ეჭვი რომ არ აიღონ, მოედნის ცენტრი გადავჭერი.

უცებ, თვალი სამოქალაქო ტანსაცმელში

ჩაცმულ სიმპათიურ კაცს მოვკარი. იგი დანარჩენებზე გაძვალტყავებული და დაბეჩავებული არ ჩანს.

მწითური სახე, ცოცხალი ყავისფერი თვალები აქვს.

მისი კოხტად შეკრეჭილი თმა და ბაკენბარდები უნებურად იპყრობენ ყურადღებას. ამას კიდევ შერჩენია ადამიანური სახე. ეტყობა დიდი ხნის მოყვანილი არაა.

ერთმანეთი, როგორღაც ერთბაშად, შორიდანვე შევაძინეთ. მე მისკენ გამიწია გულმა — ისიც ჩემკენ წამოვიდა.

ბაკებიანი ახალგაზრდა სამოქალაქო ტანსაცმელშია გამოწყობილი, ფეხთ კი ახალთახალი ჩექმები აცვია. გულლიად მიღიმის ყავისფერი თვალებით.

როგორც იტყვიან, გულმა გული იცნო. რამდენიმე წუთის შემდეგ ძველი მეგობრებზე ვსაუბრობდით. ისიც გომელში დაეჭურათ და ორი დღის წინ ბანაკში შემოვედოთ. ისიც ჩემსავით გაქცევაზე ფიქრობდა.

ეს ახალგაზრდა კაცი, რომლის სახელი და გვარი, სამწუხაროდ, აღარ მახსოვს, რომელიღაც ნაწილის პოლიტხელი იყო.

— ერთი ამას შეხედე! — მიმითითა მან ერთ-ერთ ტყვე წითულარმიელზე.

წითულარმიელი, მართლაც, მკვდრეთით წამომდგარ მოჩვენებას ჰკავდა...

(გაგრძელება იქნება)

საბჭოთა სამხედრო ტყვეების მასობრივი სამარხები გომელში (1941-1942 წწ)

ბიოგრაფიული წიგნების სერია

საქართველიდან
ჟურნალ **ისტორიანთან** ერთად

პალიტრა
მათი შემწევის ისტორია

სერი 31 ზიგმუნდ ფროიდი

**შემდეგი წიგნი:
ბენიტო მუსოლინი**

სერიის სხვა წიგნები:

საკუთარი ფასი **5ლ**
ენიანთან ერთად **8ლ**

**გამოდის
თვეში ერთხელ**

**უკვე გამოსული ტომები შეგიძლიათ
შეიძინოთ წიგნის მაღაზიებში.**

იკითხეთ წიგნის მაღაზიებსა და პრესის გაგაცემების წერტილებში ან დარეკეთ ნომრებზე:
0(32) 238 26 73; 0(32) 238 26 74 და www.elva.ge ადგილზე მოგართმევთ.

Palitra.L.Publishing www.palitra.l.ge

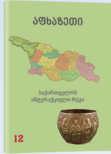
საქართველოს ინტერაქციული რუკა გაართიანე საქართველო!

შეაგროვე 12 კომპლექტი

12 პაზლი

12 წიგნი

192 ფიგურა

1. იმერეთი	7. გურია
2. რაჭა-ლეჩხუმი	8. ქვემო ქართლი
3. შიდა ქართლი	9. მცხეთა-მთიანეთი
4. სამცხე-ჯავახეთი	10. კახეთი
5. სამეგრელო	11. აჭარა
6. სვანეთი	12. აფხაზეთი

**სპეციალური
ფასი 8.50 ლ**
გაზეთთან ერთად 10 ლ

გააკარი კედელზე ან ააწყვე მაგიდაზე

23 ივლისიდან, 2 კვირაში ერთხელ, გაზეთ „კვირის პალიტრასთან“ ერთად

იკითხეთ წიგნის მაღაზიებსა და პრესის გავრცელების წერტილებში ან დარეკეთ
ნომრებზე: 0(32)2382673; 0(32)2382674 და www.elva.ge ადგილზე მოგართმევთ

